

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ (ΣΕΦΑΑ)
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ (ΕΚΠΑ)**

Πτυχιακή Εργασία

**Η Συμμετοχή των Μουσουλμάνων Γυναικών
στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό: Πολιτισμικά Εμπόδια και
Στρατηγικές Ένταξης**

**Αντερριώτη-Καλπακίδου Μυρτώ
Α.Μ. 201000006**

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ειρήνη Καμπερίδου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας: Κοινωνικό Φύλο και Αθλητισμός**

**ΠΕΔΙΟ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**

Οκτώβριος 2018

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΜΑΘΗΜΑ/ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ¹		
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ	Ειρήνη Καμπερίδου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας: Κοινωνικό Φύλο και Αθλητισμός		
ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Η Συμμετοχή των Μουσουλμάνων Γυναικών στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό: Πολιτισμικά Εμπόδια και Στρατηγικές Ένταξης		
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ	Ευαγγελία Κέφη-Χατζηχαμπέρη , Υποψήφια Διδάκτωρ		
ΑΡΙΘΜΟΣ ΛΕΞΕΩΝ: 24,076		ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΤΕΛΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	10/10/2018
ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	Μυρτώ Αντερριώτη Καλπακίδου		
ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΓΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ Δια της παρούσης βεβαιώνω ότι αυτή η έρευνα/ πτυχιακή εργασία/διπλωματική εργασία αποτελεί δικό μου δημιούργημα και συντάσσεται με το πνεύμα της ερευνητικής δεοντολογίας που περιγράφεται στον Κανονισμό Σπουδών (ΜΠΣ) της Σχολής Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (ΣΕΦΑΑ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Αυτή η εργασία/μελέτη/ έρευνα δεν έχει κατατεθεί ή χρησιμοποιηθεί για άλλο σκοπό. Όνοματεπώνυμο: <i>Αντερριώτη-Καλπακίδου Μυρτώ</i> Υπογραφή: <i>*Η Υπογραφή έχει τεθεί επί του πρωτοτύπου που τηρείται στο Σπουδαστήριο της Κοινωνιολογίας, ΣΕΦΑΑ/ΕΚΠΑ.</i> Ημερομηνία: 10/10/2018			

¹ **Ακαδημαϊκή δεοντολογία και αποφυγή λογοκλοπής:** Η συγγραφή της εργασίας απαιτείται να ακολουθεί την ακαδημαϊκή δεοντολογία ως προς την αναγνώριση της συμβολής των άλλων ερευνητών και την απόδοση παραπομπών στις πηγές στις οποίες έχει βασιστεί. Η τήρηση κανόνων ακαδημαϊκής δεοντολογίας δεν είναι πάντα μια εύκολη υπόθεση: προϋποθέτει την ικανότητα κριτικής αντιμετώπισης κατά την μελέτη των πηγών και απαιτεί επιμέλεια κατά την οργάνωση της μελέτης, των πηγών και την συγγραφή του κειμένου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Ειρήνη Καμπερίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας της Σ.Ε.Φ.Α.Α. του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την ουσιαστική καθοδήγηση που μου παρείχε στη συγγραφή της πτυχιακής μου εργασίας. Τα ερεθίσματα και η ανατροφοδότηση που μου έδωσε, αποτέλεσαν ισχυρό κίνητρο για την ολοκλήρωση της έρευνας μου. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την κυρία Ευαγγελία Κέφη-Χατζηχαμπέρη, Υποψήφια Διδάκτωρ, Σ.Ε.Φ.Α.Α. για την πολύτιμη βοήθειά της.

Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου για τη στήριξη που μου παρείχε καθόλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτή η εργασία εξετάζει τη συμμετοχή των Μουσουλμάνων γυναικών στο σχολικό μάθημα της Φυσικής Αγωγής, σε αθλητικές δραστηριότητες κατά τον ελεύθερο χρόνο, και στην επαγγελματική απασχόληση στον τομέα του αθλητισμού βασιζόμενη σε μια ενδελεχή ανασκόπηση της διεθνούς σχετικής βιβλιογραφίας. Βασική επιδίωξη είναι η κατανόηση των περιορισμών στην αθλητική συμμετοχή που αντιμετωπίζουν οι Μουσουλμάνες και στη συνέχεια η διατύπωση προτάσεων για την αποτελεσματικότερη ένταξη τους στη δια βίου άθληση. Η μελέτη ξεκινάει με την παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων που αφορούν τη συμμετοχή της Μουσουλμάνας στη Φυσική Αγωγή, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα ήθη και έθιμα και ιδιαίτερα η ισλαμική θρησκεία, θέτει συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς για τη γυναίκα, οι οποίοι συχνά περιορίζουν την αθλητική της ενασχόληση. Η χρήση της μαντήλας, η έμφυλη διχοτόμηση, η στάση της οικογένειας, το κοινωνικό περιβάλλον είναι μερικοί από τους παράγοντες που δυσκολεύουν την αθλητική ένταξη μιας Μουσουλμάνας. Για τις Μουσουλμάνες που ζουν σε ευρωπαϊκές χώρες το ζήτημα γίνεται πιο περίπλοκο εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου οργάνωσης της Φυσικής Αγωγής στα δυτικά σχολεία. Η προσαρμογή του σχολείου στις ανάγκες των Μουσουλμάνων κοριτσιών κρίνεται απαραίτητη για την απρόσκοπτη συμμετοχή τους στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής: η κατανόηση των αναγκών και η αποδοχή της διαφορετικότητας. Κρίνεται απαραίτητη και η συνεργασία του σχολείου με την κοινότητα καθώς και η επαρκής κατάρτιση των δασκάλων, ώστε να είναι σε θέση να προσαρμόζουν το μάθημα τους στις ανάγκες των Μουσουλμάνων μαθητριών. Αναδεικνύεται επίσης, ότι η όλο και αυξανόμενη μετακίνηση στον ευρωπαϊκό χώρο πληθυσμών διαφορετικών εθνικοτήτων και θρησκειών δημιουργεί την ανάγκη διαμορφώσεις νέων εκπαιδευτικών στρατηγικών και προγραμμάτων που διευκολύνουν την κοινωνική ενσωμάτωση και ένταξη.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική ενσωμάτωση, φύλο, έμφυλη ισότητα, πολιτισμική πολυμορφία, μετανάστευση, πρόσφυγες, γυναίκα, μουσουλμάνοι, φυσική αγωγή, αθλητισμός

Muslim Women's Participation in Physical Education and Sports: Cultural Barriers and Inclusion Strategies

ABSTRACT

This study examines Muslim women's participation in physical education and sport in schools, after school, including leisure sport activities, as well as their professional employment in the field of sport, based on a thorough review of international literature. The main objective is to understand the restrictions that Muslim women face in sport participation and subsequently formulate proposals for more effective inclusion in lifelong sport. The study begins with the presentation of research data on the participation of Muslim women in physical education classes, concluding that culture and especially religion (Islam) set specific codes of conduct for women, which often limit their sport engagement. The use of the headscarf, gender segregation/division, family attitudes, and the social environment are some of the factors that complicate or obstruct Muslim women's sport integration/inclusion. For Muslim women living in Europe the issue is more complex due to the different organization of physical education in Western schools. Adapting the program or organizational structure to the needs of Muslim girls is considered essential for their uninterrupted participation in physical education classes and sport activities. It is also essential that the school and the community collaborate. Training or instructing teachers on how to adapt their lessons to the needs of their female Muslim pupils/students is also essential. Moreover, the ever-increasing migration of populations of different nationalities and religions in Europe has created the need for new and inclusive educational strategies to facilitate social inclusion and integration.

Keywords: social inclusion, gender, gender equality, cultural diversity, migration, refugees, Muslim women, physical education, sport

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Υπεύθυνη δήλωση περί μη λογοκλοπής.....	2
Ευχαριστίες	3
Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Πίνακας Περιεχομένων.....	6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1.1. Πολυπολιτισμικότητα και κοινωνική ενσωμάτωση: «η λογική του πολιτισμικού εμπλουτισμού».....	7
1.2. Σχεδιασμός και Μέθοδος της Έρευνας.....	15
2. ΙΣΛΑΜ, ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ.....	16
3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	18
3.1. Η Αθλητική συμμετοχή των γυναικών σε Ισλαμικές χώρες.....	18
3.2. Η παρουσία των μουσουλμάνων γυναικών στην αθλητική ηγεσία.....	28
3.3. Η συμμετοχή των Μουσουλμάνων κοριτσιών στη σχολική και εξωσχολική Φυσική Αγωγή στην Ευρώπη	34
3.4. Συγκριτικές μελέτες: Η συμμετοχή στη Φυσική Αγωγή των μειονοτικών κοριτσιών σε Δανία, Αγγλία και Ελλάδα.....	40
3.5. Η στάση των Μουσουλμάνων γυναικών απέναντι σε προγράμματα άθλησης με σκοπό την υγεία.....	49
3.6. Η διαμόρφωση της ταυτότητας και η αθλητική-κοινωνική ένταξη των μειονοτικών γυναικών.....	54
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	68
Συμπερασματικές παρατηρήσεις: Εμπόδια συμμετοχής και προτάσεις.....	68
5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	74
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	74
Ελληνική Βιβλιογραφία	80

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Πολυπολιτισμικότητα και κοινωνική ενσωμάτωση: «η λογική του πολιτισμικού εμπλουτισμού» (Βλάχου, 2018: 43)

Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες έρχονται όλο και περισσότερο αντιμέτωπες με το φαινόμενο της πολυπολιτισμικότητας (Καμπερίδου 2012: 168-205), της αυξανόμενης μετακίνησης στον ευρωπαϊκό χώρο πληθυσμών διαφορετικών εθνικοτήτων και θρησκειών, και ειδικά με τις επιπτώσεις της προσφυγικής κρίσης. Συνεπώς αυξάνονται οι συζητήσεις που αφορούν πολιτικές και στρατηγικές που διευκολύνουν την κοινωνική ενσωμάτωση, καλλιεργούν τον σεβασμό για την πολιτισμική πολυμορφία, την έμφυλη ισότητα, κ.ά (Kamberidou & Chroni 2016; Patsantaras, Kamberidou & Panagiotopoulos 2008; Kamberidou, 2013, 2007, 2009), όπως η διαπολιτισμική παιδεία ή η παιδεία ειρήνης και ο ρόλος του αθλητισμού ως κοινωνικό εργαλείο ή μέσο ενσωμάτωσης· νέες προκλήσεις για τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης. Η πολιτισμική πολυμορφία που δημιουργεί η μετανάστευση αποτελεί πρόκληση για τους ειδικούς της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Βλάχου, 2018, 2010; Γιοβάνη, 2018; Γιοβάνη, Καμπερίδου, Πατσαντάρας 2017; Kamberidou 2011, 2012a, 2012b).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και προσέγγιση πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '60 στα εκπαιδευτικά συστήματα της Αμερικής και του Καναδά. Το κυριότερο αίτιο της σχολικής αποτυχίας των μεταναστών δεν ήταν η ελλιπής γνώση της επίσημης γλώσσας, αλλά η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος και των εκπαιδευτικών να αντεπεξέλθουν και να αντιμετωπίσουν τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των αλλοδαπών μαθητών (Βλάχου, 2018). Τη δεκαετία του '60, η αδυναμία των εκπαιδευτικών να αντεπεξέλθουν στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των αλλοδαπών μαθητών τους οδήγησε στην εμφάνιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δηλαδή μιας εκπαιδευτικής προσέγγισης που δίνει έμφαση στην κατανόηση των αναγκών του κάθε παιδιού και στην αποδοχή της διαφορετικότητας, με στόχο την ίση μεταχείριση όλων των μαθητών. Η διαπολιτισμική προσέγγιση αφορά στη λογική του «πολιτισμικού εμπλουτισμού», ως πολιτισμικό κεφάλαιο (Βλάχου, 2018: 43).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση ή η παιδεία ειρήνης (peace education), σύμφωνα με την έρευνα της Ειρήνης Καμπερίδου (2012), αποτελεί ευρύ κλάδο που χρησιμοποιεί πολλές προσεγγίσεις και θεωρητικά πλαίσια. Έχει προσδιοριστεί ως εκπαίδευση στη μη βίαιη επίλυση συγκρούσεων (conflict resolution education), ως

πολυπολιτισμική παιδεία (multicultural education), ως εκπαίδευση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (human rights education), ως οικουμενική παιδεία/παιδεία των πολιτών του κόσμου (global citizenship education) και ως διαπολιτισμική παιδεία. Εστιάζει στον κρίσιμο ρόλο των νέων να αντισταθούν σε κοινωνικές διακρίσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα και να προκαλέσουν θετικές αλλαγές.

Ενδεικτικό παράδειγμα της αποτελεσματικότητας της διαπολιτισμικής προσέγγισης αποτελεί το έργο και η έρευνα της Παναγιώτας (Πέννυ) Βλάχου (2010, 2018), η οποία κατόρθωσε να χτίσει ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μαθητών/τριων της πολυπολιτισμικής τάξης της, ενθαρρύνοντας τους να μοιραστούν παραμύθια και θρύλους από τον τόπο τους με τελικό σκοπό τη δημιουργία ενός βιβλίου. Οι μαθητές/τριες της Βλάχου (του 1^{ου} τμήματος της Δ' τάξης του 93^{ου} Δ.Σχ.Αθηνών), αφιέρωσαν το βιβλίο τους «στα παιδιά όλου του κόσμου, με την ευχή όλοι μαζί κάποτε να κάνουμε τον κόσμο μας πραγματικά *Παραμυθένιο!!!*» (Βλάχου, 2010). Το βιβλίο, που το έχουν εικονογραφήσει οι ίδιοι οι μαθητές/τριες, περιέχει δεκαέξι παραμύθια-θρύλους-παραδόσεις από τους τόπους καταγωγής των γονιών τους (Συρία, Χιλή, Ουκρανία, Πολωνία, Ρουμανία, Αλβανία, και από διάφορες περιοχές της χώρας μας—Κρήτη, Μεσσηνία, Κεφαλονιά, Σέρρες, Άρτα, και Κόρινθο).

Του Κόσμου... τα ΘρυλοΠαραμυθοΜπερδέματα (2010)

Η συγγραφή του βιβλίου '*Του Κόσμου... τα ΘρυλοΠαραμυθοΜπερδέματα*', από μαθητές/τριες δημοτικού πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της *Δημιουργικής Γραφής των Πολιτιστικών Προγραμμάτων* του ΥΠ.Π.ΕΡ.Θ. Όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα αυτής της διαπολιτισμικής προσέγγισης, οι μαθητές/τριες της Βλάχου μελέτησαν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού,

γνώρισαν άλλους πολιτισμούς, ήθη, έθιμα και παραδόσεις, επισκεφτήκαν το τυπογραφείο όπου είδαν τα χειρόγρατά τους να μεταμορφώνονται σε βιβλίο, ήρθαν σε επαφή με το βιβλίο ως διαδικασία και ως αποτέλεσμα, συνεργάστηκαν και δέθηκαν μεταξύ τους. Παρατηρείτε, επίσης, ότι ακόμα και σήμερα, στο λύκειο πια, είναι φίλοι και θεωρούν το συγκεκριμένο πρόγραμμα ως την καλύτερη ανάμνησή τους από το δημοτικό σχολείο (Βλάχου, 2018).

Υπογραμμίζοντας την σημαντική βελτίωση των μαθητών/τριων στα γλωσσικά μαθήματα, στην ανάγνωση, στην ορθογραφία και στην έκθεση, η Βλάχου (2018: 45) αναφέρει, επίσης, ότι οι Έλληνες μαθητές «έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα καινούργια στοιχεία που αφορούσαν στους συμμαθητές τους και οι αλλοδαποί άρχισαν να απελευθερώνονται και να μιλούν χωρίς να φοβούνται ή να ντρέπονται. Έτσι καταλήγαμε πάντα να συζητούμε για τα ανθρώπινα δικαιώματα, για τα δικαιώματα του παιδιού, για την αλληλεγγύη, την εμπάθεια, το ρατσισμό, τον εθνικισμό, το σεβασμό του διαφορετικού.»

Η πολιτισμική πολυμορφία που δημιουργεί η μετανάστευση αποτελεί πρόκληση και για τους εκπαιδευτικούς στην κοινωνική περιοχή του αθλητισμού και της Φυσικής Αγωγής. Η Χρυσή Γιοβάνη (2018) εξετάζει την κοινωνική σημασία της Φυσικής Αγωγής στην Ελλάδα και τη θέση της στο σημερινό σχολείο. Σύμφωνα με την έρευνα της Γιοβάνη (2018), η Φυσική Αγωγή και τα καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα (π.χ. Ολυμπιακή Παιδεία και Καλλιπάτειρα) συμβάλλουν στην ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση των μαθητών/τριών, ιδιαίτερα των ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων (παιδιά με αναπηρία, μετανάστες κλπ), στη συνεργασία, στην διαχείριση και στην επίλυση συγκρούσεων καθώς και στη δημιουργία κοινωνικής συνοχής, εφόσον η Φυσική Αγωγή απευθύνεται σε όλους τους μαθητές/τριες, ανεξάρτητα από τις ατομικές ιδιαιτερότητες (πάχος, ύψος, χρώμα).

Επίσης, βασικές αρχές της Φυσικής Αγωγής και των προγραμμάτων είναι: α) οι μαθητές/τριες να εντάσσονται κυρίως σε ομαδικές δραστηριότητες, όπου κυρίαρχη θέση έχει η ευγενής άμιλλα παρά ο ανταγωνισμός, β) να μην αποκλείονται από τις δραστηριότητες (μη αποκλεισμός) και γ) να παρέχονται ίσες ευκαιρίες (ισονομία). Επίσης, με την εφαρμογή διαπολιτισμικών προσεγγίσεων και προσαρμογών στις διάφορες πολιτισμικές κουλτούρες επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών σε κοινωνικά θέματα (πρότυπα, ανθρώπινα δικαιώματα, βία, ρατσισμό) και στην εκμάθηση διαχείρισης συγκρούσεων. Έτσι, οι δραστηριότητες

μπορούν να διαφοροποιούνται και να προσαρμόζονται ανάλογα με το επίπεδο και τις ικανότητες των μαθητών/τριών (Γιοβάνη, 2018).

Οι Γιοβάνη, Καμπερίδου και Πατσανάρας (2017) υπογραμμίζουν ότι η παιδεία ειρήνης θεωρείται απαραίτητη και στη χώρα μας σήμερα, δεδομένου ότι επιθετική συμπεριφορά μεταξύ μαθητών εκδηλώνεται όλο και πιο συχνά, όλο και πιο βίαια και στα ελληνικά σχολεία. Η Καμπερίδου (2016) διερευνά τη χρήση του Αθλητισμού (και της φυσικής αγωγής) ως μέσου ενσωμάτωσης των μεταναστών: για την καλλιέργεια μιας κουλτούρας/παιδείας ειρήνης ή ως εργαλείου για την επίλυση συγκρούσεων, ιδιαίτερα ενόψει των αυξανόμενων διαφωνιών και συγκρούσεων που σχετίζονται με τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης— που πλήττει κατά 60% τις γυναίκες και τα παιδιά—για την οποία κρίση η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει ολοκληρωμένη πολιτική διαχείρισης. Εντούτοις, υπογραμμίζει ότι ο Αθλητισμός μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών και παρουσιάζει έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Σεπτ. 2016)—που συμπεριλαμβάνει 63 «καλές πρακτικές» (good practices) που τεκμηριώνουν τη συμβολή του Αθλητισμού στην κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη. Επισημαίνει, επίσης, ότι τα τελευταία 25 χρόνια η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε χώρα μαζικής υποδοχής μεταναστών, προσθέτοντας ότι η αναγνώριση του γεγονότος ότι οι μετανάστες αποτελούν μόνιμη πραγματικότητα είναι πρόσφατη και ο δημόσιος διάλογος σχετικά με την κοινωνική και οικονομική τους ενσωμάτωση εξελίσσεται.

Η ανάγκη πολιτικών ενσωμάτωσης αναδεικνύεται έντονα, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τα στατιστικά στοιχεία που ακολουθούν, και ειδικά εκείνα που αναφέρονται στην αύξηση των μεταναστευτικών ροών, και ως επακόλουθο την ένταξη μαθητών/τριών διαφορετικών εθνικοτήτων και θρησκειών στην εκπαιδευτική διαδικασία, θέμα που θα απασχολήσει στο άμεσο μέλλον τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), σε παγκόσμιο επίπεδο, 214 εκατομμύρια άτομα ζουν εκτός των συνόρων της χώρας καταγωγής τους. Όσον αφορά τον αριθμό των εσωτερικών μεταναστών και των μεταναστών που εισέρχονται από τρίτες χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2010, η αναλογία ήταν 32,4 εκατομμύρια (6,5% του συνολικού πληθυσμού) και 20,1 εκατομμύρια αντίστοιχα (ΕΚΚΕ, 2012). Ενώ τα στοιχεία της Eurostat, για το

μεταναστευτικό πληθυσμό το 2015 καταγράφηκαν 2,7 εκατομμύρια μετανάστες τρίτων χωρών που εισήλθαν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2016).

Ειδικότερα βάση των στατιστικών, στις αρχές του 2016 οι πολίτες που ζούσαν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είχαν την ιθαγένεια από τρίτες χώρες ισοδυναμούσαν σε 20,7 εκατομμύρια (Eurostat, 2016). Ορισμένες στατιστικές έρευνες εμφανίζουν αυξημένη μετακίνηση πληθυσμών από την Μέση Ανατολή στον Ευρωπαϊκό χώρο (Hackett, Connor, Stonawski & Potancokova, 2017). Συγκεκριμένα, το 2016, εισήλθαν σε ευρωπαϊκό έδαφος 1,2 εκατομμύρια αιτούντες άσυλο, κυρίως από τη Συρία και το Ιράκ (Hackett, Connor, Stonawski & Potancokova, 2017). Τα παραπάνω στοιχεία, ίσως εξηγούν και την αύξηση του Μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ευρώπη, με τους ερευνητές να καταγράφουν, για το 2016, την άφιξη 25,8 εκατομμυρίων ανθρώπων που ασπάζονται το Ισλάμ. Το έτος 2010 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 19,5 εκατομμύρια (Hackett, Connor, Stonawski & Potancokova, 2017).

Στη χώρα μας, σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (ΥΠΥ) του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, για το 2013, κατά το διάστημα 21.3.2013 - 31.12.13, καταγράφηκαν 3.502 υπήκοοι τρίτων χωρών, με τις τρεις πρώτες χώρες προέλευσης να είναι το Αφγανιστάν, η Συρία και η Ερυθραία (ΥΠΥ, 2014). Τον Μάρτιο του 2015 η εισροή μεταναστών και προσφύγων μέσω θαλάσσης, από τα παράλια της Τουρκίας, έφτασε τις 7.874, παρουσιάζοντας ραγδαία αύξηση μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτος οπότε και εισήλθαν στα ελληνικά νησιά 211.663 πρόσφυγες και μετανάστες, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR, χ.χ.έ). Αξίζει να αναφέρουμε, ότι από τον Ιανουάριο μέχρι και τις 18 Σεπτεμβρίου του 2018, έχουν αφιχθεί στον ελλαδικό χώρο συνολικά 22.348 πρόσφυγες και μετανάστες.

Τέλος, ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η πρόβλεψη των αξιωματούχων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, ότι ο εκτοπισμός θα αυξηθεί μέσα στην επόμενη δεκαετία, εξαιτίας των παγκόσμιων κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων (UNHCR, 2012).

Πέρα από τα δεδομένα των στατιστικών μελετών για τη μετανάστευση, πρέπει κανείς να αναλογιστεί ότι οι μετανάστες *‘μεταφέρουν μαζί τους, τη δική τους κουλτούρα-νοοτροπία, τις αξίες, την ιδεολογία, τα βιώματα και γενικότερα ό,τι συνθέτει*

τον εσωτερικό τους κόσμο. Αφήνουν πίσω τους έναν οικείο, γνωστό σε αυτούς πολιτισμό, μια γνωστή κοινωνία, σαλπάροντας για άγνωστα νερά' (EKKE, 2012: 128).

Όπως υποστηρίζεται από το Ε.Κ.Κ.Ε., οι μετανάστες δε γίνονται πάντα ευπρόσδεκτοι στις χώρες υποδοχής, με αποτέλεσμα να κάνει την εμφάνισή της μία αρνητική στάση προς την αύξηση των προσφυγικών ροών, καθώς σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα λόγω της ήδη υπάρχουσας οικονομικής κρίσης και της ανεργίας (EKKE, 2012). Ιδιαίτερα απογοητευτικά είναι τα στοιχεία που αναδεικνύουν τη στάση των Ελλήνων απέναντι σε αυτούς που εισέρχονται στη χώρα μας, προσδοκώντας ένα καλύτερο μέλλον. Το 83% των Ελλήνων δεν αποδέχεται την είσοδο και παραμονή μεταναστών στη χώρα, ενώ το 50,4% αισθάνεται ότι η κουλτούρα και η συνοχή της χώρας «απειλείται» από τους μετανάστες (EKKE, 2012). Η Καμπερίδου (2011:162-163), συσχετίζει τέτοιου είδους ξενοφοβικές αντιλήψεις με την ύπαρξη χαμηλού εκπαιδευτικού κεφαλαίου, ενώ οι ερευνητές συμφωνούν πως η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στην αλλαγή στερεοτύπων και αρνητικών αντιλήψεων (Benn & Dagkas, 2006; Καμπερίδου, 2011: 161-202).

Τα στατιστικά δεδομένα που παρατέθηκαν νωρίτερα σχετικά με τη μετανάστευση στη χώρα μας, δείχνουν ότι η ένταξη μαθητών διαφορετικών εθνικοτήτων και θρησκειών στην εκπαιδευτική διαδικασία θα απασχολήσει ακόμα πιο έντονα στο άμεσο μέλλον τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης. Η αυξημένη εισροή, δεδομένης της προσφυγικής κρίσης, πληθυσμών από χώρες της Μέσης Ανατολής, όπου το Ισλάμ είναι η κύρια θρησκεία (Hackett, Connor, Stonawski & Rotancokona, 2017) θέτει προβληματισμούς στους αθλητικούς επιστήμονες και αποτέλεσε την αφορμή για τη συγγραφή αυτής της εργασίας δεδομένου ότι, οι υπάρχουσες έρευνες δείχνουν πως οι μουσουλμάνοι μαθητές/τριες και ιδιαίτερα οι μαθήτριες αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια στη συμμετοχή τους στη φυσική αγωγή, όπως ο ρατσισμός, οι έμφυλες διακρίσεις και η αθλητική ενδυμασία μεταξύ άλλων (Καμπερίδου, 2011: 161-202; Kamberidou & Chroni, 2016; Benn & Dagkas, 2006).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι, για τη γυναίκα Μουσουλμάνα σήμερα, η φυσική αγωγή, η μύησή της στην αθλητική κουλτούρα, ο αθλητισμός και ειδικά ο Ολυμπιακός αθλητισμός αποτελεί "πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης", όπως υπήρξε και για τις γυναίκες των δυτικών κοινωνιών, όπως επισημαίνει στις αναλύσεις της η Ειρήνη Καμπερίδου (2011, 2013). Επισημαίνει, επίσης, ότι ο Ολυμπιακός αθλητισμός αποτέλεσε και αποτελεί μέσο γνωστοποίησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όχι μόνο για τη γυναίκα, αλλά και για πολλές μη-

προνομιούχες κοινωνικές/εθνικές ομάδες. Παρέχει το κοινωνικό πλαίσιο για την προβολή, την ορατότητα, τη γνωστοποίηση και τη διακήρυξη αιτημάτων, διαμαρτυριών και αντιθέσεων με το κατεστημένο (Καμπερίδου 2011, 2012, 2013). Αποτελεί αρένα διαμαρτυρίας κατά της κοινωνικής, πολιτικής, ρατσιστικής και φυλετικής βίας. Για παράδειγμα, οι μαζικές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις γενοκτονίες, τον κοινωνικό ρατσισμό, και την αιματοχυσία στην Κίνα και στο Θιβέτ (πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου το 2008), στο Σύδνεϋ το 2000, στην Ατλάντα το 1996, στο Μεξικό το 1968, κ.ά. (Kamberidou 2009, 2011, 2012a, 2012b, 2013).

Εξετάζοντας πως παγιώθηκαν και αναπαράγονται τα κοινωνικά στερεότυπα περί ασθενές φύλου στις δυτικές κοινωνίες, η Καμπερίδου (2011, 2013) αναλύει τις κυρίαρχες «επιστημονικές», κοινωνικές και εθιμοτυπικές αντιλήψεις του 19ου και αρχές 20ου αιώνα, σύμφωνα με τις οποίες η ενασχόληση της γυναίκας με τον αγωνιστικό αθλητισμό θεωρείτο βιολογικά και ψυχικά επιβλαβής, αντιλήψεις που επικρατούν σήμερα σε πολλές χώρες του Αραβικού κόσμου.

Στην ανάλυσή της για την «Διαχρονική προσέγγιση του γυναικείου αποκλεισμού»: Ο αθλητισμός ως πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης» (Καμπερίδου 2013), υπογραμμίζει ότι η στάση της ανδροκρατούμενης Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ) απηχούσε γενικότερες κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από τη σχέση των γυναικών με τη γυμναστική και τα σπορ, τονίζοντας ότι οι εκπρόσωποι των σημαντικότερων θεσμών του αθλητισμού των επιδόσεων, ήταν απορριπτικοί έως εχθρική όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών. Παρατηρεί ότι η αθλητική ταυτότητα συνδέεται με διάφορες κοινωνικο-πολιτισμικές έννοιες-νοήματα από την αρχή των Ολυμπιακών Αγώνων, τον 19^ο αιώνα, όταν οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες όχι μόνο από τον αθλητισμό, αλλά και από τον ευρύτερο κοινωνικό-δημόσιο τομέα (Καμπερίδου 2011, 2013). Υποστηρίζει ότι οι πραγματικά υφιστάμενες βιολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων—οι οποίες φυσικά υπάρχουν—αποτέλεσαν κατά το παρελθόν αφορμή, δικαιολογία, πρόφαση ή πάτημα για τον αποκλεισμό της γυναίκας από τα αθλητικά δρώμενα και κυρίως την αθλητική ηγεσία: πχ. σημερινή γυναικεία υποεκπροσώπηση στη ΔΟΕ, στην Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (ΕΟΕ), κ.ά. Επανειλημμένα στις αναλύσεις της υπογραμμίζει ότι ο Ολυμπιακός αθλητισμός εμφανίζεται από τις αρχές της κοινωνικής του παρουσίας ως

εκείνος ο θεσμός ο οποίος περιθωριοποίησε τις γυναικείες αξιώσεις για συμμετοχή (Kamberidou 2009, 2011, 2012a, 2012b, 2013).

Από την άλλη πλευρά, όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτέλεσε και πεδίο κοινωνικής χειραφέτησης για τη γυναίκα από την εποχή του εμπνευστή των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, του βαρόνου Pierre de Coubertin. Για παράδειγμα, η αντίληψη ότι ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας εξαντλείται στο πλαίσιο της οικογένειας βρήκε αντίθετες πολλές γυναίκες και αθλήτριες του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα, όπως την Σταματία Ροβίθου από τη Σύρο και την Κερκυραία Μελομένη, οι οποίες το 1896 ως ένδειξη διαμαρτυρίας και αντίδρασης για τον αποκλεισμό των γυναικών από τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, διήνυσαν την επίσημη μαραθώνια ολυμπιακή διαδρομή, από τον Μαραθώνα μέχρι το Παναθηναϊκό στάδιο, σε 5½ ώρες και 4 ½ ώρες αντίστοιχα (Καμπερίδου 2011, 2012, 2013).

Ωστόσο, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα της Γαλλίδας αθλήτρια-ακτιβίστρια, Alice Milliat, η οποία διοργάνωσε τις γυναικείες Ολυμπιάδες, γνωστοί ως «Ολυμπιακοί Αγώνες Γυναικών» (1921-1936), καθώς και άλλα γυναικεία αθλητικά events και πρωταθλήματα, όπως γυναικείο ποδόσφαιρο και ποδηλασία, σε εποχές που η αθλητική δραστηριότητα των γυναικών στιγματιζόταν κοινωνικά (Καμπερίδου 2011, 2012, 2013), όπως στιγματίζεται και σήμερα για την γυναίκα μουσουλμάνα.

Η αθλητική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από πολλές διερευνητικές μελέτες, ως εξαιρετικό μέσον ενσωμάτωσης—σε κοινωνικές ομάδες, οργανισμούς, θεσμούς—ανθρώπων με ποικιλότητα φυσικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά. Αποτελεί κινητήρια δύναμη συνεργασίας, ενδυνάμωση φιλίας και αίσθηση ενεργητικής συμμετοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι ποδοσφαιρικές ομάδες όπου άτομα διαφόρων εθνοτήτων έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής. Για τη γυναίκα, η ενεργός και συστηματική συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες εμφανίζεται ως σημαντικός διαμεσολαβητής, αναφορικά με ζητήματα ενσωμάτωσης σε κοινωνικούς θεσμούς, που κατά κύριο λόγο τους αποδίδεται ακόμα και στις μέρες μας ανδροκεντρικός χαρακτήρας (Patsantaras 2015, 2013; Πατσαντάρης, 2014; Κέφη Χατζηχαμπέρη, Καμπερίδου & Πατσαντάρης 2018; Κέφη Χατζηχαμπέρη, 2017; Καμπερίδου, 2016β; Patsantaras & Kamberidou, 2006).

1.2. Σχεδιασμός και Μέθοδος της Έρευνας

Η παρούσα μελέτη βασίζεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση σύγχρονων ερευνών και έχει σκοπό να εντοπίσει και να αναδείξει τους παράγοντες εκείνους που περιορίζουν ή ακόμη και αναστέλλουν τη συμμετοχή των Μουσουλμάνων γυναικών και μαθητριών στην αθλητική δραστηριότητα και στο μάθημα της ΦΑ. Η διερευνητική αυτή προσπάθεια, στοχεύει και σε μια ταξινόμηση και αξιολογική ιεράρχηση των παραγόντων αυτών.

Ερευνητικά δεδομένα επισημαίνουν ότι οι παράγοντες που οδηγούν σ' αυτή τη μειωμένη συμμετοχή μπορεί να είναι ενδοπροσωπικοί, (αντιλήψεις και συναισθήματα), διαπροσωπικοί (οικογένεια και φίλοι) και τέλος, περιβαλλοντικοί (καθηγητής-τρια Φ.Α., εγκαταστάσεις και αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών). Σχετικά με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, αναζητήσαμε έρευνες που να έχουν πραγματοποιηθεί από το έτος 2000 έως σήμερα για χώρες όπου το Ισλάμ είναι η κυριότερη θρησκεία καθώς και Ευρωπαϊκές χώρες με έντονη την παρουσία Μουσουλμανικών μειονοτήτων.

Εξετάσαμε συνολικά 58 πηγές (συγγράμματα, μελέτες, άρθρα, έρευνες). Περιοριστήκαμε στον ευρωπαϊκό χώρο, αποκλείοντας τις ΗΠΑ καθώς η εγκαθίδρυση και η εξέλιξη των μειονοτήτων στις Η.Π.Α. πραγματοποιήθηκε υπό διαφορετικές συνθήκες, όπως υποστηρίζουν στην έρευνά τους οι Walseth και Fasting (2004). Για την εύρεση επιστημονικών άρθρων χρησιμοποιήσαμε κατά κύριο λόγο τις διαδικτυακές πηγές *Google*, *Google Scholar*, *Academia.edu*, *Research Gate*, *Pergamos.lib.uoa.gr* και *UoA Scholar*. Αναζητήσαμε δεδομένα, σχετικά με τη συμμετοχή του γυναικείου Μουσουλμανικού πληθυσμού στον ευρωπαϊκό χώρο στο σχολικό μάθημα της φυσικής αγωγής, σε αθλητικές δραστηριότητες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, καθώς και στην οργάνωση και τη διαχείριση αθλητικών προγραμμάτων και οργανισμών. Τέλος, αναζητήσαμε έρευνες που να συσχετίζουν την αθλητική ενασχόληση με την κοινωνική ένταξη των μειονοτικών γυναικών.

Βασική επιδίωξη αυτής της εργασίας είναι η κατανόηση των περιορισμών που αντιμετωπίζουν οι Μουσουλμάνες και εν συνεχεία η διατύπωση προτάσεων για την αποτελεσματικότερη ένταξη τους στη δια βίου άθληση.

Το πρώτο μέρος αυτής της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, αυτής της πτυχιακής εργασίας, παρουσιάζει μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε χώρες του Ισλαμικού κόσμου και αφορούν τη συμμετοχή γυναικών και κοριτσιών στη Φυσική

Αγωγή. Ακολουθούν άρθρα που εξετάζουν την απασχόληση των γυναικών στη διοίκηση αθλητικών οργανισμών. Στη συνέχεια της μελέτης, παραθέτουμε έρευνες που αφορούν την αθλητική συμμετοχή της Μουσουλμάνας-μετανάστριας στην Ευρώπη, τόσο σε σχολικό και ακαδημαϊκό επίπεδο όσο και στο πλαίσιο κοινοτικών προγραμμάτων άσκησης. Τέλος, έχουμε συγκεντρώσει άρθρα με σχετικά κοινό θεωρητικό υπόβαθρο που παράλληλα με την αθλητική συμμετοχή θίγουν ζητήματα ένταξης, ταυτότητας και φύλου.

Έπειτα από κάθε επιμέρους βιβλιογραφική επισκόπηση ακολουθεί σύγκριση-συζήτηση των άρθρων.

2. Ισλάμ, Γυναίκα και Φυσική Δραστηριότητα

Το γυναικείο φύλο στην Ισλαμική κοινωνία δεν αποτελεί ομοιογενή ομάδα, υπογραμμίζουν στην έρευνά του οι Dagkas και Benn (2006), τονίζοντας ότι η κάθε Μουσουλμάνα ενσωματώνει με διαφορετικό τρόπο τους θρησκευτικούς και πολιτισμικούς κανόνες. Όπως αναφέρουν, δεν υιοθετούν όλες τον ισλαμικό τρόπο ένδυσης και τη μαντήλα (Dagkas & Benn, 2006). Η Καμπερίδου (2006, 2011) θεωρεί ότι οι διαφορές μεταξύ των Μουσουλμάνων γυναικών έγκειται στα ήθη και έθιμα, την περιοχή (αγροτική ή αστική) και την κοινωνικο-οικονομική στρωμάτωση. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι το πατριαρχικό σύστημα των Ισλαμικών κοινωνιών ασκεί έλεγχο και καθορίζει τη γυναικεία συμπεριφορά (Bozyigit & Dugan, 2017; Kamberidou, 2016; Καμπερίδου & Al Zyoud, 2010, Walseth & Fasting, 2004; Arar & Rigbi, 2009; Dagkas & Benn, 2006; Harkness, 2012; Megheirkouni, 2014).

Σύμφωνα με την Walseth (2015) η ενσωμάτωση των κανόνων του Ισλάμ πραγματοποιείται κατά τα πρώτα χρόνια της κοινωνικοποίησης των παιδιών και για τα κορίτσια εκτός των άλλων αφορά και θέματα σεμνότητας. Όσον αφορά στο ενδυματολογικό κώδικα ή κανόνα του Ισλάμ για τη γυναίκα (Καμπερίδου & Al Zyoud, 2010; Walseth, 2015), τα κορίτσια από το ξεκίνημα της εφηβείας, πρέπει να φορούν μαντήλα και ρούχα που καλύπτουν όλο το σώμα και οι άντρες φαρδιά παντελόνια και να έχουν τον ομφαλό τους καλυμμένο (Strandbu, 2005). Η ενδυμασία των γυναικών απαγορεύεται να είναι «τολμηρή» ακόμα και όταν βρίσκονται με άλλες γυναίκες (Καμπερίδου, 2011). Η αυστηρότητα στο ντύσιμο των γυναικών, ωστόσο, σχετίζεται με το βαθμό θρησκευτικότητας, υποστηρίζουν οι Snape και Binks (2008).

Όσον αφορά τη Φυσική Αγωγή και τη θέση του Ισλάμ απέναντι σε αυτή, εντοπίζουμε διαφορετικές σκοπιές και προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία. Οι Farooq &

Parker (2009) αναφέρουν ότι ο αθλητισμός θεωρείται σχετικά ασήμαντος στην Ασιατική κουλτούρα συγκριτικά με άλλες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής, όπως η απόκτηση ισχύος, η κοινωνική κινητικότητα, οι οικογενειακές δεσμεύσεις και η επιτυχία σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Υποστηρίζουν ωστόσο, ότι το Ισλάμ είναι μια ιδεολογία που προτρέπει τους πιστούς της να συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές, σωματικές ή/και ανταγωνιστικές δραστηριότητες. Η Sfeir (1985) επισημαίνει τη θέση του προφήτη Muhammad, ο οποίος υποστήριξε τη σημασία της άσκησης για ένα υγιές και ετοιμοπόλεμο σώμα, χωρίς να αποκλείσει τα κορίτσια από το δικαίωμα της άθλησης. Η ίδια ερευνήτρια όμως, θεωρεί ότι η ανάμειξη του Ισλάμ με άλλες κουλτούρες οδήγησε στο μυστικισμό, ο οποίος σύμφωνα με τον Weber αντιτίθεται στο μεθοδικό έλεγχο της ζωής από το ίδιο το άτομο, κάτι το οποίο δε συνάδει με τη προτεσταντική ηθική, το σύγχρονο αθλητισμό και την πρώιμη Ισλαμική κουλτούρα. Ο Weber αναφέρει ότι τα μυστικιστικά στοιχεία εμφανίστηκαν όταν η Ισλαμική θρησκεία υιοθέτησε πρακτικές του Ινδουισμού (Sfeir, 1985).

Οι Dagkas & Benn (2006) υποστηρίζουν ότι η Φυσική Αγωγή και η ισλαμική θρησκεία (το Ισλάμ) μοιράζονται κάποιες κοινές ανησυχίες, κυρίως όσον αφορά τον έλεγχο του σώματος στο χρόνο και το χώρο, την τελετουργία, την καθαριότητα, την ενδυμασία, τον έλεγχο της διατροφής και την επιδίωξη ενός υγιεινούς σώματος. Αρετές όπως η επιμονή και η αυτοπειθαρχία καλλιεργούνται και στις δύο περιπτώσεις (Benn, 2005).

Παρά την θετική στάση της θρησκείας του Ισλάμ απέναντι στον αθλητισμό, στην περίπτωση της συμμετοχής των κοριτσιών και των γυναικών σε αυτόν, τα πράγματα δεν φαίνονται τόσο εύκολα. Δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με τους άντρες στη φυσική δραστηριότητα, θεωρείται για αυτές χάσιμο χρόνου και τις αποσπά από τον κύριο ρόλο τους, αυτόν της συζύγου και μητέρας (Dagkas, Benn & Jawad, 2011). Παρόλα αυτά, το Ισλάμ δεν απαγορεύει στη γυναίκα να ασκηθεί, αρκεί να τηρεί την επιβαλλόμενη ενδυμασία, να μην συναθλείται με άντρες και να απέχει από την εξαντλητική άσκηση κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών νηστειών (Καμπερίδου, 2011; Kamberidou & Al Zyoud, 2010).

Βλέπουμε λοιπόν ότι «οι θρησκευτικές και πολιτισμικές παραδόσεις, αναθέτουν συγκεκριμένους ρόλους στους άντρες και στις γυναίκες και περιλαμβάνουν αυστηρούς κώδικες ελέγχου συμπεριφοράς, περιορίζοντας την πρόσβαση στη Φυσική Δραστηριότητα» (Dagkas & Benn, 2006).

Οι μουσουλμάνες είναι ουσιαστικά "αόρατες" (Kamberidou 2012) στις διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις και αυτό γιατί, σύμφωνα με τον Benn (2005), η όποια συμμετοχή τους ενισχύει ριζοσπαστικά, δυτικά πρότυπα για τις γυναίκες και το γυναικείο σώμα, κάτι που απειλεί τις καθιερωμένες αξίες περί φύλου και σχέσεων.

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1. Η Αθλητική συμμετοχή των γυναικών σε Ισλαμικές χώρες

- **Benn T, Pfister G, Jawad H, Editör. Muslim women and sport UK: Routledge, 2010.**

Οι Koca και Hacısoftaoglu (2010) εξετάζουν την αθλητική συμμετοχή γυναικών και κοριτσιών στη σύγχρονη Τουρκία, υπογραμμίζοντας ότι τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί η γυναικεία παρουσία σε ανταγωνιστικά αθλήματα καθώς και οι διακρίσεις τους σε διεθνές επίπεδο.

Το μάθημα της Φυσικής αγωγής είναι υποχρεωτικό στα τουρκικά σχολεία και διδάσκεται μια ώρα κάθε εβδομάδα μέχρι την 5^η τάξη και 2 ώρες τη βδομάδα μέχρι την 8^η τάξη. Το μάθημα διδάσκεται σε μεικτά τμήματα, ωστόσο όπως αναφέρουν οι Koca και Hacısoftaoglu (2010) κατά την 6^η τάξη έως την 8^η και κυρίως στα ιδιωτικά σχολεία αγόρια και κορίτσια διαχωρίζονται. Με βάση δεδομένα προηγούμενων ερευνών διαπιστώνουν ότι τα κορίτσια συμμετέχουν λιγότερο από τα αγόρια σε προγράμματα άθλησης εντός ή εκτός του σχολείου και έχουν λιγότερο θετική στάση απέναντι στη φυσική αγωγή συγκριτικά με τα αγόρια. Παρόλα αυτά η συμμετοχή των μαθητών γενικά στο μάθημα της φυσικής αγωγής εμφανίζεται προβληματική.

Στην πόλη της Άγκυρας λειτουργούν υπαίθριες αθλητικές εγκαταστάσεις, που χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα από γυναίκες και από ηλικιωμένους λόγω της εύκολης πρόσβασης και επειδή παρέχονται δωρεάν. Το 2000 ιδρύθηκαν τα 'Ladies Locals', κέντρα που υποστηρίζονται από τον δήμο της Άγκυρας και οργανώνουν αθλητικές και διάφορες εκπαιδευτικές δραστηριότητες για γυναίκες. Τα μέλη τους είναι γυναίκες προερχόμενες από την επαρχία που ζουν σε καταυλισμούς της περιοχής (Koca και Hacısoftaoglu, 2010).

Οι γυναίκες της μεσαίας και ανώτερης τάξης επιλέγουν ακριβά αθλητικά κέντρα στα οποία γυμνάζονται και άντρες.

Η συμμετοχή των Τούρκων πολιτών σε προγράμματα μαζικού αθλητισμού εμφανίζεται μειωμένη, όπως και η συμμετοχή των φοιτητών σε προγράμματα άθλησης, συγκεκριμένα το 68% δε συμμετέχει σε κάποιου είδους ήπια αθλητική δραστηριότητα με τις γυναίκες να είναι λιγότερο ενεργητικές από τους συμφοιτητές τους. Αντίστοιχα, τα κορίτσια δε συμμετέχουν όσο τα αγόρια σε οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες, ενώ το 8,2% των εφήβων μαθητών ασκείται 6-7 ώρες την εβδομάδα. Βέβαια, οι ερευνήτριες αναφέρουν ότι τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί η γυναικεία παρουσία σε ανταγωνιστικά αθλήματα καθώς και οι διακρίσεις τους σε διεθνές επίπεδο.

Όσον αφορά την άσκηση κατά τον ελεύθερο χρόνο οι Koca και Hacisoftoglu (2010) αναφέρουν πως όλο και περισσότερες γυναίκες, διαφορετικών κοινωνικών τάξεων περνούν μέρος του ελεύθερου τους χρόνου σε αθλητικά κέντρα με δημοφιλέστερες επιλογές το περπάτημα, το aerobic και τη γυμναστική με βάρη.

Παρά την παροχή κινήτρων από τις κοινότητες πολλές Τουρκάλες έρχονται αντιμέτωπες με τα στερεότυπα περί φύλου, τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις και το ζήτημα της κοινωνικής αποδοχής της απόφασης τους να ασκούνται. Η συμμετοχή τους εξαρτάται άμεσα από την αποδοχή του συζύγου, των συγγενών, και των γειτόνων, δηλαδή το κοινωνικό περιβάλλον.

Το θέμα της μαντήλας αποτελεί ένα ακόμη εμπόδιο για κάποιες γυναίκες. Αυτές που αρνούνται να την αφαιρέσουν επιλέγουν να αθλούνται σε αποκλειστικά γυναικεία τμήματα. Οι ερευνήτριες επίσης επισημαίνουν το θέμα της υποεκπροσώπησης των γυναικών στους τομείς της αθλητικής διοίκησης, της προπονητικής (το 22,6% είναι γυναίκες), της διαιτησίας (το 15% είναι γυναίκες) ακόμα και στην Εθνική Ολυμπιακή επιτροπή της Τουρκίας, όπου με βάση δεδομένα του 2008 υπήρχαν 2 γυναίκες ανάμεσα στα 34 μέλη της. Μειωμένος και ο τηλεοπτικός χρόνος που αφιερώνεται στις αθλήτριες με μεγαλύτερη προβολή να δίνεται σε αυτές που συμμετείχαν σε Ολυμπιακούς αγώνες, ενώ μόνο το 6,05% των άρθρων στον τύπο αναφέρονται σε γυναίκες αθλήτριες.

Γενικά, οι Koca και Hacisoftoglu (2010) κάνουν λόγο για ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής στην Τουρκία όπως η πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην εργασία, στην πολιτική εκπροσώπηση, τις αρμοδιότητες στο σπίτι και στη φροντίδα της οικογένειας. Επιπλέον, η φτώχεια, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο μεγάλου μέρους του πληθυσμού, οι ακατάλληλες

αθλητικές εγκαταστάσεις σε συνδυασμό με την ανδρική παρουσία και το ζήτημα της μαντήλας επιδρούν αρνητικά στη συμμετοχή των γυναικών.

Από την άλλη, η απουσία γυναικών ηγετών σε αθλητικούς τομείς και το μειωμένο ποσοστό αθλητριών δε βοηθά στην προώθηση λύσεων με σκοπό την αύξηση της γυναικείας παρουσίας στους χώρους άθλησης.

Τέλος, οι ερευνήτριες επισημαίνουν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα με σκοπό την κατανόηση των εσωτερικών συγκρούσεων που βιώνουν οι γυναίκες προκειμένου να συμμετάσχουν, όπως είναι για παράδειγμα η σύγκρουση της αθλητικής με τη θρησκευτική ταυτότητα σε μια αθλήτρια που υποχρεούται να αφαιρέσει τη μαντήλα για να αγωνιστεί.

- ο **Imani, Elahi & Yazdi (2014). Investigate barriers to participation of women and girls on recreational sport activities on Tehran city. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 4 (S3), 1010-1014**

Οι Imani, Elahi & Yazdi (2014) εξετάζουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες και τα κορίτσια στη συμμετοχή τους στον ερασιτεχνικό αθλητισμό στη Τεχεράνη.

Στόχος της Ιρανικής κυβέρνησης, σύμφωνα με τους Imani, Elahi και Yazdi (2014) είναι η προώθηση της Φυσικής Αγωγής ως μέσο προάσπισης της δημόσιας υγείας. Η συστηματική ενασχόληση των ανθρώπων με την άσκηση φαίνεται να επηρεάζεται από το σύγχρονο τρόπο ζωής, ο οποίος δεν τους παρέχει αρκετές ευκαιρίες να γυμναστούν. Ορισμένες γυναίκες δήλωσαν ότι αντιμετώπισαν ρατσισμό κατά τη συμμετοχή τους σε προγράμματα άσκησης. Σε δραστηριότητες όπως το περπάτημα για παράδειγμα, διακατέχονται από το φόβο τυχόν λεκτικής βίας από το πλήθος στο δρόμο ή σκόπιμου αποκλεισμού τους από συνασκούμενους τους. Το αποτέλεσμα ήταν είτε να εγκαταλείψουν την προσπάθεια είτε να στραφούν σε άλλη δραστηριότητα. Ωστόσο, το συνηθέστερο εμπόδιο για τις γυναίκες δε φαίνεται να είναι ο ρατσισμός, αλλά οι πολιτισμικές αντιλήψεις για το γυναικείο σώμα και την ένδυση, οι οποίες δε συνάδουν με τις απαιτήσεις των αθλητικών συλλόγων (Imani, Elahi & Yazdi, 2014).

Μέθοδος Έρευνας

Οι τρεις ερευνητές, μελέτησαν ένα δείγμα 300 γυναικών από την επαρχία 8 της Τεχεράνης. Η έρευνα έγινε με τη χρήση του ερωτηματολογίου ‘Sayadifar Physical Activity Participation Barriers’ και με τη μέθοδο της παρατήρησης.

Συμπεράσματα

Σαν βασικότερο εμπόδιο οι ερευνητές αναφέρουν το θέμα των αθλητικών εγκαταστάσεων· συγκεκριμένα το ζήτημα της ασφάλειας και της πρόσβασης σε αυτές. Συσχετίζουν το εύρημα αυτό με τα αποτελέσματα της έρευνας του Daskarou et al. (2006), αλλά εντοπίζουν διαφορές στη μελέτη του Vaughan (2009) ο οποίος θεωρεί κύρια εμπόδια για τη γυναικεία συμμετοχή τη σωματική κόπωση, το άγχος, την έλλειψη κινήτρων. Οι Imani, Elahi και Yazdi (2014) αποδίδουν την απόκλιση αυτή στις πολιτισμικές διαφορές. Το επόμενο ζήτημα που επιδρά στην ενασχόληση των γυναικών με την άσκηση είναι η έλλειψη κινήτρων και η απουσία ενδιαφέροντος για την άθληση. Και σε αυτή την περίπτωση οι ερευνητές εντοπίζουν διαφορές στα αποτελέσματα σε σχέση με αυτά των άλλων ερευνητών, όπως του Juarbe et al. (2002), που αναφέρει σαν κύριο περιορισμό για τις Λατινοαμερικάνες τα σωματικά προβλήματα και την έλλειψη χρόνου. Οι ερευνητές αποδίδουν αυτή τη διαφωνία των αποτελεσμάτων στις διαφορετικές αντιλήψεις των γυναικών για την άσκηση. Άλλο εμπόδιο για τις γυναίκες της Τεχεράνης είναι οι περιορισμοί που δημιουργεί η οικογένεια, η έλλειψη χρόνου και το κόστος συμμετοχής σε αθλητικούς συλλόγους. Οι γυναίκες ανέφεραν επίσης σωματικούς και ψυχολογικούς λόγους μη συμμετοχής.

- **Heydarinejad, S., Boushehri, S. N. S., Saemi, E., & Amraei, M. (2012). A ranking of barrier factors affecting the participation of Iranian females in sport activities. *Studies in Physical Culture & Tourism, 19(3)***

Οι Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei (2012) αξιολογούν και κατατάσσουν τους περιοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή των Ιρανών γυναικών σε αθλητικές δραστηριότητες, τονίζοντας ότι η συμμετοχή σε άσκηση θα πρόσφερε ένα καλύτερο επίπεδο ζωής στις εργαζόμενες.

Αρχικά επισημαίνουν την ανισότητα ευκαιριών για άθληση μεταξύ των δύο φύλων στο Ιράν, την οποία αποδίδουν σε θρησκευτικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Αναφέρουν ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν εμπόδια ως επαγγελματίες αθλήτριες, αλλά και ως θεατές και ως ασκούμενες που συμμετέχουν σε προγράμματα για την προάσπιση της υγείας τους. Η επαγγελματική ζωή, προσθέτουν, συνδέεται με ψυχολογική πίεση, άγχος και κόπωση.

Σύμφωνα με τους Heydarinejad, Boushehri, Saemi και Amraei (2012), οι κυριότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την ενασχόληση των γυναικών με την άθληση είναι η

έλλειψη συντροφιάς, η ντροπαλότητα, η έλλειψη γνώσης των θετικών επιδράσεων της άσκησης, οι οικογενειακές υποχρεώσεις, η δυσκολία πρόσβασης στις αθλητικές εγκαταστάσεις και η σωματική ανικανότητα. Οι ερευνητές θεωρούν ότι το φαινόμενο της πρόωρης γήρανσης των γυναικών στο Ιράν πρέπει να κινητοποιήσει την κυβέρνηση να προωθήσει την όσο το δυνατόν καλύτερη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου από πλευράς των γυναικών.

Μέθοδος Έρευνας

Οι Heydarinejad, Boushehri, Saemi και Amraei (2012) εξέτασαν 420 εργαζόμενες του Πανεπιστημίου 'Shahid Chamrn' της πόλης Αβάζ. Η έρευνα έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίων που περιλάμβαναν προσωπικές ερωτήσεις και ερωτήσεις που αφορούσαν τους περιοριστικούς παράγοντες αθλητικής συμμετοχής.

Συμπεράσματα

Οι ερευνητές βρίσκουν ενθαρρυντικά τα αποτελέσματα της μελέτης, καθώς διαπιστώνουν αλλαγές στη νοοτροπία της οικογένειας και του συζύγου, όσον αφορά στην ενασχόληση των γυναικών με τον αθλητισμό. Ο παράγοντας προσωπική ζωή και οικογένεια φαίνεται να είναι ελλάσωνος σημασίας για τις ερωτώμενες. Η πλειοψηφία των γονέων στο Ιράν θεωρεί ουσιώδη τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές, οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες τόσο για τους γιους όσο και για τις κόρες τους. Ακόμη και οι πιο παραδοσιακές οικογένειες πλέον, ενθαρρύνουν τις συζύγους και τις κόρες του να αθληθούν. Σύμφωνα με τους Heydarinejad, Boushehri, Saemi και Amraei (2012) σε αυτό συντέλεσε η παρουσία γυναικών προπονητών και διαιτητών καθώς και η ελευθερία των γυναικών να ασκούνται φορώντας την κατάλληλη για τις ανάγκες τους ενδυμασία. Ο οικονομικός παράγοντας, ωστόσο αξιολογείται ως το σημαντικότερο εμπόδιο για την άθληση των γυναικών. Προτείνεται λοιπόν, η οργάνωση δωρεάν αθλητικών δραστηριοτήτων από τις Πανεπιστημιακές αρχές για τις εργαζόμενες γυναίκες.

- ο **Kamberidou & Al Zyoud (2010). Γυναίκα και Αθλητισμός στην Ιορδανία και στην 'Κορανική κοινωνία' *Γυναίκα και Άθληση, VII, 2009/2010, 54-72***

Οι Kamberidou και Al Zyoud, (2010) διαπιστώνουν ότι οι αντιλήψεις που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των γυναικών δεν είναι παρόμοιες σε όλες τις Ισλαμικές χώρες και ότι η κάθε χώρα μέσω ηθών και των εθίμων επηρεάζει την αθλητική συμμετοχή των γυναικών. Τα ήθη και έθιμα, τα κοινωνικά και νομικά δικαιώματα και οι ελευθερίες των γυναικών διαμορφώνονται διαφορετικά σε κάθε

χώρα. Ωστόσο, ο βασικός ρόλος της γυναίκας τόσο στην Ιορδανία, όσο και στις υπόλοιπες αραβικές χώρες αφορά τη φροντίδα της οικογένειας. Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι από την 'αγνότητα' των κοριτσιών εξαρτάται η τιμή της οικογένειας και ότι ο προορισμός τους είναι να παντρευτούν και όχι να σπουδάσουν. Ελάχιστες είναι οι Ιορδανές που φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με την κυβέρνηση ωστόσο να έχει κάνει σημαντικά βήματα κατά του αναλφαριθμητισμού.

Όσον αφορά τον αθλητισμό, σύμφωνα με τους Kamberidou και Al Zyoud (2010) το Ισλάμ τον θεωρεί αποδεκτή δραστηριότητα για τις γυναίκες αρκεί να μην αθλούνται μπροστά σε άνδρες ή να φορούν μαντήλα και να μη συμμετέχουν κατά το Ραμαζάνι. Επισημαίνουν, επίσης, ότι η παρουσία Μουσουλμάνων γυναικών στους Ολυμπιακούς Αγώνες, αργά αλλά σταδιακά, αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, με συχνή την εμφάνιση ζητημάτων που αφορούν την αθλητική ενδυμασία και τη χρήση της μαντήλας. Η ενδυμασία των δυτικών αθλητών και αθλητριών σε ορισμένα αθλήματα δε θεωρείται αποδεκτή για τους Μουσουλμάνους.

Μέθοδος Έρευνας

Οι ερευνητές εξέτασαν μέσω ερωτηματολογίων 1.000 μαθήτριες 14-16 ετών. Οι 580 προέρχονταν από αστικές περιοχές και οι υπόλοιπες από αγροτικές καθώς και τους κηδεμόνες τους (1.000). Κηδεμόνας στην Ιορδανία θεωρείται ο πατέρας και οι ερωτήσεις στις οποίες κλήθηκαν να απαντήσουν αφορούσαν τη στάση τους ως προς τη συμμετοχή των κοριτσιών τους στη Φυσική Αγωγή, την αξία της εκπαίδευσης και το ζήτημα της ελευθερίας στην επιλογή. Οι μαθήτριες απάντησαν σε ερωτήματα σχετικά με τη συμμετοχή τους στη Φυσική Αγωγή και τον εξωσχολικό αθλητισμό. Οι ερευνητές απέκλεισαν από την έρευνα κορίτσια μεγαλύτερης ηλικίας, καθώς θεώρησαν ότι θα τις ενδιέφερε αποκλειστικά η αποφοίτηση τους και όχι η Φυσική Αγωγή.

Αποτελέσματα

Η πλειοψηφία των γονέων δεν ενθαρρύνει τη συμμετοχή των κοριτσιών στη Φυσική Αγωγή, την οποία θεωρεί ανούσια. Παρόλα αυτά, επιτρέπει την άθληση εντός του σχολείου.

Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στα ιορδανικά σχολεία διδάσκεται μια ώρα την εβδομάδα από καθηγητές άλλων ειδικοτήτων, ενώ πολλές μαθήτριες δε συμμετέχουν σε αυτό.

Οι μαθήτριες εξέφρασαν θετική στάση απέναντι στον αθλητισμό. Οι Kamberidou και Al Zyoud (2010) διαπίστωσαν διαφορά στις αντιλήψεις των

κηδεμόνων-γονιών που κατάγονται από την επαρχία και αυτών που προέρχονται από αστικές περιοχές, με τους πρώτους να απαγορεύουν την άθληση εκτός του σχολείου. Η εξωσχολική Φυσική Αγωγή αφορά κυρίως τα παιδιά των πόλεων, ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση είναι περιορισμένη. Γονείς και μαθήτριες συμφωνούν σε μια 'συντηρητική' αθλητική αμφίεση, αν και δεν εμφανίζονται ιδιαίτερα προβλήματα σε αυτό το κομμάτι, δεδομένου του ότι τα κορίτσια ασκούνται σε τμήματα θηλέων. Τα κυριότερα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μαθήτριες στην άθληση αφορούν τα ήθη και τα έθιμα και την απουσία εγκαταστάσεων για κορίτσια.

Συμπεράσματα

Η υποβάθμιση του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής σε σχολικό επίπεδο δυσκολεύει την ενασχόληση των μαθητριών με τον αθλητισμό, καθώς το σχολείο είναι σε πολλές περιπτώσεις ο μόνος χώρος που θα μπορούσαν να ασκηθούν (Kamberidou & Al Zyoud, 2010).

Προτείνεται λοιπόν η διδασκαλία του μαθήματος αποκλειστικά από καθηγήτριες Φυσικής αγωγής καθώς και η δημιουργία αθλητικών χώρων εκτός του σχολείου, όπου οι μαθήτριες θα αθλούνται χωρίς την παρουσία αγοριών.

Οι ερευνητές θεωρούν ουσιώδη την πρόσβαση όλων των κοριτσιών στα ιορδανικά σχολεία, ενώ συσχετίζουν τις θρησκευτικο-πολιτισμικές αντιλήψεις των Μουσουλμάνων για την άθληση των γυναικών με αντίστοιχες των δυτικών αντρών το 19^ο αιώνα (Kamberidou και Al Zyoud, 2010).

- **Harkness (2012). Out of bounds: Cultural barriers to female sports participation in Qatar. *The International Journal of the History of Sport*, 29(15), 2012, 2162–2183**

Τα πολιτισμικά εμπόδια στην αθλητική συμμετοχή των γυναικών στο Κατάρ διερευνά ο Harkness (2012). Αρχικά κάνει αναφορά στη θέση της γυναίκας στους διάφορους τομείς της κοινωνίας του Κατάρ και στη διαμάχη μεταξύ όσων πιστεύουν ότι ο ρόλος της περιορίζεται εντός της οικογένειας και σε αυτούς που τη θέλουν ενεργή στη δημόσια ζωή. Το 2006, το ποσοστό των εργαζόμενων γυναικών έφτασε το 34%, σαφώς χαμηλό σε σχέση με αυτό των γειτονικών χωρών, σύμφωνα με τον Harkness (2012). Οι περισσότερες γυναίκες στο Κατάρ υιοθετούν τον Ισλαμικό τρόπο ένδυσης και συμπεριφοράς, παρότι η νομοθεσία δε της υποχρεώνει να φοράνε μπούργκα ή κάποια ισλαμική περιβολή.

Η εκπαίδευση στο Κατάρ ακολουθεί τα ευρωπαϊκά και αμερικανικά πρότυπα, γεγονός που προκαλεί συχνά αντιδράσεις, εξαιτίας των μεικτών τμημάτων και της διδασκαλίας στα αγγλικά. Οι μισοί μαθητές που φοιτούν στα σχολεία κατάγονται από το Κατάρ, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία είναι θηλυκού γένους. Στα Πανεπιστήμια παρέχονται αθλητικές δραστηριότητες εκτός προγράμματος σε φοιτητές και φοιτήτριες και γενικά η συμμετοχή των γυναικών σε αυτές είναι πιο αποδεκτή, λόγω της αξιοπιστίας που εμπνέει το Πανεπιστημιακό ίδρυμα (Harkness, 2012).

Ο ερευνητής διακρίνει ότι η συμμετοχή των κοριτσιών σε προγράμματα άθλησης εξαρτάται από τη συγκατάθεση της οικογένειας καθώς και από το πατριαρχικό σύστημα, το οποίο δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φύλων και στον αθλητικό τομέα. Διαπιστώνει, ότι η χρήση της ισλαμικής ενδυμασίας παρέχει περισσότερη αυτονομία στις γυναίκες και ευκολότερη πρόσβαση σε δημόσιους χώρους. Βέβαια, η απομόνωση των γυναικών από τους άντρες είναι συνήθης στον αραβικό κόσμο. Στον αθλητικό τομέα, η παρακολούθηση της αθλητικής προσπάθειας των γυναικών από άντρες θεωρείται ‘επικίνδυνη’, εξαιτίας της σύνδεσης των κινήσεων του σώματος με τη σεξουαλικότητα.

Μέθοδος Έρευνας

Ο ερευνητής οργάνωσε συνεντεύξεις με 25 φοιτήτριες-παίκτριες καλαθοσφαίρισης και 2 φοιτήτριες-πρώην αθλήτριες Αμερικανικού Πανεπιστημίου της Ντόχα. Οι περισσότερες συμμετέχουσες είναι Μουσουλμάνες. Κάποιες κατάγονται από το Κατάρ και άλλες είτε γεννήθηκαν εκεί από αλλοδαπούς γονείς είτε μετοίκησαν στο Κατάρ. Η πλειοψηφία των φοιτητριών αυτών προέρχονται από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, αλλά και από την Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία. Επίσης, ο Harkness (2012) πήρε συνεντεύξεις από τρεις προπονήτριες με καταγωγή από τις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ παρατήρησε αγώνες και πρακτικές των φοιτητριών.

Αποτελέσματα

Ο ερευνητής θεωρεί ότι τέσσερις παράγοντες επηρεάζουν την αθλητική συμμετοχή των γυναικών στο Κατάρ. Η οικογένεια, η ‘μαντήλα’, ο διαχωρισμός των φύλων κατά την άθληση και η ‘φήμη’.

Οικογένεια

Οι φοιτήτριες αναφέρουν ότι οι οικογένειες τους ενθάρρυναν τη συμμετοχή τους στον αθλητισμό ήδη από τα πρώτα σχολικά έτη. Δε συνέβη όμως το ίδιο και με κάποιες συμμαθήτριες τους, όπως αναφέρουν, των οποίων οι γονείς δεν αποδέχτηκαν

την ενασχόληση τους με τον αθλητισμό, παρά τη θέληση και το ταλέντο τους. Ο Harkness (2012) θεωρεί ότι 'οι αντιστάσεις από την οικογένεια, που διαπιστώνονται σε αυτή τη μελέτη, συνδέονται άμεσα με την πατριαρχική δομή των οικογενειών του Κόλπου.

Η μαντήλα

Διαφορετικές προσεγγίσεις διαπιστώνονται όσον αφορά τη χρήση της μαντήλας. Ορισμένες γυναίκες απέχουν εντελώς από αθλητικές δραστηριότητες, άλλες συμμετέχουν καλύπτοντας τα χέρια, τα πόδια ή και τα μαλλιά τους και άλλες φορούν στην καθημερινή ζωή τους τη μαντήλα αλλά όχι όταν ασκούνται. Η μαντήλα θεωρείται σύμβολο σεμνότητας αλλά και θηλυκότητας. Ο ερευνητής αναφέρει ότι και οι αθλήτριες της δύσης συχνά προσπαθούν να εκφράζουν τη θηλυκότητα τους και καταλήγει στο ότι "η συμμετοχή των γυναικών ήταν περιορισμένη ή προβληματική εξαιτίας των δυτικών προτύπων για την εξιδανικευμένη γυναικεία εμφάνιση" (Harkness, 2012).

Διαχωρισμός των φύλων

Οι περισσότεροι αγώνες καλαθοσφαίρισης στο Πανεπιστήμιο γίνονται με την παρουσία μεικτού κοινού. Περιστασιακά οργανώνονται και παιχνίδια με αποκλειστικά γυναικείο κοινό, με σκοπό τη συμμετοχή αθλητριών που δεν αγωνίζονται μπροστά σε άντρες. Γενικά, ακόμη και η πιθανότητα κάποιος άντρας να έχει οπτική επαφή με το χώρο στον οποίο γίνεται η προπόνηση της ομάδας προκαλεί ανησυχία στις περισσότερες φοιτήτριες. Ακόμη κι αν εξασφαλιστεί η παρουσία αποκλειστικά γυναικείου κοινού σε κάποια αναμέτρηση, η παρουσία ανδρών διαιτητών είναι πρόβλημα για τις περισσότερες παίκτριες.

Η φήμη

Για τους Μουσουλμάνους, η καλή φήμη των κοριτσιών συνδέεται άμεσα με την τιμή της οικογένειας. Η άθληση ενός κοριτσιού μπορεί να σχολιαστεί αρνητικά από τον περίγυρο, γεγονός που συχνά συντελεί στην απαγόρευση της από τους γονείς. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των φοιτητριών στην έρευνα του Harkness (2012) σε αυτό συμβάλει και η 'κλειστή' κοινωνία του Κατάρ, καθώς πρόκειται για μια μικρή χώρα στην οποία τα νέα κυκλοφορούν γρήγορα.

Συμπεράσματα

Ο Harkness (2012) θεωρεί ότι οι μέχρι τώρα έρευνες δεν έλαβαν σοβαρά υπόψη τον παράγοντα 'φήμη', ο οποίος φαίνεται καθοριστικός για τη μη συμμετοχή ορισμένων μουσουλμάνων γυναικών. Διαπιστώνει εμπόδια κυρίως πολιτισμικά και δε

συνδέει την αποχή από την άθληση με τη θρησκεία. Με σκοπό την αλλαγή των πολιτισμικών αντιλήψεων για το γυναικείο αθλητισμό ο ερευνητής προτείνει τη συμμετοχή και των αντρών στην έρευνα. Αναφορικά με την γυναικεία αθλητική παρουσία στις χώρες του αραβικού κόσμου αναγνωρίζει ότι "η πρόοδος είναι αργή, αλλά πραγματική" (Harkness, 2012).

Σύγκριση-Συζήτηση

Αναζητώντας ερευνητικά δεδομένα σχετικά με την άθληση των γυναικών στις χώρες του μουσουλμανικού κόσμου, εντοπίσαμε αρκετά άρθρα, τα οποία αναφέρονται στους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στο Ιράν. Σε αυτή την βιβλιογραφική ανασκόπηση παραθέσαμε δύο από αυτά. Παρότι οι συγκεκριμένες μελέτες έγιναν με ελάχιστα έτη διαφορά, τα συμπεράσματα τους θα λέγαμε ότι διαφέρουν αρκετά. Οι Heydarinejad, Boushehri, Saemi και Amraei (2012) εντοπίζουν σαν κύριο λόγο μη συμμετοχής των γυναικών σε προγράμματα άσκησης, το υψηλό οικονομικό κόστος των υπηρεσιών αυτών, ενώ, στην έρευνα των Imani, Elahi και Yazdi (2014) το κόστος αναφέρεται σαν ένας από τους λιγότερο σημαντικούς παράγοντες, με κυριότερο όλων, την δυσκολία πρόσβασης σε αθλητικές εγκαταστάσεις και το ζήτημα της ασφάλειας σε αυτές. Ωστόσο, η ανισότητα στις ευκαιρίες για άθληση συνδέεται με τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες στις έρευνες σε Ιορδανία και Τουρκία καθώς και στη μία μελέτη που αφορά το Ιράν (Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Koca & Hacisoftaoglu, 2010; Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei, 2012).

Μόνο τα άρθρα των Kamberidou και Al Zyoud (2010) και Koca και Hacisoftaoglu (2010) δίνουν στοιχεία για τη συμμετοχή των κοριτσιών στη σχολική Φυσική Αγωγή. Στην περίπτωση της Τουρκίας φαίνεται ότι τα κορίτσια συμμετέχουν λιγότερο από τα αγόρια, ενώ στην πρώτη περίπτωση δεν αναφέρεται ο βαθμός συμμετοχής των αγοριών, δεδομένης της υποτίμησης της Φυσικής Αγωγής στα ιορδανικά σχολεία, σύμφωνα με τους ίδιους τους ερευνητές.

Το ζήτημα της κοινωνικής αποδοχής εμφανίζεται στα άρθρα των Koca και Hacisoftaoglu (2010) και Harkness (2012). Η αποδοχή της οικογένειας και των γειτόνων παίζει σημαντικό ρόλο στην απόφαση μιας Τουρκάλας να ασκηθεί (Koca & Hacisoftaoglu, 2010), ενώ τυχόν αρνητική κριτική του περιβάλλοντος μπορεί να τερματίσει την αθλητική συμμετοχή μιας γυναίκας στο Κατάρ (Harkness, 2012).

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι ορισμένα από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μουσουλμάνες στον τομέα της άθλησης βασίζονται σε ζητήματα κουλτούρας (Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Imani, Elahi & Yazdi, 2014; Harkness, 2012). Από τη μελέτη των παραπάνω άρθρων προκύπτει το εξής ερώτημα: Που οφείλονται οι διαφορές στις αντιλήψεις μεταξύ των μουσουλμάνων γυναικών και μάλιστα μεταξύ γυναικών ίδιας εθνικότητας; Πιθανές απαντήσεις ίσως να αποτελούν οι διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κάτω από τις οποίες ζουν οι γυναίκες, καθώς και η ύπαρξη διαφορετικών ηθών και εθίμων σε κάθε χώρα (Kamberidou & Al Zyoud, 2010). Ενώ για παράδειγμα, στις χώρες που μελετήσαμε υφίσταται λίγο ή πολύ ο γυναικείος αθλητισμός, στη Σαουδική Αραβία το μάθημα της Φυσικής Αγωγής για κορίτσια, σύμφωνα με δημοσίευμα των 'New York Times', προοριζόταν να ενταχθεί στα σχολεία το 2018 και μέχρι πρότινος τα γυμναστήρια για γυναίκες λειτουργούσαν χωρίς νόμιμες άδειες (Hubbard, 2017).

Προκύπτει συνεπώς η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα των εμπειριών κοριτσιών και γυναικών στο μουσουλμανικό κόσμο. Θα πρέπει να εντοπιστούν οι παράγοντες που διαφοροποιούν τη στάση των γυναικών και να προταθούν λύσεις για πιο αποτελεσματική ένταξη τους στον αθλητισμό.

3.2. Η παρουσία των Μουσουλμάνων Γυναικών στην αθλητική ηγεσία

- ⊖ **Megheirkouni, M. (2014). Women-only leadership positions in the Middle East: exploring cultural attitudes towards Syrian women for sport career development. *Advancing Women in Leadership*, 34, 64-78**

Η έρευνα του Megheirkouni (2014) επικεντρώνεται στις πολιτισμικές αντιλήψεις απέναντι στις Σύριες, όσον αφορά την εξέλιξη της αθλητικής τους καριέρας. Ο Megheirkouni (2014) αρχικά επισημαίνει ότι σε παγκόσμιο επίπεδο η πλειοψηφία των ηγετών στο χώρο του αθλητισμού είναι άντρες. Όσον αφορά τον αραβικό κόσμο, κάνει αναφορά σε προηγούμενες μελέτες, στις οποίες διαπιστώθηκε η ύπαρξη έμφυλων διακρίσεων στο χώρο εργασίας και η έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς τις ηγετικές ικανότητες των γυναικών. Θεωρεί ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ ηγεσίας και 'αρρενωπότητας' και καθώς στις αραβικές κοινωνίες οι γυναίκες θεωρούνται όντα 'κατώτερα' η επαγγελματική τους πορεία στον τομέα της διοίκησης αποτελεί προσωπική τους υπόθεση.

Το κύριο ερώτημα που τίθεται από τον ερευνητή λοιπόν, αφορά τους πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη των γυναικών στις ανώτερες βαθμίδες ηγεσίας του συριακού αθλητισμού, ενώ διαπιστώνεται απουσία ακαδημαϊκών ερευνών πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Μέθοδος έρευνας

Ο Megheirkouni (2014) για να εντοπίσει τα αίτια της μειωμένης συμμετοχής των γυναικών σε ανώτερες διοικητικές θέσεις στον αθλητικό τομέα, εφάρμοσε τη μέθοδο της ποιοτικής συνέντευξης. Δέκα Σύριες με ηγετικές θέσεις σε αθλητικούς οργανισμούς της χώρας και στη Συριακή Ολυμπιακή Επιτροπή συμμετείχαν στην έρευνα. Ο ερευνητής δεν κατόρθωσε να βρει μεγαλύτερο δείγμα.

Επιλέχθηκε η χρήση της περιγραφικής φαινομενολογικής προσέγγισης, εξαιτίας της απουσίας προγενέστερων ερευνητικών δεδομένων πάνω σε αυτό το ζήτημα και επειδή σκοπός είναι η κατανόηση του φαινομένου μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες των συμμετοχόντων γυναικών.

Το πρώτο μέρος των μονόωρων συνεντεύξεων περιλάμβανε εισαγωγικές ερωτήσεις για την απόκτηση οικειότητας με τον ερευνητή, ενώ το δεύτερο μέρος τις κύριες ερωτήσεις της έρευνας, δομημένες με βάση την πολιτισμική θεωρία.

Οι συζητήσεις απομαγνητοφωνήθηκαν και ακολούθησε ανάλυση των δεδομένων.

Αποτελέσματα

- Εκπαίδευση

Αρνητικός παράγοντας στην εξέλιξη της καριέρας των γυναικών φαίνεται να είναι ο μειωμένος αριθμός σπουδαστριών στα συριακά πανεπιστήμια.

Οι επτά από τις δέκα συμμετέχουσες ανέφεραν ότι το πανεπιστημιακό περιβάλλον δεν ήταν υποστηρικτικό.

Η υποχρεωτική συνεργασία τους με άντρες συμφοιτητές τους, καθώς αυτοί αποτελούσαν την πλειοψηφία των σπουδαστών, τις έφερνε σε άβολή θέση και σε πολλές περιπτώσεις οι οικογένειες δεν επέτρεπαν τις συναντήσεις που απαιτούνταν για την εκπόνηση ομαδικών εργασιών.

- Το πατριαρχικό Σύστημα

Η εκπαίδευση των γυναικών στον τομέα της διοίκησης είναι κάτι καινούργιο για τη συριακή κοινωνία. Διαπιστώνεται πρακτική δυσκολία στην κάλυψη των υποχρεώσεων μιας ηγετικής θέσης, εξαιτίας του ρόλου της γυναίκας στο πλαίσιο της

οικογένειας. Το πατριαρχικό σύστημα θέλει τα αρσενικά μέλη να εφαρμόζουν αυστηρούς κανόνες όσον αφορά τη συμπεριφορά της αδερφής. Συμμετέχουσα ανέφερε ότι δεν κατάφερε να παρακολουθήσει τα μαθήματα διοίκησης, καθώς δεν της επιτρεπόταν να βρίσκεται εκτός του σπιτιού μετά τις 7 το απόγευμα.

- Η Απαγόρευση Κριτικής

Οι ερωτώμενες θεωρούν ότι παρά τα προσόντα και τις ικανότητες τους, συχνά αγνοούνται. Συμμετέχουσα που επιλέχθηκε ως υπεύθυνη στην διοίκηση των Ολυμπιακών πόλεων, αντιμετώπισε την αντίρρηση των συναδέλφων της να εργαστούν υπό τις οδηγίες μιας γυναίκας και αντικαταστάθηκε από άντρα, ο οποίος της αρνήθηκε το δικαίωμα άσκησης κριτικής κατά τις συσκέψεις.

- Πολιτικές και θρησκευτικές διαμάχες

Οι συμμετέχουσες ανέφεραν ότι δε μπορούν να ταξιδεύουν από πόλη σε πόλη όπως συχνά απαιτεί η δουλειά τους, λόγω των συγκρούσεων τρομοκρατών και συριακού στρατού. Αυτό που τις απασχολεί τώρα είναι η ασφάλεια των οικογενειών τους και όχι η καριέρα τους.

- Απουσία κουλτούρας συνεργασίας

Αναφέρεται η ύπαρξη ανταγωνισμού από την πλευρά των αντρών συμφοιτητών στο πανεπιστήμιο, καθώς και η έλλειψη αποδοχής των απόψεων και των προτάσεων των γυναικών στις συσκέψεις.

- Ανισότητα στην παροχή κινήτρων

Ο Γενικός Αθλητικός οργανισμός της Συρίας δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα και τα μέλη του είναι κατά βάση εθελοντές.

Οι γυναίκες βασίζονται στην εκπροσώπηση των αποστολών των εθνικών ομάδων για να λάβουν κάποια χρηματική ανταμοιβή. Ωστόσο, άντρες ορίζουν τους εκπροσώπους των ομάδων και δεν επιλέγουν γυναίκες για αυτή τη θέση.

Αντίστοιχα, μαθήματα επιμόρφωσης εντός του εργασιακού περιβάλλοντος παρέχονται στους άντρες που κατέχουν διοικητικές θέσεις, ενώ οι γυναίκες πρέπει να αναζητήσουν ευκαιρίες για επιπλέον εκπαίδευση, εκτός του χώρου εργασίας τους. Κάποιες από τις συμμετέχουσες στράφηκαν σε ηπειρωτικούς και διεθνείς οργανισμούς με σκοπό να εξελιχθούν επαγγελματικά.

Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας ταυτίζονται με τις παρατηρήσεις του Hargeaves (2003) σχετικά με το πατριαρχικό σύστημα και το πώς

αυτό επηρεάζει τις ζωές των γυναικών. Νόρμες, κανόνες και συνήθειες ενίσχυσαν τους άντρες στο να ελέγχουν τις γυναίκες. Το πατριαρχικό σύστημα δεν επιτρέπει στις γυναίκες να εξελιχθούν και καθιστά την περιοχή του αθλητισμού και της αθλητικής διοίκησης ανδροκρατούμενη. Η ανισότητα αυτή διαπιστώνεται και σε άλλες έρευνες στον Αραβικό κόσμο. Τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό προγραμμάτων κατάρτισης στον τομέα της διοίκησης, βοηθώντας τους εκπαιδευτές να αντιληφθούν τους κανόνες που θέτει η κουλτούρα στην εξελικτική πορεία των γυναικών στις ηγετικές θέσεις.

Ο ερευνητής θεωρεί ότι οι γυναίκες θα πρέπει να διαχωρίσουν την επαγγελματική τους πορεία από κοινωνικο-πολιτισμικές παραμέτρους, ενώ η διοργάνωση διεθνών αθλητικών γεγονότων θα βοηθούσε τις γυναίκες να αποκτήσουν εμπειρίες και ενδεχομένως να εξελιχθούν και σε τοπικό επίπεδο. Ο ίδιος επισημαίνει ότι η κρίση στη Συρία και το ασταθές περιβάλλον που αυτή δημιουργεί πιθανό να επηρεάζει τα αποτελέσματα της έρευνας και θεωρεί βασικό περιορισμό τον μειωμένο αριθμό γυναικών του δείγματος, το οποίο μελέτησε. Συνεπώς τα αποτελέσματα της μελέτης δε μπορούν να γενικευτούν σε όλη τη Συρία και στον υπόλοιπο αραβικό κόσμο, αποτελούν ωστόσο έναυσμα για περαιτέρω έρευνα.

- **Bozyigit, E., & Dugan, O. (2017). Women in sport management: case study of Turkey. *International Journal of Recent Scientific Research*, 8(5), 17159-17164**

Οι ερευνητές αναφέρονται στη σημαντική αύξηση του αριθμού των γυναικών που εντάχθηκαν στην αγορά εργασίας, η οποία διακρίνεται κυρίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Διαπιστώνουν ωστόσο, ότι ο αριθμός των γυναικών που κατέχουν διοικητικές και διευθυντικές θέσεις είναι μειωμένος. Για την Τουρκία, επισημαίνουν πως οι γυναίκες ήταν πάντα σε δεύτερο πλάνο και πως οι πολλές ενώσεις γυναικών που έχουν ιδρυθεί δεν μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα.

Με βάση στοιχεία που δημοσιεύθηκαν στον τουρκικό τύπο, σε πληθυσμό 70 εκατομμυρίων γυναικών μόνο 5 εκατομμύρια 528 χιλιάδες εργάζονται (2008), μόλις 294 χιλιάδες γυναίκες περισσότερες σε σχέση με το έτος 1989, όταν ο γυναικείος πληθυσμός ανερχόταν στα 50 εκατομμύρια. Η πλειοψηφία των εργαζόμενων Τουρκάλων απασχολείται στους τομείς της υγείας, της νομικής και στον τραπεζικό τομέα. Στο κομμάτι της αθλητικής διοίκησης κυριαρχούν οι άντρες. Όπως εξηγούν οι συγγραφείς αυτό οφείλεται στην πατριαρχική δομή της τουρκικής κοινωνίας και στην

απουσία αθλητικής κουλτούρας. Σε ιδιωτικούς αθλητικούς συλλόγους μόνο οικονομικά ισχυρά άτομα μπορούν να βρίσκονται σε διοικητικές θέσεις. Η αδυναμία των γυναικών στην Τουρκία να διακηρύξουν την οικονομική ανεξαρτησία τους τις καθιστά αφανείς στις διοικήσεις των συλλόγων. Γενικά, οι λίγες γυναίκες που κατέχουν τέτοιες θέσεις στην Τουρκία είτε έχουν επιτυχίες σαν αθλήτριες είτε είναι διάσημες στον τομέα τους ή αποτελούν ένα ποσοστό που εξυπηρετεί την προώθηση της ισότητας των φύλων.

Μέθοδος Έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη με τη χρήση του ‘screening model’. Οι ερευνητές δεν εντόπισαν στοιχεία σχετικά με τους απασχολούμενους στον τομέα του αθλητισμού στο Τουρκικό Ινστιτούτο Στατιστικής.

Αποτελέσματα

Οι Bozyigit και Dugan (2017) αναφέρουν παντελή απουσία γυναικών στη στελέχωση της Γενικής Διεύθυνσης Νεολαίας και Αθλητισμού από το 1938 έως και το 2009. Το 2009 εμφανίζεται η πρώτη γυναίκα μεταξύ των 81 αντρών διευθυντών Νεολαίας και Επαρχίας.

Το 2007 στις 57 αθλητικές ομοσπονδίες απασχολούνταν 855 άτομα στον τομέα της διοίκησης, εκ των οποίων τα 33 ήταν γυναίκες. Το 2009 αυξήθηκαν κατά δύο. Οι ομοσπονδίες του χορού, της Ειδικής Φυσικής Αγωγής και του ‘Αθλητισμού για όλους’ διαθέτουν τις περισσότερες γυναίκες σε ηγετικές θέσεις.

Στο συμβούλιο της Ομοσπονδίας Πανεπιστημιακού Αθλητισμού, με βάση δεδομένα του 2009, υπάρχει μια γυναίκα σε σύνολο 11 μελών. Στο σύνολο των 96 Πανεπιστημίων που διαθέτουν τμήματα Φυσικής Αγωγής και αθλητισμού, δεδομένα βρέθηκαν για τα 53. Στα 29 από αυτά δεν υπήρχαν γυναίκες στον διοικητικό τομέα των τμημάτων.

Την περίοδο 2008-2009 δεν υπήρχε καμία γυναίκα στη διοίκηση των 12 αντρικών ομάδων πετοσφαίρισης της κατηγορίας ‘Aroma I League’ που εξετάστηκαν ενώ στις 12 γυναικείες υπήρχαν συνολικά τέσσερις γυναίκες. Στο ποδόσφαιρο, ανάμεσα στους 311 διευθυντές των ομάδων της ‘Super League’ εντοπίστηκε μία μόνο γυναίκα, σε έρευνα του 2007. Καμία γυναίκα δεν εντοπίστηκε στη διεύθυνση της Τουρκικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας. Τέλος, μόνο 8 γυναίκες καταλαμβάνουν διοικητικές θέσεις, σε σύνολο 494 μελών, στο συμβούλιο των διευθυντών, συγκεκριμένα στα αθλήματα του ποδοσφαίρου, της καλαθοσφαίρισης και της πετοσφαίρισης.

Συμπεράσματα

Το πρόγραμμα ‘Global Compact’, στο οποίο έχουν ενταχθεί 162 τουρκικοί οργανισμοί, στοχεύει στην ενίσχυση της παρουσίας των γυναικών στον τομέα της διοίκησης. Σύμφωνα με τους ερευνητές δεν υπάρχουν αντίστοιχες έρευνες πάνω στο θέμα της αθλητικής διοίκησης και της γυναικείας συμμετοχής σε αυτήν, ενώ οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι η γενικότερη αύξηση του ενδιαφέροντος των γυναικών απέναντι στον αθλητισμό θα ανέκοπτε την κυριαρχία των αντρών στους αθλητικούς οργανισμούς.

Σύγκριση-Συζήτηση

Οι Bozyigit και Dugan (2017) αξιοποιούν στατικά δεδομένα διαφόρων αθλητικών οργανισμών και ομοσπονδιών της Τουρκίας με σκοπό να βγάλουν συμπεράσματα για το βαθμό συμμετοχής των γυναικών σε ανώτερες θέσεις και δεν εξετάζουν τις εμπειρίες, τις απόψεις και τα προβλήματα των γυναικών που απασχολούνται στις θέσεις αυτές όπως κάνει ο Megheirkouni (2014). Και οι δύο έρευνες διαπιστώνουν μειωμένη ανάμειξη των γυναικών στην αθλητική διοίκηση και συμφωνούν ότι η πατριαρχική δομή της συριακής κοινωνίας, στην πρώτη περίπτωση και της τουρκικής στη δεύτερη, αποτελεί βασικό αίτιο. Οι Pfister και Radtke (2005) αποδίδουν την υποεκπροσώπηση των Γερμανίδων γυναικών στους αθλητικούς οργανισμούς της χώρας στις αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις τους και στις διακρίσεις λόγω φύλου· εμπόδια που όπως είδαμε αντιμετωπίζουν τόσο οι Σύριες όσο και οι Τουρκάλες.

Η στάση της οικογένειας φαίνεται να επηρεάζει την επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών γενικά. Σύμφωνα με τις Pfister και Radtke (2005) η θετική στάση του συζύγου αύξησε την πιθανότητα ενασχόλησης της Γερμανίδας με την διοίκηση αθλητικών οργανισμών, ενώ αντίστοιχα μια ‘αυστηρή’ στάση του οικογενειακού περιβάλλοντος δυσκόλεψε την εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία μιας Σύριας (Megheirkouni, 2014). Στην περίπτωση της Γερμανίας, οι δύο ερευνήτριες αναφέρουν ύπαρξη ανταγωνισμού και μεταξύ των γυναικών συναδέλφων, κάτι που δε διαπιστώνεται από την έρευνα του Megheirkouni (2014) στη Συρία. Επιπλέον, οι Pfister και Radtke (2005), ζητώντας πληροφορίες για την οικογενειακή κατάσταση των διοικητών γυναικών που μελέτησαν, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι

περισσότερες εξ αυτών ήταν είτε ανύπαντρες, είτε διαζευγμένες είτε παντρεμένες χωρίς παιδιά ή με μεγάλα παιδιά. Ο Megheirkouni (2014) δεν μας ενημερώνει σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των 10 γυναικών που εξέτασε και συνεπώς δεν μπορούμε να ξέρουμε εάν οι ελεύθερες γυναίκες στη Συρία έχουν ενδεχομένως μεγαλύτερη πιθανότητα να εξασφαλίσουν μια αρχηγική θέση. Τέλος, η ενασχόληση των Γερμανίδων με τον αθλητισμό σε τοπικό και όχι τόσο σε υψηλό επίπεδο σχετίζεται με την παρουσία τους στην αθλητική διοίκηση (Pfister & Radtke, 2005). Δε γνωρίζουμε εάν οι 10 Σύριες της έρευνας του Megheirkouni (2014) διέθεταν αθλητικό παρελθόν. Θα είχε ενδιαφέρον ωστόσο μελλοντικά να εξεταστεί το αν η αθλητική ενασχόληση θα μπορούσε να ενισχύσει την παρουσία των μουσουλμάνων γυναικών σε οργανισμούς και ομοσπονδίες αθλημάτων.

Είναι σαφές ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα στο κομμάτι της γυναικείας παρουσίας στη διοίκηση αθλητικών μονάδων, τόσο στις μουσουλμανικές όσο και στις δυτικές κοινωνίες διότι, όπως διαπιστώνεται υπάρχουν παρόμοια εμπόδια στην επαγγελματική εξέλιξη του γυναικείου φύλου.

3.3. Η συμμετοχή των Μουσουλμάνων κοριτσιών στη σχολική και εξωσχολική Φυσική Αγωγή στην Ευρώπη

- **Dagkas, S., Benn, T., & Jawad, H. (2011). Multiple voices: improving participation of Muslim girls in physical education and school sport. *Sport, Education and Society*, 16(2), 223-239**

Οι Dagkas, Benn και Jawad (2011) εντοπίζουν προβλήματα στην εφαρμογή των πολιτισμικών κανόνων του Ισλάμ στα πλαίσια του μαθήματος Φυσικής Αγωγής στις δυτικές κοινωνίες. Οι αντιλήψεις των Μουσουλμάνων γονέων, η οργάνωση του μαθήματος, οι κανόνες ενδυμασίας και η χρήση της πισίνας είναι μερικά από τα ζητήματα που προβληματίζουν τους ερευνητές.

Η Μουσουλμανική κοινότητα θεωρεί χάσιμο χρόνου την άθληση των γυναικών, των οποίων σκοπός πρέπει να είναι το να γίνουν καλές σύζυγοι και μητέρες. Εντοπίζεται άνιση μεταχείριση κοριτσιών και αγοριών σε σχολικό επίπεδο και ανισότητα στις ευκαιρίες των Μουσουλμάνων γυναικών άθληση.

Σύμφωνα με στοιχεία που αναφέρουν Dagkas, Benn και Jawad (2011), το 2007 αυξήθηκε το ποσοστό των γονέων που απαγόρευσαν στις κόρες τους να συμμετέχουν στη Φυσική Αγωγή λόγω ανησυχίας για τις συνθήκες υπό τις οποίες διδάσκεται το μάθημα. Η αποδοχή των πολιτισμικών αναγκών των Μουσουλμάνων

μαθητών κατά την εφαρμογή του προγράμματος σπουδών αποτελεί πρόκληση για τους δασκάλους.

Μέθοδος Έρευνας

Οι ερευνητές συμπεριέλαβαν στη μελέτη τους οχτώ σχολεία. Τέσσερα δημοτικά, εκ των οποίων το ένα μουσουλμανικό και τέσσερα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σε ορισμένα φοιτούσαν κυρίως Μουσουλμάνοι μαθητές, άλλα ήταν πολυπολιτισμικά, σχολεία θηλέων, μεικτά και κάποια αντιμετώπιζαν προβλήματα με τα ζητήματα που θέτει η Ισλαμική κουλτούρα ενώ άλλα όχι. Ελήφθησαν συνεντεύξεις από 19 διευθυντές, 109 μαθητές και 32 γονείς. Η πλειοψηφία των εθελοντών ήταν Μουσουλμάνοι. Στη συνέχεια, εστάλησαν ερωτηματολόγια σε 402 σχολεία της περιοχής και σε 12 ειδικά σχολεία. Οι ερευνητές έλαβαν απαντήσεις από 50 συνολικά.

Αποτελέσματα

Αντιλήψεις διευθυντών και δασκάλων

Οι περισσότεροι δάσκαλοι δυσκολεύονται να εντάξουν τις Μουσουλμάνες στο μάθημα εξαιτίας των ζητημάτων ενδυμασίας, των μεικτών τμημάτων, των μαθημάτων χορού και κολύμβησης. Στα σχολεία όπου η πλειοψηφία των μαθητών είναι Μουσουλμάνοι η προσαρμογή του μαθήματος στις ανάγκες τους είναι ευκολότερη. Σε διαφορετικές περιπτώσεις παρατηρήθηκε αντίδραση των άλλων μειονοτήτων στην ιδιαίτερη μεταχείριση των Μουσουλμάνων.

Οι ερευνητές επισημαίνουν την ανάγκη για εκπαίδευση των δασκάλων, καθώς δεν είναι όλοι ενήμεροι των απαιτήσεων του Ισλάμ σχετικά με τη Φυσική Αγωγή. Αντίστοιχα, η ενημέρωση των γονέων για τη σημαντικότητα της άθλησης θεωρείται απαραίτητη από τους δασκάλους της έρευνας των Dagkas, Benn και Jawad (2011).

Το αντικείμενο της κολύμβησης και συγκεκριμένα η διδασκαλία του σε μεικτά τμήματα προβληματίζει τις 2¹⁵ γενιάς μετανάστριες Μουσουλμάνες. Οι γονείς δεν επιτρέπουν στα κορίτσια τους να συμμετάσχουν ακόμα και λόγω της παρουσίας ανδρών ναυαγοσωστών. Κάποια κολυμβητήρια οργάνωσαν χώρο μόνο για τις Μουσουλμάνες, άλλα αρνήθηκαν να συνεργαστούν.

Οι αντιλήψεις των μαθητών

Στο δημοτικό σχολείο δεν εντοπίζονται φαινόμενα αποκλεισμού και ανησυχία για τη συμμετοχή στο μάθημα, αντιθέτως η στάση των μαθητών είναι θετική. Οι αντιδράσεις των γονιών για το μάθημα της κολύμβησης αντιμετωπίστηκαν με τη δημιουργία ξεχωριστών τμημάτων ή με τη χρήση ολόσωμου μαγιό.

Εμπειρίες από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Οι πολιτισμικές αξίες και η στάση των γονιών είχαν μεγαλύτερη επιρροή στους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η Δημιουργία τμημάτων φυσικής αγωγής μόνο για κορίτσια είναι βασικό ζήτημα για τις Μουσουλμάνες αυτής της ηλικίας, ενώ δε βλέπουν όλες θετικά τη μη χρήση της μαντήλας στο μάθημα. Πολλά σχολεία άφησαν τις μαθήτριες να επιλέξουν τις συνθήκες και την ενδυμασία του μαθήματος με πολύ θετικά αποτελέσματα.

Οι αντιλήψεις των γονιών

Οι αντιλήψεις των γονιών για τη φυσική αγωγή διαφέρουν και εξαρτώνται από το βαθμό θρησκευτικότητας και την ηλικία τους. Οι νεότεροι φαίνεται να γνωρίζουν τη σημασία της άθλησης. Η στάση ορισμένων είναι θετική μόνο αν τηρούνται οι επιταγές του Ισλάμ και μια μερίδα γονέων εκφράζει φόβους για την απώλεια της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έτσι εξηγείται και η ‘πρόωρη’ χρήση της μαντήλας σε κάποιες περιπτώσεις.

Οι Dagkas, Benn και Jawad (2011) προτείνουν τη προσέγγιση των γονέων με σκοπό την αλλαγή των αρνητικών αντιλήψεων και την επικοινωνία του σχολείου με την κοινότητα για την αποτελεσματικότερη ένταξη των κοριτσιών στο σχολικό αθλητισμό.

Συμπεράσματα

Η αποδοχή της διαφορετικότητας θα οδηγούσε και στην αποδοχή των αναγκών των Μουσουλμάνων κοριτσιών, να ασκούνται μακριά από τα αγόρια και να καλύπτουν το σώμα τους. Μεγαλύτερες ήταν οι προκλήσεις που έπρεπε να αντιμετωπιστούν σε σχολεία με υψηλή θρησκευτικότητα των μαθητών, αυστηρές απαιτήσεις σε θέματα σεμνότητας και αρνητική στάση των γονιών απέναντι στο μάθημα. Οι Dagkas, Benn και Jawad (2011) υποδεικνύουν σαν κύρια αιτία αποχής από το μάθημα το περιβάλλον στο οποίο αυτό διδάσκεται και όχι το αντικείμενο της φυσικής αγωγής.

Σημαντική θεωρείται η κατάλληλη εκπαίδευση των δασκάλων και η παρουσία γυναικών Μουσουλμάνων καθηγητριών Φυσικής αγωγής, οι οποίες θα αποτελούσαν πρότυπα για τα κορίτσια, ενώ οι ερευνητές τονίζουν επίσης τη σημασία της επικοινωνίας μεταξύ σχολείου, γονέων και κοινότητας με σκοπό την επίλυση των προβλημάτων που εμποδίζουν τη συμμετοχή των Μουσουλμάνων μαθητριών στη Φυσική Αγωγή.

- **Benn, T., & Dagkas, S. (2006). Incompatible? Compulsory mixed-sex Physical Education Initial Teacher Training (PEITT) and the inclusion of Muslim women: a case-study on seeking solutions. *European Physical Education Review*, 12, (2), 181-200**

Οι διαμάχες με το Μουσουλμανικό πληθυσμό είναι συχνό φαινόμενο στη Βρετανία, ιδιαίτερα σε θέματα εκπαίδευσης, όπως επισημαίνουν οι Benn και Dagkas (2006). Οι ερευνητές εξετάζουν το ζήτημα της ασυμβατότητας που παρατηρείται μεταξύ των απαιτήσεων του μαθήματος Φυσικής Αγωγής και των κανόνων του Ισλάμ.

Οι Benn και Dagkas (2006) υποστηρίζουν ότι η Μουσουλμανική κοινότητα δεν είναι ομοιογενής και στην περίπτωση των γυναικών ο υψηλός βαθμός θρησκευτικότητας και η επιδίωξη να διατηρήσουν την κουλτούρα τους συνδέονται με τη χρήση της μαντήλας. Αυτή η εμφάνιση των γυναικών τις κάνει συχνά στόχο ρατσιστικών επιθέσεων. Ωστόσο, οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση μπορεί να αλλάξει τα στερεότυπα που οδηγούν στην Ισλαμοφοβία.

Η φυσική Αγωγή και το Ισλάμ

Οι Benn και Dagkas τονίζουν την ανάγκη για αύξηση της συμμετοχής των κοριτσιών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, καθώς το σχολείο ίσως να αποτελεί τη μοναδική ευκαιρία για άθληση για ορισμένες Μουσουλμάνες.

Η απουσία ξεχωριστών τμημάτων φυσικής αγωγής, η χρήση αποδυτηρίων και τα γνωστικά αντικείμενα της κολύμβησης και του χορού δυσκολεύουν την ένταξη κάποιου ποσοστού μαθητριών στο μάθημα.

Γυναίκες που φοίτησαν σε σχολεία όπου η Φυσική Αγωγή διδάσκεται σε ξεχωριστά για τα κορίτσια τμήματα φάνηκε ότι δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν το Πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών Φυσικής Αγωγής.

Οι λύσεις που διακρίνουν οι Benn και Dagkas (2006) το να αποκλειστούν οι Μουσουλμάνες από τις σπουδές αυτές, να παρακολουθήσουν μόνο τη θεωρητική εκπαίδευση ή να οργανωθούν τμήματα θηλέων για τα πρακτικά μαθήματα με γυναίκες διδάσκουσες.

Οι ερευνητές απορρίπτουν τις δύο πρώτες και θα εξετάσουν στη μελέτη τους την τελευταία λύση.

Μέθοδος Έρευνας

Οι Benn και Dagkas (2006) χώρισαν 100 φοιτητές Μουσουλμάνους και μη σε 4 ομάδες. Στο τέλος της ακαδημαϊκής χρονιάς παρέλαβαν ερωτηματολόγια στα οποία

απάντησαν 60 μη Μουσουλμάνοι φοιτητές (εκ των οποίων οι έξι ήταν άντρες) και 10 Μουσουλμάνες, ενώ οργάνωσαν μια ομαδική συνέντευξη με επτά από τις Μουσουλμάνες και ατομικές συνεντεύξεις με επτά διδάσκουσες. Οι στάση των δέκα κοριτσιών απέναντι στη Φυσική Αγωγή κατά τα σχολικά έτη τους ήταν κατά βάση θετική και οι εννέα εξ αυτών είχαν παρακολουθήσει το μάθημα σε τμήματα θηλέων.

Αποτελέσματα

Τόσο οι μη Μουσουλμάνες φοιτήτριες όσο και το διδακτικό προσωπικό είδαν θετικά τη δημιουργία τμημάτων θηλέων για την ένταξη των Μουσουλμάνων φοιτητριών, οι οποίες ένιωσαν άνετα και όπως δήλωσαν απόλαυσαν τα μαθήματα. Τα προβλήματα που φάνηκε σε άλλες μελέτες να δημιουργούνται λόγω του Ραμαζανιού, της ένδυσης και της χρήσης της πισίνας δεν επιβεβαιώνονται σε αυτή την έρευνα. Μαθήματα κολύμβησης δεν πραγματοποιήθηκαν και η ενδυμασία των συμμετεχουσών ήταν όπως αναφέρουν οι Benn και Dagkas (2006) άνετη και πρακτική.

Οι Μουσουλμάνες εξέφρασαν την ικανοποίηση τους και την άποψη ότι πρέπει να γίνει η αρχή για την ένταξη τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η αλληλεπίδραση τους με τους μαθητές της ίδιας θρησκείας ήταν θετική ενώ βοήθησαν Βρετανούς συναδέλφους τους που εργάζονταν σε σχολεία με Μουσουλμάνους μαθητές.

Συμπεράσματα

Θετικά αντέδρασαν τόσο οι Μουσουλμάνες όσο και οι μη Μουσουλμάνες στη δημιουργία τμημάτων θηλέων για τα πρακτικά μαθήματα και οι Benn και Dagkas (2006) τονίζουν την ανάγκη να εφαρμοστεί αυτός ο τρόπος διδασκαλίας. Η διαχείριση του διδακτικού προσωπικού ίσως αποτελέσει πρόβλημα σε κάποια άλλη περίπτωση, καθώς οι άντρες καθηγητές πρέπει να αποκλειστούν.

Οι διαφορετικές συνθήκες που βιώνουν οι γυναίκες των μειονοτήτων σε κοινωνικό, πολιτισμικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο δημιουργούν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα στον τομέα της ένταξης, της ταυτότητας και του φύλου.

Σύγκριση-Συζήτηση

Και στα δύο παραπάνω άρθρα επισημαίνονται τα εμπόδια συμμετοχής των Μουσουλμάνων κοριτσιών στη Φυσική αγωγή. Τα μεικτά τμήματα Φυσικής Αγωγής, οι δραστηριότητες του χορού και της κολύμβησης και η χρήση των αποδυτηρίων αναφέρονται και στις δύο έρευνες (Benn & Dagkas, 2006; Dagkas, Benn & Jawad, 2011).

Διαπιστώνουμε, ότι στο δημοτικό σχολείο δεν απαιτείται από τους γονείς και τις μαθήτριες η διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής σε τμήματα αγοριών-κοριτσιών (Dagkas, Benn & Jawad, 2011). Αντίθετα, κατά τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση η ανάγκη αυτή γίνεται ιδιαίτερα έντονη για αρκετές Μουσουλμάνες (Benn & Dagkas, 2006; Dagkas, Benn & Jawad, 2011).

Στα Αγγλικά σχολεία, σε ορισμένες περιπτώσεις, υπάρχει η δυνατότητα διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής σε τμήματα θηλέων (Dagkas, Benn & Jawad, 2011; Benn & Pfister, 2013). Στα τμήματα Φυσικής Αγωγής στο Πανεπιστήμιο δε φαίνεται να υφίσταται αυτή η επιλογή. Όπως τουλάχιστον διαπιστώνουμε στην έρευνα των Benn και Dagkas (2006), όπου τμήματα θηλέων για τα πρακτικά μαθήματα δημιουργήθηκαν μόνο για τους σκοπούς της συγκεκριμένης μελέτης.

Οι Dagkas, Benn και Jawad (2011) τονίζουν τη σημασία της ύπαρξης προτύπων, δηλαδή Μουσουλμάνων καθηγητριών Φυσικής Αγωγής, η παρουσία των οποίων θα κινητοποιεί τα κορίτσια, να συμμετάσχουν στο μάθημα.

Κάτι τέτοιο όμως, δε φαντάζει ιδιαίτερα εφικτό όταν, σύμφωνα με τους Benn και Dagkas (2006), οι επιδιώξεις πολλών Μουσουλμάνων φοιτητριών στο Τμήμα Φυσικής Αγωγής, για ξεχωριστή πρακτική εξάσκηση δεν ικανοποιούνται. Οι ερευνητές δεν αναφέρουν αν ισχύει κάτι διαφορετικό στα Τμήματα Φυσικής Αγωγής άλλων πανεπιστημίων της Αγγλίας. Σύμφωνα πάντως με την οργάνωση 'Women's Sports Foundation UK' (WSF), το Πανεπιστήμιο του Loughborough παρέχει μαθήματα προπονητικής αποκλειστικά για Μουσουλμάνες (WFS, n.d.). Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πότε ξεκίνησε το εν λόγω πρόγραμμα και αν είναι μεταγενέστερο της έρευνας των Benn και Dagkas (2006). Σε κάθε περίπτωση, οι προσαρμογές στο πρόγραμμα των πρακτικών μαθημάτων, που έγιναν για τις ανάγκες της μελέτης κρίνεται αναγκαίο να εφαρμοστούν σε όλα τα τμήματα Φυσικής Αγωγής, ώστε να είναι εφικτή η ένταξη σε αυτά όλων των Μουσουλμάνων γυναικών που επιθυμούν να ακολουθήσουν την αθλητική επιστήμη.

3.4. Συγκριτικές μελέτες: Η συμμετοχή στη Φυσική Αγωγή των μειονοτικών κοριτσιών σε Δανία, Αγγλία και Ελλάδα

- ο Dagkas, S., & Benn, T. (2006). Young Muslim women's experiences of Islam and physical education in Greece and Britain: a comparative study. *Sport, Education and Society*, 11(1), 21-38

Οι Dagkas και Benn (2006) υποστηρίζουν ότι το Ισλάμ είναι η πιο γρήγορα εξαπλώμενη θρησκεία και ότι Μουσουλμανικές μειονοτικές κοινότητες αναπτύσσονται σε πολλές δυτικές κοινωνίες.

Οι Βρετανές και οι Ελληνίδες της μελέτης αυτής ζουν σε μη μουσουλμανικές χώρες, στις οποίες θρησκεία και εκπαίδευση αναπτύχθηκαν υπό άλλα πλαίσια.

Οι ερευνητές αναφέρονται στις 'κουλτούρες του υβριδισμού' θέλοντας να τονίσουν την επιρροή που ασκεί η κουλτούρα ενός λαού στον πολιτισμό ενός άλλου.

‘Το Ισλάμ δεν είναι θρησκεία στην δυτική κατανόηση του λόγου. Είναι μια πίστη και ένας τρόπος ζωής, μια θρησκεία και ένα κοινωνικό σύστημα, ένα δόγμα και ένας κώδικας συμπεριφοράς, ένα σύνολο αξιών και αρχών και ένα κοινωνικό κίνημα...’ (Dagkas & Benn, 2006).

Οι Μουσουλμάνες, όπως υποστηρίζουν οι Dagkas και Benn (2006) δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα και δεν εσωτερικεύουν στον ίδιο βαθμό τις απαιτήσεις του Ισλάμ, όπως είναι για παράδειγμα η χρήση της μαντήλας. Οι ερευνητές αναφέρουν την ύπαρξη ρατσισμού και βίας απέναντι στις γυναίκες που ζουν στη δύση και φέρουν το ισλαμικό ένδυμα.

Όσον αφορά τον τομέα της φυσικής αγωγής, η ύπαρξη συγκεκριμένων θρησκευτικών και πολιτισμικών παραδόσεων και οι διαφορετικοί ρόλοι που αυτές αναθέτουν στα δύο φύλα περιορίζει την πρόσβαση των γυναικών σε αθλητικές δραστηριότητες.

Η ενδυμασία των γυναικών, τα μεικτά τμήματα διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής, οι εξωσχολική Φυσική Αγωγή, τα μαθήματα κολύμβησης και χορού, το Ραμαζάνι, τα δημόσια αποδυτήρια, αποτελούν σύμφωνα με τους Dagkas και Benn (2006) τα κυριότερα εμπόδια για τη συμμετοχή των Μουσουλμάνων μαθητριών στο μάθημα.

Μέθοδος Έρευνας

Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης, επιδιώκοντας να αποκτήσουν πληροφορίες για την ενδοσχολική και εξωσχολική Φυσική Αγωγή και τις αντιλήψεις των κοριτσιών σχετικά με αυτή.

Στη Ελλάδα, συμμετείχαν στην έρευνα 24 μαθήτριες Τουρκικής καταγωγής, ηλικίας 13-15 ετών. Οι μισές φοιτούσαν σε δημόσια και οι άλλες μισές σε μουσουλμανικά σχολεία.

Στη Βρετανία εξετάστηκαν οι σχολικές εμπειρίες 20 φοιτητριών ηλικίας 18-21. Όλες είχαν φοιτήσει σε δημόσια Βρετανικά σχολεία.

Η Μουσουλμανική μειονότητα της Βρετανία είναι σύμφωνα με τους ερευνητές σχετικά 'νέα'. Το 1945 ξεκίνησε η μεγάλη εγκατάσταση οικονομικών μεταναστών από την ανατολική Ασία το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν. Οι Dagkas και Benn (2006) αναφέρονται στη ύπαρξη Ισλαμοφοβίας στη Βρετανική κοινωνία και θεωρούν την εκπαίδευση έναν από τους τομείς στους οποίους έχουν γίνει βήματα για την κάλυψη των αναγκών των Μουσουλμάνων.

Στη Ελλάδα η Μουσουλμανική μειονότητα δεν είναι 'νέα' αφού εγκαταστάθηκε στη βόρεια Ελλάδα κατά την Οθωμανική κατοχή. Έχει τα δικά της μουσουλμανικά σχολεία, στα οποία τα παιδιά διδάσκονται ελληνικά και τουρκικά. Μεγάλο ποσοστό παιδιών φοιτά σε δημόσια ελληνικά σχολεία, όπου η Φυσική Αγωγή διδάσκεται σε μεικτά τμήματα και είναι υποχρεωτική.

Έρευνες στην Αγγλία έχουν δείξει ότι γίνονται προσαρμογές για τη συμμετοχή των μαθητριών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, όπως η διδασκαλία του μαθήματος από γυναίκα καθηγήτρια, η χρήση φόρμας γυμναστικής, τα ξεχωριστά αποδυτήρια και η πιο 'χαλαρή' συμμετοχή κατά το Ραμαζάνι.

Αποτελέσματα

Η πλειοψηφία τόσο των Βρετανίδων όσο και των Ελληνίδων Μουσουλμάνων εξέφρασε θετική στάση για το μάθημα, επίγνωση της σημασίας της άθλησης και συμμετείχε σε αυτό ευχάριστα.

Οι απαιτήσεις της θρησκείας και η συμμετοχή στη Φυσική Αγωγή

Ορισμένες Βρετανίδες εξέφραζαν την ύπαρξη μη υποστηρικτικού περιβάλλοντος, με τους δασκάλους να μην κατανοούν την ανάγκη τους για κάλυψη του σώματος και αποχή από το κολύμπι σε περιόδους νηστείας. Ειδικά κατά την εφηβεία, η αύξηση της θρησκευτικότητας που εμφάνισαν πολλές μαθήτριες, οδήγησε σε εντάσεις λόγω της μη κάλυψης των θρησκευτικών τους αναγκών.

Η συμμετοχή σε εξωσχολικές δραστηριότητες ήταν μειωμένη λόγω πολιτισμικών περιορισμών, όπως υποστηρίζουν οι Dagkas και Benn (2006).

Αντίθετα, οι ελληνίδες δεν ανέφεραν θρησκευτικούς ή πολιτισμικούς παράγοντες που να δυσκόλευαν τη συμμετοχή τους στο μάθημα. Κάνουν λόγο για

υποστηρικτικούς δασκάλους που κατανοούσαν τις ανάγκες τους, τις ρωτούσαν αν θέλουν να εξαιρεθούν από το μάθημα στη διάρκεια του Ραμαζανιού και επέτρεπαν τη χρήση της μαντίλας. Η διδασκαλία του μαθήματος γινόταν σε μεικτά τμήματα τόσο στα μειονοτικά όσο και στα ελληνικά σχολεία και οι ερευνητές δεν εντόπισαν καμία επιδίωξη από τα κορίτσια για ξεχωριστά τμήματα.

Η συμμετοχή σε εξωσχολικές αθλητικές δραστηριότητες

Τόσο οι Βρετανίδες όσο και οι ελληνίδες δε συνηθίζουν να συμμετέχουν σε εξωσχολικές δραστηριότητες. Οι πρώτες, αναφέρουν σε ορισμένες περιπτώσεις, απαγόρευση από τους γονείς, ενώ οι δεύτερες αδιαφορία στο να συμμετάσχουν και 'αυστηρά' κριτήρια ένταξης τους στις ομάδες. Ωστόσο, οι περισσότερες παίζουν με φίλους στις γειτονιές τους τα Σαββατοκύριακα.

Συμπερασματικά, οι Dagkas και Benn (2006) εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο μειονοτήτων.

Συμπεράσματα

Η ηλικιακή διαφορά των κοριτσιών, ίσως ευθύνεται για τη θετικότερη στάση που εμφανίζουν οι Ελληνίδες Μουσουλμάνες, απέναντι στο μάθημα. Οι ερευνητές θεωρούν κρίσιμη την περίοδο της εφηβείας, κατά τη διάρκεια της οποίας, οι Μουσουλμάνες διαμορφώνουν τον τρόπο ένδυσης και συμπεριφοράς τους με βάση τις απαιτήσεις της θρησκείας τους. Θεωρούν λοιπόν, σημαντική την έρευνα των εμπειριών και των εφήβων Ελληνίδων Μουσουλμάνων.

- **Hornby-Turner, Y. C., Hampshire, K. R., & Pollard, T. M. (2014). A comparison of physical activity and sedentary behaviour in 9–11 year old British Pakistani and White British girls: a mixed methods study. *International journal of behavioral nutrition and physical activity, 11(1)*, 74**

Σύμφωνα με τους Hornby-Turner, Hampshire και Pollard (2014) παλαιότερες έρευνες στη Βρετανία διέκριναν μικρότερα ποσοστά φυσικής δραστηριότητας στα παιδιά με καταγωγή από τη δυτική Ασία. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές στη κινητική συμπεριφορά των παιδιών σε κάθε χώρα. Για παράδειγμα, τα παιδιά με καταγωγή από το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν είναι λιγότερα δραστήρια σε σχέση με τα παιδιά από την Ινδία.

Σκοπός των ερευνητών είναι χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μέσα, να εντοπίσουν τους παράγοντες που οδηγούν σε αυτό το αποτέλεσμα.

Μέθοδος Έρευνας

Στη μελέτη συμμετείχαν 145 κορίτσια (70 λευκές Βρετανίδες και 75 Πακιστανές Βρετανίδες) 9-11 ετών και οι γονείς δεκαεννιά κοριτσιών.

Οι γονείς συμπλήρωσαν ένα κοινωνικο-δημογραφικό ερωτηματολόγιο και έδωσαν συνεντεύξεις στους ερευνητές σχετικά με τη συμμετοχή των παιδιών τους στη Φυσική Αγωγή, τη διατροφή, τον χρόνο που περνούν βλέποντας τηλεόραση και τους τρόπους μετακίνησης.

Στα κορίτσια τοποθετήθηκε ο ActiGraph GT3X μετρητής επιτάχυνσης σώματος το πρωί της Παρασκευής μέχρι το πρωί της Τετάρτης. Τους ζητήθηκε να τον φορούν όταν περπατούν. Επιπλέον ζητήθηκε από τις μαθήτριες να δώσουν τρεις συνεντεύξεις, κατά τις οποίες έπρεπε να ανακαλέσουν και να περιγράψουν όλες τις κινητικές δραστηριότητες του προηγούμενου εικοσιτετραώρου, αναφέροντας τη χρονολογική σειρά και τη χρονική διάρκεια της κάθε δραστηριότητας.

Αποτελέσματα

Δεδομένα από τον μετρητή επιτάχυνσης και από τις συνεντεύξεις

Οι Πακιστανές Βρετανίδες φαίνεται να είναι περισσότερες ώρες ‘μη ενεργές’ σε σχέση με τις Βρετανίδες. Τα Σαββατοκύριακα οι Βρετανίδες εμφανίζονται πιο ‘ενεργές’ από τα κορίτσια Πακιστανικής καταγωγής, ενώ τις καθημερινές τα επίπεδα δραστηριότητας διαφοροποιούνται από τις 15:00, ώρα που το σχολείο τελειώνει.

Από τις συνεντεύξεις των κοριτσιών προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι Βρετανίδες συμμετέχουν περισσότερο σε οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες. Δεν υπήρχε σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο εθνικοτήτων στο ποσοστό των κοριτσιών που ανέφεραν ότι περνούν πάνω από δύο ώρες μπροστά στην οθόνη. Η πλειοψηφία των μαθητριών περπατούν για να πάνε στο σχολείο αλλά μεγαλύτερο ποσοστό Πακιστανών Βρετανίδων μετακινούνται με αυτοκίνητο.

Οι συνεντεύξεις των γονέων

Οι συνεντεύξεις των 9 Βρετανών και 10 Πακιστανών γονέων αποκάλυψαν ποικιλία απόψεων ακόμα και εντός των ίδιων ομάδων.

Ορισμένοι γονείς θεώρησαν θέμα τα μεικτά τμήματα αλλά γενικά τα αποδέχονται για τη συγκεκριμένη ηλικία. Η συμμετοχή σε οργανωμένα προγράμματα άσκησης δεν ήταν τόσο συχνή για τις κόρες των Πακιστανών, οι οποίες προτιμούσαν να παίζουν σε εξωτερικό χώρο με μέλη της οικογένειάς τους. Η ανησυχία των μητέρων και των δύο εθνικοτήτων, όσον αφορά τους κινδύνους του παιχνιδιού σε

εξωτερικούς χώρους ήταν περισσότερο αυξημένη για τα κορίτσια από ότι για τα αγόρια.

Τέλος, και οι δύο εθνικότητες θεωρούν το χρόνο που περνούν τα παιδιά στην τηλεόραση και στον υπολογιστή απειλή για την υγεία τους. Μόνο ορισμένοι γονείς πακιστανικής καταγωγής δήλωσαν ότι αφήνουν τα παιδιά τους να παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια για να τα απασχολούν κατά τις οικογενειακές συγκεντρώσεις.

Συμπεράσματα

Οι Πακιστανές Βρετανές είναι λιγότερο πιθανό να συμμετέχουν σε οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες, να παίζουν εκτός σπιτιού και να πηγαίνουν σχολείο με τα πόδια. Το παιχνίδι εκτός σπιτιού δεν εμφανίζεται απαγορευμένο και οι Hornby-Turner, Hampshire και Pollard (2014) θεωρούν πιθανό οι επιφυλάξεις των γονέων να συνδέονται με την μικρή ηλικία των συμμετοχόντων. Η χρήση του αυτοκινήτου για τη μετάβαση στο σχολείο έγκειται στη δυσκολία των γονιών να μεταφέρουν παιδιά διαφορετικών ηλικιών στο σχολείο, καθώς κατά μέσο όρο έχουν περισσότερα παιδιά από τους Βρετανούς. Για τις Βρετανίδες η εργασία των γονέων τους αποτελεί το κύριο εμπόδιο για τη συμμετοχή τους σε εξωσχολικές αθλητικές δραστηριότητες, ενώ για τις Πακιστανές τα μαθήματα που παρακολουθούν στο τζαμί.

Στη συγκεκριμένη έρευνα δεν αναφέρθηκαν από τους γονείς εμπόδια που να οφείλονται σε πολιτισμικές αξίες και παραδόσεις. Το γεγονός ότι στην έρευνα θέλησαν να συμμετάσχουν εθελοντικά μόνο δεκαεννιά γονείς μπορεί να υποδηλώνει ότι πρόκειται για γονείς με θετική στάση στη Φυσική Αγωγή. Οι ερευνητές εικάζουν ότι αν το δείγμα ήταν μεγαλύτερο ενδεχομένως να είχαν εκφραστεί απόψεις περί πολιτισμικών εμποδίων. Οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες μπορεί να επηρεάζουν την έρευνα και πρέπει να ληφθούν υπόψη σε μελλοντικές μελέτες σύμφωνα με τους ερευνητές. Θετικά αξιολογούν οι Hornby-Turner, Hampshire και Pollard (2014) τη χρήση συνδυασμού μεθόδων για την έρευνα.

- **Benn, T., & Pfister, G. (2013). Meeting needs of Muslim girls in school sport: Case studies exploring cultural and religious diversity. *European journal of sport science*, 13(5), 567-574**

Οι Benn και Pfister (2013) θεωρούν τον αθλητισμό μέσο για την δημιουργία κοινωνικής συνοχής και την ενσωμάτωση των μειονοτήτων. Επισημαίνουν ωστόσο, ότι η πλήρης ένταξη τους στον αθλητισμό δεν είναι εφικτή σε όλες τις περιπτώσεις. Τα ποσοστά συμμετοχής τους εμφανίζονται μειωμένα με τις Μουσουλμάνες γυναίκες

να αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία. Οι ερευνητές επικεντρώνονται στη διερεύνηση των συνθηκών υπό τις οποίες διδάσκεται η Φυσική Αγωγή σε Βρετανία και Δανία.

Η αντίληψη των Μουσουλμάνων κοριτσιών για την άθληση κατά τους Benn και Pfister (2013), ενδεχομένως να επηρεάζεται από τα στερεότυπα που τις θέλουν αδιάφορες απέναντι στη Φυσική Αγωγή. Ίσως αυτό να λειτουργεί σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία τόσο για εκείνες όσο και για τους δασκάλους τους.

Παρόλα αυτά φαίνεται πως η πρόσβαση τους στην εκπαίδευση αυξάνεται και η ισλαμική τους ταυτότητα δεν έρχεται σε σύγκρουση με εκείνη του πολίτη της δύσης.

Οι συγγραφείς του άρθρου θα θέσουν δύο μελέτες περιπτώσεων, με σκοπό να αναδείξουν τις εμπειρίες Μουσουλμάνων κοριτσιών στον τομέα της Φυσικής Αγωγής. Πρόκειται για δύο μελέτες εκ των οποίων η μια διεξήχθη στην Αγγλία και η άλλη στη Δανία.

Μελέτες Περιπτώσεων σε Αγγλία και Δανία

Και οι δύο χώρες φιλοξενούν κοινότητες Μουσουλμάνων μεταναστών κάποιες από τις οποίες θεωρούνται ‘γκετοποιημένες’. Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν με τη διαφορά ότι στην Αγγλία υφίστανται και σχολεία αρρένων ή θηλέων και θρησκευτικά σχολεία, ενώ στη Δανία όλα τα σχολεία είναι μεικτά. Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής είναι υποχρεωτικό σε όλες τις περιπτώσεις.

Η εθνικότητα και το φύλο αποτελούν σύμφωνα με τους ερευνητές κοινωνικές κατασκευές. Τα άτομα ενσωματώνουν τους κανόνες του φύλου μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Μέσω του σχολικού αθλητισμού διαμορφώνεται το φύλο και αναπτύσσεται ο έλεγχος και ‘σωματικές’ συμπεριφορές.

Μέθοδος Έρευνας

Οι ερευνητές οργάνωσαν ομαδικές συνεντεύξεις και ημιδομημένες συνεντεύξεις και βιντεοσκόπησαν μέρος των μαθημάτων Φυσικής Αγωγής στη Δανία και ανέλυσαν τις συμπεριφορές και τον τρόπο διαμόρφωσης του φύλου των μαθητών στην Αγγλία και τις αντιλήψεις γονέων και δασκάλων.

Μελέτη Περίπτωσης 1^η: Τα κορίτσια Μουσουλμάνες και η διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας στον Αγγλικό σχολικό αθλητισμό

Οι ερευνητές εξέτασαν τις απόψεις 19 διευθυντών και δασκάλων, 32 γονέων και 109 Μουσουλμάνων στη πλειοψηφία μαθητριών. Το δείγμα προήλθε από 8

σχολεία, το ένα εκ των οποίων Μουσουλμανικό. Διεξήχθη επίσης μια ποιοτική μελέτη σε όλα τα σχολεία της πόλης.

Οι περισσότερες μαθήτριες έδειχναν θετική στάση απέναντι στο μάθημα και ορισμένες υπογράμμισαν τη σημασία των χωριστών τμημάτων και το γυναικών δασκάλων. Οι Μουσουλμάνες που δεν εξέφρασαν τέτοιου είδους απαιτήσεις δε φάνηκε να κατανοούν τις ανάγκες των συμμαθητριών τους.

Οι απόψεις των γονιών για τη συμμετοχή των παιδιών τους στο μάθημα ποικίλουν με τα μαθήματα της κολύμβησης και του χορού να τους προβληματίζουν περισσότερο. Τα μεικτά τμήματα δε συνάδουν κατά τη γνώμη τους με τις απαιτήσεις του Ισλάμ και ορισμένοι εξέφρασαν την ανησυχία τους για τυχόν απώλεια της εθνικής τους ταυτότητας αν τα κορίτσια τους εγκαταλείψουν τον παραδοσιακό τρόπο συμπεριφοράς και ένδυσης. Οι ερευνητές διαπιστώνουν την ανάγκη για καλύτερη επικοινωνία μεταξύ σχολείου και γονέων καθώς όπως αναφέρουν τα σχολεία που κατάφεραν να εντάξουν με επιτυχία τις Μουσουλμάνες στο μάθημα είχαν στενή συνεργασία με τους γονείς και τους μαθητές.

Οι δάσκαλοι από την πλευρά τους δεν είναι πάντα σε θέση να κατανοήσουν τις ανάγκες των μαθητριών και να προσαρμόσουν το μάθημα τους. Εμπόδιο σύμφωνα με τους διευθυντές των σχολείων αποτελεί και η έλλειψη προσωπικού και εγκαταστάσεων. Σε κάποια σχολεία είναι αποδεκτή η χρήση της μαντήλας και τα κορίτσια μπορούν να ασκούνται με φόρμες. Άλλα σχολεία δεν δέχονται τη μαντήλα για λόγους ασφαλείας και δεν αλλάζουν τον ενδυματολογικό τους κώδικα.

Η συγκεκριμένη μελέτη μπορεί να βοηθήσει μέσω των αποτελεσμάτων της στην εξεύρεση τρόπων προσαρμογής του μαθήματος για την κάλυψη των αναγκών των μαθητριών.

Μελέτη Περίπτωσης 2^η: Συμμετέχοντας στον αθλητισμό με τη μαντήλα, εμπειρίες μιας Μουσουλμάνας στη Δανία

Οι ερευνητές με σκοπό τον εντοπισμό των αντιλήψεων περί φύλου και των εμπειριών των κοριτσιών στα μεικτά τμήματα Φυσικής Αγωγής εξέτασαν 42 αγόρια και κορίτσια της πρώτης τάξης του λυκείου. Βιντεοσκόπησαν μαθήματα Φυσικής Αγωγής και οργάνωσαν 8 συνεντεύξεις.

Τα αποτελέσματα έδειξαν μια υπεροχή των αγοριών στο μάθημα η οποία οδηγούσε στον αποκλεισμό των τα μη 'αθλητικών' κοριτσιών. Οι Benn και Pfister (2013) αναφέρουν το παράδειγμα μαθήτριας που συμμετείχε σε τμήματα θηλέων Thai boxing και κολύμβησης εκτός σχολείου, αλλά όχι στο σχολικό αθλητισμό,

καθώς ήθελε να διατηρήσει την εικόνα της ‘ήρεμης’ Μουσουλμάνας και όχι να ανταγωνιστεί τα αγόρια. Οι ερευνητές προβληματίζονται για τις περιπτώσεις των κοριτσιών που δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα, να ασκηθούν δηλαδή εκτός σχολείου.

Συμπεράσματα

Οι Benn και Pfister (2013) συμπεραίνουν ότι το σχολείο είναι χώρος όπου οι νέοι μπορούν να αναπτύξουν το αίσθημα ότι ‘ανήκουν’ αλλά είναι ταυτόχρονα χώρος αποκλεισμού, κυρίως για τα κορίτσια. Οι ερευνητές θεωρούν ότι μια αποτελεσματικότερη συνεργασία σχολείου-κοινότητας-μαθητών θα παρείχε περισσότερες ευκαιρίες ένταξης στα κορίτσια. Κρίνουν αναγκαία επιπλέον, την εκπαίδευση των δασκάλων στο ζήτημα της ‘πολυπολιτισμικότητας’, ώστε να μην έρχονται οι Μουσουλμάνες αντιμέτωπες με απαιτήσεις που δε συνάδουν με τις αξίες και τις ανάγκες τους.

Η συμμετοχή των Μουσουλμάνων κοριτσιών τέλος, εξαρτάται από πληθώρα παραγόντων όπως οι στάση των γονέων, των δασκάλων, των συνομηλίκων, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διδάσκεται η Φυσική Αγωγή και από το πώς ενσωματώνουν και εκφράζουν οι ίδιες την πίστη τους.

Σύγκριση-Συζήτηση

Στις συγκριτικές μελέτες που παρατέθηκαν εντοπίσαμε ομοιότητες και διαφορές στις στάσεις και τη συμπεριφορά Μουσουλμάνων και ημεδαπών κοριτσιών. Συγκεκριμένα, η μια μελέτη εξέταζε φοιτήτριες της αγγλικής και μαθήτριες της ελληνικής Μουσουλμανικής μειονότητας, η επόμενη τα κορίτσια πακιστανικής Μουσουλμανικής μειονότητας και Βρετανίδες και η τελευταία Μουσουλμάνες μαθήτριες σε Δανία και Αγγλία.

Η ύπαρξη πολιτισμικών παραγόντων, που δυσκολεύουν την ένταξη των Μουσουλμάνων μαθητριών στη φυσική Αγωγή εμφανίζεται κατά κόρον στη βιβλιογραφία (Snape, 2005; Snape & Binks, 2008; Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Harkness, 2012; Imani, Elahi & Yazdi, 2014). Ωστόσο, δεν επιβεβαιώνεται στις περιπτώσεις των Μουσουλμάνων μαθητριών της Ελλάδας και των πακιστανικής καταγωγής Βρετανίδων (Dagkas & Benn, 2006; Horny-Turner, Hampshire & Pollard, 2014) . Πιθανή αιτία αποτελεί η μικρή ηλικία των κοριτσιών και στις δύο περιπτώσεις, καθώς το ότι οι προβληματισμοί που οφείλονται σε ζητήματα κουλτούρας εμφανίζονται κυρίως κατά την εφηβεία (Dagkas & Benn, 2006).

Όσον αφορά τη στάση των δασκάλων, οι Ελληνίδες Μουσουλμάνες αναφέρουν την ύπαρξη υποστηρικτικού περιβάλλοντος, που λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες τους, όπως τη χρήση της μαντήλας στο μάθημα και την αποχή κατά το Ραμαζάνι (Dagkas & Benn, 2006). Αντίθετα, στα σχολεία της Δανίας και της Αγγλίας, οι Benn και Pfister (2013) και Dagkas και Benn (2006) αναφέρουν τη δυσανεμία πολλών μαθητριών για την απουσία κατανόησης σε αντίστοιχα ζητήματα από τους διδάσκοντες.

Τα γνωστικά αντικείμενα της κολύμβησης και του χορού φαίνεται να προβληματίζουν τις Μουσουλμάνες της έρευνας των Dagkas και Benn (2006) και των Benn και Pfister (2013). Ο χορός για τους Μουσουλμάνους θεωρείται κάτι το ‘προκλητικό’ (Strandbu, 2005; Snape & Binks, 2008; Arar & Rigbi, 2009) και η κολύμβηση δε συνάδει με τις απαιτήσεις για κάλυψη του σώματος ούτε η απουσία των αντρών από το χώρο της πισίνας είναι πάντα εφικτή (Snape & Binks, 2008; Dagkas, Benn & Jawad, 2011).

Όσον αφορά τη συμμετοχή των κοριτσιών σε αθλητικές δραστηριότητες εκτός του σχολικού πλαισίου τα στοιχεία δεν είναι ενθαρρυντικά. Τόσο οι Ελληνίδες και οι Βρετανίδες Μουσουλμάνες της μελέτης των Dagkas και Benn (2006) όσο και οι Βρετανίδες Πακιστανικής καταγωγής εμφανίζουν μειωμένη συμμετοχή σε τέτοιου είδους δραστηριότητες (Horny-Turner, Hampshire & Pollard, 2014). Ωστόσο, πολλά από τα κορίτσια της τουρκικής μειονότητας της Ελλάδας και της πακιστανικής μειονότητας της Αγγλίας παίζουν με φίλες στις γειτονιές του (Dagkas & Benn, 2006; Horny-Turner, Hampshire & Pollard, 2014).

Μια σημαντική διαφορά που διαπιστώνεται είναι η εξής: Παρότι σε Ελλάδα και Δανία η Φυσική Αγωγή διδάσκεται σε μεικτά τμήματα, μόνο οι Μουσουλμάνες της Δανίας το θεωρούν πρόβλημα. Αναφέρουν μάλιστα, ότι η ‘υπεροχή’ των αγοριών ‘μπλοκάρει’ τη συμμετοχή τους στο μάθημα (Benn & Pfister, 2013). Βέβαια, οι αντιλήψεις για την ‘ήρεμη’ εικόνα που πρέπει να προβάλλουν οι Μουσουλμάνες (Benn & Pfister, 2013) ενδέχεται να επηρεάζουν τη συμμετοχή και τη στάση τους απέναντι στο μάθημα. Αυτό είναι ένα ζήτημα που πρέπει να διερευνηθεί. Ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ο βαθμός ενσωμάτωσης των δύο μειονοτήτων στην τοπική κουλτούρα, ο οποίος ενδεχομένως να διαφέρει. Και αυτό γιατί, η Μουσουλμανική κοινότητα της Δανίας άρχισε να δημιουργείται τη δεκαετία του 1960 (Benn & Pfister, 2013), ενώ εκείνη της Ελλάδας είναι αρκετά ‘παλαιότερη’ (Dagkas & Benn, 2006).

3.5. Η στάση των Μουσουλμάνων γυναικών απέναντι σε προγράμματα άθλησης με σκοπό την υγεία

- ο **Snape, R. (2005). Steps to health: An evaluation of a project to promote exercise and physical activity amongst Asian women in a post-industrial town in England. *Managing Leisure*, 10 (3), 145-155**

Ο ερευνητής εντοπίζει διαφορές στη δυνατότητα πρόσβασης και συμμετοχής των μειονοτήτων σε δραστηριότητες αθλητισμού και ελεύθερου χρόνου σε σχέση με τους ημεδαπούς.

Το πρόγραμμα 'Steps for Health' είχε στόχο τη συμμετοχή των γυναικών από την Ασία στην άθληση για την προάσπιση της υγείας με την προοπτική να αποκτήσουν μελλοντικά τη δυνατότητα να παρέχουν οι ίδιες μαθήματα γυμναστικής σε συμπατριώτισσες τους.

Οι Ασιάτισσες εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά ψυχικών και σωματικών ασθενειών σε σχέση με τις λευκές γυναίκες. Ο Snape (2005) θεωρεί ότι τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν αυτές οι γυναίκες στο να αθληθούν οφείλονται σε πολιτισμικούς παράγοντες και όχι σε θρησκευτικούς. Επιπλέον, η κοινωνική απομόνωση των γυναικών αυτών, καθώς ζουν σε 'περιορισμένες' γειτονιές, σε συνδυασμό με τη μειωμένη γνώση των αγγλικών δυσκολεύει την πρόσβαση τους σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου και εξηγεί το αυξημένο ποσοστό ανεργίας τους.

Το 'Steps for health' είχε στόχο τη μείωση της κακής υγείας και της ανεργίας των γυναικών μέσω της κατάρτισης που θα λάμβαναν για να γίνουν επαγγελματίες της άσκησης. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν δέκα εθελόντριες παρά την αρχική προσδοκία για 16 εθελόντριες. Η ύλη περιλάμβανε μαθήματα όπως πρώτες βοήθειες, κυκλική προπόνηση και αεροβική. Μέχρι το 2004 πάνω από 300 Ασιάτισσες γράφτηκαν στα τμήματα των εθελοντριών. Στόχος της αξιολόγησης του προγράμματος σύμφωνα με τον Snape (2005) είναι να εντοπιστούν οι παράγοντες που οδήγησαν στην επιτυχία του προγράμματος, ώστε να προσαρμοστούν σύμφωνα με αυτούς άλλα προγράμματα με παρόμοιους στόχους.

Μέθοδος Έρευνας

Ο Snape (2005) έλαβε συνεντεύξεις από επτά εθελόντριες, ηλικίας 23-42 ετών που ασπάζονταν τις θρησκείες του Μουσουλμανισμού, του Ινδουισμού και του Σιχισμού.

Δύο από τις εθελόντριες ασχολούνταν χρόνια με τον αθλητισμό.

Παρότι σύμφωνα και με τον ίδιο τον ερευνητή το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό καταργεί το στερεότυπο περί αδιαφορίας των γυναικών από την Ασία για τον αθλητισμό. Οι συμμετέχουσες ήταν κατά βάση μορφωμένες και εργαζόμενες, συνεπώς ο στόχος του προγράμματος για την εξασφάλιση εργασίας δεν ενίσχυσε την απόφαση των εθελοντριών να συμμετάσχουν σε αυτό. Οι περισσότερες απασχολούνταν στο τομέα της διοίκησης, ο οποίος θεωρήθηκε πιο ‘ασφαλής’ από τους Μουσουλμάνους γονείς τους, απ’ ότι οι σπουδές στον αθλητισμό. Θεώρησαν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα ευκαιρία να αυξήσουν την αυτοεκτίμησή τους.

Οι επιδράσεις του προγράμματος στη συμμετοχή των γυναικών στον αθλητισμό

Το πρόγραμμα απέτυχε να προσεγγίσει άνεργες Ασιάτισσες. Η επιπλέον εκπαίδευση που έλαβαν οι ήδη μορφωμένες συμμετέχουσες ίσως να τους δημιούργησε ένα αίσθημα ισχύος και επιπλέον ελευθερίας. Ο Snape (2005) υποθέτει πως η συμμετοχή τους σε αυτό συνδέεται με την επιθυμία να ενσωματωθούν σε μεγαλύτερο βαθμό στην κοινωνία στην οποία ζουν και να απορρίψουν τις απόψεις της κοινότητας τους σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στη Φυσική Αγωγή.

Οι περισσότερες Ασιάτισσες της κοινότητας δεν γνώριζαν καλά την αγγλική γλώσσα, δεν ασκούσαν και δεν γνώριζαν όλες τα οφέλη της άσκησης. Συνεπώς, η δημιουργία μαθημάτων γυμναστικής από Ασιάτισσες σε Ασιάτισσες στη δική τους γλώσσα θα αποτελούσε μια ευκαιρία να συμμετάσχουν. Επιπλέον, ο ερευνητής αναφέρει ότι οι περισσότερες εθελόντριες του ‘Steps for health’ ασχολήθηκαν μετά το πέρας του προγράμματος εθελοντικά και ορισμένες επαγγελματικά με την διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής σε Ασιάτισσες.

Συμπεράσματα

Οι εθελόντριες του προγράμματος αποτελούσαν πρότυπα για τις γυναίκες της κοινότητας και ο Snape (2005) θεωρεί πιο ισχυρά τα πρότυπα της κοινότητας από τις επαγγελματίες αθλήτριες. Η ταυτότητα των γυναικών των μειονοτήτων μεταβάλλεται, καθώς ο ερευνητής πιστεύει ότι οι γυναίκες που γεννήθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο επιθυμούν να προσεγγίσουν περισσότερο στην τοπική κουλτούρα. Κρίνεται τέλος αναγκαία η κατάρτιση νέων εθελοντριών με σκοπό την περαιτέρω προώθηση της άσκησης για την υγεία στις Ασιάτισσες.

- **Snape, R., & Binks, P. (2008). Re-thinking sport: physical activity and healthy living in British South Asian Muslim communities. *Managing Leisure*, 13(1), 23-35**

Οι Snape και Binks (2008) διαπιστώνουν μειωμένη συμμετοχή των δυτικοασιατών της Αγγλίας σε προγράμματα άθλησης την οποία συνδέουν με τα υψηλά ποσοστά ασθενειών στο συγκεκριμένο πληθυσμό. Οι κοινωνικές ανισότητες κατά τη γνώμη τους επηρεάζουν τις ευκαιρίες για άθληση, οι οποίες συχνά παρέχονται από οργανισμούς άθλησης και υγείας με θετικά αποτελέσματα, παρά τις δυσκολίες που δημιουργούν οι πολιτισμικές αντιλήψεις για τον αθλητισμό.

Μέθοδος Έρευνας

Το 'Blackburn North Healthy Living Centre' είναι ένας οργανισμός που δημιουργήθηκε με σκοπό την προώθηση της άσκησης και της υγείας των κοινοτήτων της νοτιοδυτικής Αγγλίας. Η Ασιατική κοινότητα της περιοχής άρχισε να δημιουργείται τη δεκαετία του 1950 και όπως αναφέρουν οι ερευνητές μαστίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας στους νέους καθώς και υψηλά ποσοστά ατόμων εργασιακής ηλικίας που πάσχουν από μακροχρόνια ασθένεια.

Οι Snape και Binks (2008) οργάνωσαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με το προσωπικό του οργανισμού και ομαδικές συνεντεύξεις με έναν σύλλογο κοριτσιών ηλικίας από 7 έως 17 ετών καθώς και με μία ένωση γυναικών άνω των 50 ετών. Μίλησαν επίσης με τον διευθυντή εκπαίδευσης του Συμβουλίου των Τεμενών του Λανκασάιρ.

Το 'Blackburn North Healthy Living Centre' οργάνωσε για τους Ασιάτες της κοινότητας, που στην πλειοψηφία τους ήταν Μουσουλμάνοι, δραστηριότητες γυμναστικής και χορού, πρωτάθλημα ποδοσφαίρου και επιτραπέζιας αντισφαίρισης, ενώ εξασφάλισε διαφορετικούς χώρους άθλησης για άνδρες και γυναίκες. Από τον Αύγουστο του 2004 έως τον Ιούλιο του 2005 είχαν εγγραφεί στις δραστηριότητες του προγράμματος 1683 άνδρες και 2670 γυναίκες.

Το γυμναστήριο είχε ευρύ ωράριο λειτουργίας και παρεχόταν με ετήσια συνδρομή 12 Λιρών. Οι ερευνητές αμφιβάλλουν για το αν το κόστος της συνδρομής ήταν αμελητέο, δεδομένης της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των κατοίκων της περιοχής.

Παράγοντες που ενίσχυσαν τα επίπεδα συμμετοχής

Βασικό κίνητρο των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα ήταν η άσκηση για την προώθηση της υγείας. Οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας δήλωσαν ότι το Ισλάμ επιτρέπει την άθληση για λόγους υγείας γι αυτό και συμμετείχαν.

Η συνεργασία του Οργανισμού με την τοπική κοινότητα, ο διαχωρισμός ανδρών-γυναικών στα προγράμματα άθλησης, η ελευθερία στην επιλογή ενδυμασίας για τις γυναίκες και τέλος η απασχόληση προσωπικού που μιλούσε τη γλώσσα των συμμετεχόντων, αξιολογούνται από τους ερευνητές ως παράγοντες επιτυχίας για το πρόγραμμα. Επιπλέον η άσκηση για υγεία και όχι για επίδοση και η ‘πολιτισμική ασφάλεια’ που παρείχε το πρόγραμμα ήταν ουσιαστικής σημασίας για τους γονείς, οι οποίοι ήθελαν να προστατέψουν τα παιδιά και ιδιαίτερα τις κόρες τους από την ‘έκθεση’ στην τοπική κουλτούρα.

Εμπόδια Συμμετοχής

Οι αντιλήψεις για το ρόλο της γυναίκας, ως συζύγου και μητέρας περιόριζε σε πολλές περιπτώσεις τη συμμετοχή των γυναικών, υπό το φόβο αρνητικής κριτικής από την κοινότητα. Οι διοργανωτές του προγράμματος απέφυγαν να χρησιμοποιήσουν τον όρο ‘σύλλογος’, καθώς συνδέεται με τον ελεύθερο χρόνο και την κοινωνικότητα και αντί της λέξης ‘χορός’ προτίμησαν το ‘μάθημα αεροβικής’.

Τα μικρότερα κορίτσια δήλωσαν ότι συμμετέχουν σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες εντός και εκτός σχολείου και ότι τους επιτρέπεται να κάνουν χρήση της πισίνας. Οι έφηβες επίσης εκδηλώνουν θετική στάση απέναντι στον αθλητισμό, αλλά διαπιστώνουν ότι καθώς μεγαλώνουν η ενασχόληση τους με τον αθλητισμό θα περιοριστεί.

Οι μεγαλύτερες γυναίκες εξέφρασαν φόβο λόγω απουσίας πρότερης εμπειρίας. Πολλές απέρριψαν το κολύμπι, καθώς δε γνώριζαν να κολυμπούν αλλά και για λόγους ενδυμασίας. Κάποιες προτιμούσαν να περπατούν κοντά στη γειτονιά τους και άλλες τις προβλημάτισε η τυχόν ύπαρξη κάμερας στους χώρους του γυμναστηρίου και η τυχόν κριτική που θα προκαλούσε η ύπαρξη οπτικού υλικού.

Συμπεράσματα

Ο προσανατολισμός του προγράμματος στην άσκηση για υγεία και η εξασφάλιση της κάλυψης των πολιτισμικών αναγκών φαίνεται να ενίσχυσαν την αποτελεσματικότητά του. Οι ερευνητές διαπίστωσαν διαφορές στις απόψεις και τις συμπεριφορές διαφορετικών εθνικών ομάδων και θεωρούν ότι πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω το συγκεκριμένο ζήτημα. Προτείνουν την αναθεώρηση των πρακτικών του

δυτικού αθλητισμού, ώστε αυτές να ταιριάζουν με τις επιδιώξεις των μειονοτήτων και την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, που να επικεντρώνονται στην άσκηση με στόχο την υγεία, ώστε να είναι πιο εύκολα προσβάσιμα από τις Μουσουλμάνες.

Σύγκριση-Συζήτηση

Οι δύο μελέτες εξέτασαν τη συμμετοχή Μουσουλμάνων γυναικών σε προγράμματα άσκησης με σκοπό την προάσπιση της υγείας. Η υπογράμμιση της λέξης ‘υγεία’ προσέελκυσε αρκετές γυναίκες στο πρόγραμμα της μειονοτικής κοινότητας, καθώς όπως αναφέρεται το Ισλάμ επιτρέπει την άσκηση για λόγους υγείας (Snape & Blinks, 2008). Αντίθετα, το ‘Steps for health’, είχε σαφώς μικρότερη ανταπόκριση και εκτός από την ‘υγεία’ είχε στόχο και την εργασία των εθελοντριών στο τομέα του fitness. Το γεγονός λοιπόν, ότι τα δύο προγράμματα δεν είχαν ακριβώς τον ίδιο τελικό στόχο ίσως να εξηγεί αυτή τη διαφορά στον αριθμό των γυναικών που τα επέλεξαν. Η ‘ξαφνική’ επαγγελματική απασχόληση στον τομέα της άσκησης, ίσως να φόβησε κάποιες γυναίκες, που ενδεχομένως να είχαν ελάχιστη ή και καθόλου εμπειρία στον αθλητισμό, εάν λάβουμε υπόψη και τα δεδομένα περί μειωμένης συμμετοχής των Ασιατισσών στην άθληση (Snape, 2005).

Ενώ στην έρευνα του Snape (2005) οι ενήλικες εθελόντριες που προσέγγισε το ‘Steps for health’ είχαν πανεπιστημιακή μόρφωση, στο πρόγραμμα άσκησης για τη μειονοτική κοινότητα δε φαίνεται να ισχύει κάτι τέτοιο. Οι μορφωμένες και εργαζόμενες εθελόντριες του ‘Steps for health’ θέλησαν, σύμφωνα με τον Snape (2005), μέσω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα, να προσεγγίσουν περισσότερο την τοπική κουλτούρα. Αντιθέτως, οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα άθλησης του ‘Blackburn North Healthy Living Centre’ επεδίωκαν να κρατήσουν τις κόρες τους μακριά από τις πολιτισμικές αξίες και συνήθειες της Βρετανικής κοινωνίας, παρά τη διαφορετική διάθεση που έδειχναν τα κορίτσια (Snape & Blinks, 2008). Αυτό το δεδομένο επιβεβαιώνει την άποψη ορισμένων ερευνητών για τις διαφορές στις αντιλήψεις των μεταναστριών 1^{ης}, 2^{ης}, 3^{ης} γενιάς (Snape, 2005; Dagkas, Benn & Jawad, 2011) καθώς και για επικριότερη στάση των νεότερων σε ηλικία γονέων (Dagkas, Benn & Jawad, 2011).

Τέλος, το ζήτημα της γλώσσας δεν τονίζεται ιδιαίτερα στις περισσότερες έρευνες. Ωστόσο, εδώ δείχνει να αποτελεί βασικό εμπόδιο στην απόφαση πολλών μειονοτικών γυναικών να ασκηθούν και η παρουσία γυμναστριών που να μιλούν την κατάλληλη γλώσσα κρίνεται απαραίτητη (Snape & Blinks, 2008; Snape, 2005).

3.6 Η διαμόρφωση της ταυτότητας και η αθλητική-κοινωνική ένταξη των μειονοτικών γυναικών

- Strandbu, Å. (2005). Identity, embodied culture and physical exercise: Stories from Muslim girls in Oslo with immigrant backgrounds. *Young, 13(1)*, 27-45

Η Strandbu (2005) θέτει δύο βασικές προσεγγίσεις όσον αφορά τη μελέτη των εμπειριών νέων κοριτσιών με γονείς μετανάστες. Τον υβριδισμό και τη μυγαδική ταυτότητα από τη μία και την εξουσία-έλεγχο που ασκείται από τους γονείς από την άλλη, με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση των ζητημάτων που αυτές οι δύο δημιουργούν. Αναφέρει τον ισχυρισμό του Erik H. Erikson ότι 'οι ταυτότητες έρχονται στο προσκήνιο όταν απειλούνται και ότι η ιδέα της ταυτότητας αποκτά υψηλό ενδιαφέρον σε ιστορικές περιόδους που οι απειλές για την ταυτότητα είναι πιο συχνές' (Strandbu, 2005). Η ερευνήτρια θεωρεί κρίσιμη τη σχέση ταυτότητας και κουλτούρας και αναφέρει την άποψη της κοινωνικής ανθρωπολόγου Wikan, ότι ένα θετικό κλίμα απέναντι απέναντι στις μειονότητες το μόνο που καταφέρνει είναι να υποστηρίζει τους 'ισχυρούς' της μειονότητας, δηλαδή τους άντρες. Οι χαμένοι αυτής της υπόθεσης είναι οι γυναίκες και τα νεαρά άτομα. Προτείνεται λοιπόν την κατάργηση της έννοιας της κουλτούρας (Strandbu, 2005).

Μέθοδος Έρευνας

Στα πλαίσια της μελέτης της Strandbu (2005) εξετάστηκαν οι εμπειρίες ασκουμένων γυναικών και κοριτσιών. Λήφθηκαν συνεντεύξεις από πέντε γυναίκες και επτά κορίτσια, όλες μέλη ομάδας aerobic για μουσουλμάνες. Η ερευνήτρια παρακολούθησε επίσης αγώνες και προπονήσεις και οργάνωσε συνεντεύξεις με 17 κορίτσια ομάδας μπάσκετ. Τα μισά εξ αυτών προέρχονται από γονείς μετανάστες. Οι ιστορίες τις Σαμπίλα και της Σέλμα ξεχώρισαν καθώς θεωρήθηκαν αντιπροσωπευτικές όλου του δείγματος.

Οι ιστορίες της Σαμπίλα και της Σέλμα

Η Σαμπίλα συμμετέχει στο τμήμα aerobic και δηλώνει πως η απουσία αγοριών όταν ασκείται είναι πολύ σημαντική για εκείνη. Ο διαχωρισμός των φύλων και η σεμνή ένδυση αντρών και γυναικών σχετίζεται με τις αντιλήψεις περί 'ενεργής' σεξουαλικότητας των γυναικών (Strandbu, 2005). Ο χορός αποτελεί κομμάτι της κουλτούρας ειδικά σε γιορτές όπως γάμοι και γενέθλια σύμφωνα με τη Σαμπίλα, η

οποία όμως αποφεύγει να χορεύει μπροστά σε αγόρια. Η ερευνήτρια θεωρεί το χορό πιο 'επικίνδυνο' από τον αθλητισμό εξαιτίας της αισθαντικότητας του.

Η Σέλμα ήταν πάντα ένα αθλητικό κορίτσι που όμως αρχικά έπρεπε να αντιμετωπίσει τις επιφυλάξεις τις μητέρας της, η οποία θεωρούσε ότι πρέπει μόνο να μάθει να κάνει τις δουλειές του σπιτιού. Η Σέλμα δεν έχει κανένα πρόβλημα να αγωνίζεται μπροστά σε αγόρια ούτε ασπάζεται τις αντιλήψεις των άλλων κοριτσιών περί σεμνότητας παρότι τις κατανοεί.

Ορισμένα κορίτσια εξέφρασαν αντιρρήσεις για την άθληση σε μεικτά τμήματα όπως η Σαμπίλα. Κάποιες από τις ερωτώμενες παρακολουθούσαν στο παρελθόν μαθήματα aerobic σε μεγάλη αλυσίδα γυμναστηρίων, προτίμησαν όμως το τμήμα που απευθύνεται σε μουσουλμάνες για να διατηρήσουν την επαφή τους με γνωστές τους κι επειδή οι συνθήκες είναι πιο κατάλληλες για αυτές. Για τις περισσότερες ωστόσο, ένα αποκλειστικά γυναικείο τμήμα ήταν η μόνη επιλογή που θα μπορούσαν να κάνουν.

Υπήρξαν συμμετέχουσες που αγωνίζονταν στην ομάδα μπάσκετ χωρίς να νιώθουν άβολα, όπως και η Σέλμα. Βέβαια δεν περιγράφουν τους γονείς τους τόσο παραδοσιακούς όσο εκείνη. Φαίνεται πως η κάθε οικογένεια δίνει διαφορετική βαρύτητα στα ζητήματα σεμνότητας (Strandbu, 2005).

Οι προσεγγίσεις του υβριδισμού και της εξουσίας στις ιστορίες των δύο κοριτσιών

Η Σαμπίλα περιορίζει από μόνη της τη συμπεριφορά της, ώστε αυτή να συμφωνεί με τις αντιλήψεις του περιβάλλοντος της, χωρίς όμως να της υποδεικνύεται να το κάνει.

Αυτό, Strandbu (2005) θεωρεί ότι δε συνάδει με την προσέγγιση της Wikan ότι οι ισχυροί της μειονότητας περιορίζουν τα νέα κορίτσια. 'Οι προσεγγίσεις του υβριδισμού και της μιγαδικής ταυτότητας έχουν κάποια σύνδεση αλλά επίσης κάποια προβλήματα' σύμφωνα με τη Strandbu (2005). Οι επαφές με διαφορετικές απόψεις και τρόπους ζωής οδηγεί σε μια πιο αυτοπαθή στάση ζωής και ταυτότητα, χωρίς να σημαίνει ότι κάποιος πρέπει να αποφύγει προοπτικές κοινωνικοποίησης.

Μια τρίτη προσέγγιση- Η κουλτούρα σαν συνήθεια

Οι ασκούμενες που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις μίλησαν για συνήθειες, τις οποίες διδάχτηκαν από την παιδική ηλικία και ανέπτυξαν στη συνέχεια μέσω εμπειριών. Η Strandbu (2005) μέσω των απόψεων του Bourdieu υποστηρίζει ότι 'Οι γονείς είναι οι «σημαντικοί άλλοι», είναι προφανές από αυτή την άποψη. Μέσω της

κοινωνικοποίησης και της μετέπειτα μάθησης δημιουργούνται τρόποι σκέψης, μαζί με κινήσεις, η σωματική κατάσταση και τρόποι κίνησης...' και αξιοποιώντας τη θεωρία του Merleau-Ponty καταλήγει, στο ότι τα άτομα μέσω των γνώσεων που έχουν λάβει κατά στα πρώτα στάδια κοινωνικοποίηση τους ενεργούν κατάλληλα ακόμα και όταν αντιμετωπίζουν νέες καταστάσεις. Μέσα από τις ιστορίες της Σαμπίλα και της Σέλμα φαίνεται ο τρόπος με τον οποίο οι αρχικές εμπειρίες και οι έννοιες του φύλου μεταδίδονται σε ένα προ-αντανακλαστικό επίπεδο.

Η αμαρτία και η συνέχεια

Η ερευνήτρια διερωτάται τι είναι αυτό που οδηγεί τη Σέλμα στην 'αμαρτία' και Σαμπίλα όχι. Η Σαμπίλα μεταφράζει τον έλεγχο που της ασκούν οι γονείς της σαν ενδιαφέρον. Δεν αποδέχεται ωστόσο τους επιπλέον περιορισμούς που τίθενται στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια. Η Σέλμα μέσω του αθλητισμού ανέπτυξε την ταυτότητα φύλου. Έχει καταφέρει να κάνει τους γονείς της να αποδεχτούν τις επιλογές της και ταυτόχρονα εκπληρώνει κάποιες από τις επιδιώξεις τους. Σε αντίθεση με τη Σαμπίλα που συναναστρέφεται κυρίως με μουσουλμάνες, η Σέλμα έχει φίλους διαφόρων εθνικοτήτων.

Ταυτότητα και ενσάρκωση

Η Strandbu (2005) διαπιστώνει αδυναμίες στις βασικότερες θεωρίες ταυτότητας. Η ταυτότητα θεωρείται βασική αρχή για τη δράση ενός ατόμου. Σε πολλές περιπτώσεις, όπως περιγράφει και η Σαμπίλα, υπάρχει μια 'κρυφή' αίσθηση για το 'σωστό' που 'πρέπει' να γίνει. 'Η ταυτοποίηση ενός ατόμου με μια εθνική ομάδα είναι αποτέλεσμα μιας ερμηνευτικής διαδικασίας. Αυτό που ερμηνεύεται, είναι σε μεγάλο βαθμό ερμηνείες άλλων για το ίδιο το άτομο. Σε αυτό η οικογένεια διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο' (Strandbu, 2005). Σε πολλές περιπτώσεις, ο τρόπος ζωής μουσουλμάνων και Νορβηγίδων δε διαφέρουν, με εξαίρεση βέβαια το ζήτημα έκθεσης του σώματος.

Ένας από τους στόχους αυτού του άρθρου, σύμφωνα με την ίδια τη Strandbu (2005) 'είναι να δείξει πώς κάποιες αρχικές εμπειρίες είναι δομικές, αλλά όχι καθοριστικές, για την αντίληψη και τη συμμετοχή σε διαφορετικές καταστάσεις...'

- **Pfister, G. (2000). Doing sport in a headscarf? German sport and Turkish females. *Journal of Sport History*, 27(3), 497-524**

Η Pfister (2000), επιδιώκει να ερευνήσει τη σημασία του αθλητισμού στη ζωή των Μουσουλμάνων γυναικών και την επίδραση που έχει στις ζωές τους. Θεωρεί ότι οι παράγοντες που καθορίζουν τη συμμετοχή τους σε αυτόν είναι κοινωνικο-οικονομικοί.

Η Τουρκική μειονότητα της Γερμανίας δημιουργήθηκε από μετανάστες που έφτασαν εκεί για να εργαστούν στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Οι άντρες διέμεναν σε χώρους που τους παραχωρούσαν οι εργοδότες και δεν διέθεταν χρήματα για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου. Η κοινωνική τους ενσωμάτωση δεν ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς ζούσαν σε συνοικίες μόνο με Τούρκους.

Η Τουρκία, έστειλε στη Γερμανία τις λιγότερες εργάτριες από κάθε άλλη χώρα. Οι γυναίκες αυτές προέρχονταν κυρίως από μεγάλες πόλεις, από πιο 'χαλαρές' οικογένειες και είχαν σχολική μόρφωση. Οι γυναίκες που δεν προορίζονταν για να δουλέψουν στη Γερμανία είχαν αυστηρές οικογένειες, στις οποίες υπήρχε ιεραρχία βάσει του φύλου.

Οι γυναίκες που μετανάστευσαν το έκαναν για λόγους οικονομικούς ή για να απελευθερωθούν από το στενό πλαίσιο που έθετε η οικογένεια και η τουρκική κοινωνία. Η Pfister (2000) εντοπίζει μια βασική δυσκολία κατά την έρευνα των γυναικών αυτών, καθώς όσες έλαβαν τη Γερμανική υπηκοότητα δε συμπεριλαμβάνονται σε πολλές στατιστικές.

Η ερευνήτρια εντοπίζει προβλήματα στην εκπαίδευση της Τουρκικής μειονότητας. Φαίνεται να εγκαταλείπουν το σχολείο πιο γρήγορα από τους Γερμανούς, με αποτέλεσμα να έχουν μειωμένα προσόντα για την αγορά εργασίας. Οι Τουρκάλες συνήθως επιλέγουν πιο 'γυναικεία επαγγέλματα' όπως αυτό της κομμώτριας και της δασκάλας. Η Pfister (2000) κάνει λόγο για κακές συνθήκες διαβίωσης και 'γκετοποίησης' με τις γυναίκες να αντιμετωπίζουν επιπλέον προβλήματα λόγω των διαφορετικών αξιών της Γερμανικής κοινωνίας και λόγω των διακρίσεων που υφίστανται.

Οι αθλητικές δραστηριότητες ανδρών και γυναικών μεταναστών

Στην Τουρκία και ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές ο αθλητισμός αποτελεί απλά ένα θέαμα. Η ενασχόληση με αυτόν αφορά τους πλούσιους και τους κατοίκους των μεγάλων πόλεων. Όλο και περισσότερες γυναίκες μεσαίας και ανώτερης τάξης

επισκέπτονται τα γυμναστήρια καθοδηγούμενες από αντιλήψεις περί αδύνατου σώματος. Έρευνες έδειξαν ότι δε συμμετέχουν σε αθλητικούς συλλόγους όσο οι άντρες και ότι ο βαθμός συμμετοχής εξαρτάται από το επίπεδο μόρφωσης.

Η Pfister (2000) θεωρεί ότι για να εξηγηθεί η μειωμένη συμμετοχή των κοριτσιών από την Τουρκία πρέπει να ληφθούν υπόψη ζητήματα όπως: οι συνθήκες διαβίωσης τους, το χρονικό διάστημα που ζουν στη Γερμανία, το αν κατάγονται από την επαρχία από ή μεγάλη πόλη καθώς και οι ανάγκες των μειονοτήτων.

Αιτίες μειωμένης συμμετοχής των μειονοτικών κοριτσιών στον αθλητισμό

Η αθλητική κουλτούρα, σύμφωνα με την ερευνήτρια αποτελεί κομμάτι της κοινωνίας και συνεπώς εξαρτάται από τις δομές και τις αντιλήψεις της.

Η Pfister (2000) πιστεύει ότι οι απόψεις του Bourdieu για τις διαδικασίες κοινωνικής διαφοροποίησης και ένταξης μπορούν να εξηγήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες στο να ενταχθούν στον αθλητισμό. 'Διαφορετικές εθνικές ομάδες χρησιμοποιούν μέσα κοινωνικής διαφοροποίησης ώστε να ξεχωρίσουν τους εαυτούς του από τις κατώτερες ομάδες και να τους προσαρμόσουν στις ανώτερες.' (Pfister, 2000) Το σώμα, όπως επισημαίνεται, είναι μέρος του κοινωνικού κεφαλαίου και οι μειονότητες μπορούν μέσω της κουλτούρας της κίνησης να διαφοροποιηθούν κοινωνικά και να ταυτιστούν με την κοινότητα τους.

Παρότι το Ισλάμ επιτρέπει τον αθλητικό συναγωνισμό των γυναικών, εφόσον τηρούνται οι κανόνες του, ο αθλητισμός είναι ένα ζήτημα που συχνά δημιουργεί διαμάχες. Η γυναικεία συμμετοχή επηρεάζεται από την υποχρέωση τους να καλύπτουν το σώμα και να διατηρούν τη σεμνότητάς τους, από τον υποχρεωτικό σε πολλές περιπτώσεις, διαχωρισμό αντρών-γυναικών καθώς και από τον τρόπο διάθεσης του ελεύθερου χρόνου. Οι Τουρκάλες συνηθίζουν κατά τις ελεύθερες ώρες τους να επισκέπτονται συγγενείς ή να κάνουν δουλειές στο σπίτι.

Η κοινωνική κατάσταση πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη σύμφωνα με τη συγγραφέα του άρθρου, καθώς όπως επισημαίνει, το ποσοστό των Γερμανίδων των κατώτερων κοινωνικών τάξεων που συμμετέχει σε οργανωμένα προγράμματα άθλησης είναι μικρό.

Παράγοντες που διαφοροποιούν τις νεαρές Μουσουλμάνες

Οι βασικότεροι παράγοντες που εντοπίζει η Pfister (2000) είναι οι θρησκευτικές και πολιτισμικές αντιλήψεις των γονιών και ο τρόπος που οι νεαρές τις διαχειρίζονται.

Διακρίνει τρεις κατηγορίες κοριτσιών: τα ‘αμφιπολιτισμικά’ κορίτσια, τα ‘αποσχισμένα’ και τα κορίτσια με φονταμενταλιστικό προσανατολισμό.

Πολλά κορίτσια αποδέχονται τους κανόνες που θέτει το Ισλάμ και η διαφύλαξη της ‘οικογενειακής τιμής’. Φορούν για παράδειγμα τη μαντήλα χωρίς να έρχονται σε σύγκρουση με τους γονείς τους και θεωρούν ότι έτσι προστατεύονται. Αυτά τα κορίτσια συνήθως δεν ενδιαφέρονται για τη Φυσική Αγωγή. Όπως εξηγεί η Pfister (2000) αυτό που κάνουν είναι να εσωτερικεύουν τον έλεγχο και τις απαιτήσεις των γονιών τους και περιορίζουν οι ίδιες τους εαυτούς τους, ώστε η συμπεριφορά τους φαινομενικά να ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους.

Τα ‘αμφιπολιτισμικά’ κορίτσια θέλουν να ζήσουν και με τις δύο κουλτούρες. Έχουν περισσότερες ελευθερίες σε σχέση με άλλες Μουσουλμάνες και γενικά πιο ‘χαλαρούς γονείς’. Συναναστρέφονται με Γερμανίδες, περνούν χρόνο εκτός του σπιτιού και ορισμένες μπορούν να ασκούνται στη γειτονιά τους σε γυναικεία γκρουπ. Τα ‘αμφιπολιτισμικά’ κορίτσια που προέρχονται από θρησκευόμενες οικογένειες νιώθουν περιορισμένα καθώς θα ήθελαν να ασκούνται εκτός σχολείου και μαζί με αγόρια και να πάνε σε κλαμπ ή σε πισίνες. Γρήγορα καταλήγουν στο να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις των γονιών τους.

Τα ‘αποσχισμένα’ κορίτσια έχουν συγκρουστεί με την οικογένεια τους και έχουν εγκαταλείψει τις τουρκικές αξίες ή τις έχουν προσαρμόσει στις ανάγκες τους. Συμμετέχουν στον αθλητισμό σχεδόν όσο και οι ημεδαπές.

Οι γυναίκες με φονταμενταλιστικό προσανατολισμό ερμηνεύουν το Ισλάμ με βάση τις ανάγκες τους. Φορούν τη μαντήλα χωρίς να τη θεωρούν σύμβολο καταπίεσης και προσπαθούν να συμβιβάσουν το σύγχρονο τρόπο ζωής με την πίστη τους, ερχόμενες συχνά σε σύγκρουση με τη Γερμανική κοινωνία. Θεωρούν τη Φυσική Αγωγή αποδεκτοί αν τηρούνται οι Ισλαμικοί κανόνες.

Η Συμμετοχή στον αθλητισμό και οι πολιτισμικές διαμάχες

Οι αθλητικοί σύλλογοι δεν είναι ‘ανοιχτοί’ στις μειονότητες σύμφωνα με τη Pfister (2000). Ειδικά στην περίπτωση των γυναικών, των οποίων τις ανάγκες δε λαμβάνουν υπόψη οι σύλλογοι.

Η συγγραφέας του άρθρου παρουσιάζει τέσσερις μελέτες περιπτώσεων. Η πρώτη, αφορά μια δεκαπεντάχρονη Τουρκάλα, η οποία ζει περιορισμένη στο σπίτι, χωρίς φίλους, χωρίς καμία επαφή με τον αθλητισμό. Είναι δυσαρεστημένη αλλά δε μπορεί να κάνει κάτι γι αυτό.

Η άλλη περίπτωση αναφέρεται σε μια Τουρκάλα μποξέρ με Πανεπιστημιακή μόρφωση. Ήταν πάντα αθλητική και προπονείται με άντρες. Δηλώνει θρησκευόμενη.

Η γυναίκα της επόμενης περίπτωσης ασχολήθηκε με τις πολεμικές τέχνες σε αγωνιστικό επίπεδο και ήρθε σε ρήξη με τον πατέρα της με αποκορύφωμα τη φυγή της από το σπίτι.

Τέλος, η ερευνήτρια αναφέρεται στην ύπαρξη τουρκικής γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου η οποία είναι αποδεκτή από την κοινότητα μέχρι μια συγκεκριμένη ηλικία καθώς μετά οι υποχρεώσεις των γυναικών στο σπίτι θεωρούνται πιο ουσιώδης. Ορισμένοι πατεράδες δηλώνουν περήφανοι για τις παίκτριες-κόρες τους, οι οποίες ένιωθαν ικανοποιημένες που 'κατέκτησαν' έναν ανδροκρατούμενο χώρο και που σε ορισμένες περιπτώσεις απέδιδαν καλύτερα και από τις ομάδες των Γερμανίδων.

Συμπεράσματα

Η Pfister (2000) θεωρεί ότι εκτός από την παροχή ευκαιριών πρέπει να δοθεί στις γυναίκες η παρακίνηση να αναπτύξουν μια αθλητική κουλτούρα σύμφωνη με τις δικές τους ιδέες, αξίες και ανάγκες.

Προτείνεται η δημιουργία προγραμμάτων άθλησης με στόχο την υγεία, σε εγκαταστάσεις αυστηρά μόνο για γυναίκες, με ελεύθερη επιλογή στην ενδυμασία και σε μέρος εύκολα προσβάσιμο. Οι συναντήσεις να γίνονται το απόγευμα ή νωρίς το πρωί και να επιτρέπεται στις γυναίκες να φέρνουν μαζί τους τα αδέρφια ή τα παιδιά τους.

- **Walseth, K. (2015). Muslim girls' experiences in physical education in Norway: What role does religiosity play?. *Sport, education and society*, 20(3), 304-322**

Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής διδάσκεται σε μικτά τμήματα στα νορβηγικά σχολεία και είναι υποχρεωτικό. Η ερευνήτρια υποστηρίζει ότι οι μαθητές που προέρχονται από μειονότητες συμμετέχουν λιγότερο από εκείνους των πλειονοτήτων και σαν αιτίες αναφέρει το εκπαιδευτικό ιστορικό τους, το εισόδημα και τη φυσική κατάσταση των γονιών τους. Οι διαφωνίες που εντοπίζονται μεταξύ των μαθητών αυτών και των δασκάλων τους αφορούν ζητήματα όπως η ενδυμασία, η νηστεία, το μάθημα της κολύμβησης και οι αντιλήψεις των γονιών για την εξωσχολική φυσική αγωγή. Ωστόσο, σύμφωνα με παλαιότερα έρευνα που παραθέτει η Walseth (2015), τα αγόρια βλέπουν το μάθημα της φυσικής αγωγής σαν ένα μέσο ένταξης τους στην 'πλειοψηφία', ενώ τα κορίτσια επιδιώκουν να αποτελέσουν μέσω

της συμμετοχής τους σε αυτό, πρότυπα για τις μουσουλμάνες μετανάστριες στη Νορβηγία. Θεωρούν την άθληση τους εντός του τμήματος θηλέων κάτι φυσιολογικό, εξαιτίας της εσωτερίκευσης των πολιτισμικών αξιών της μειονότητας. Η Walseth (2015) διακρίνει δύο περιπτώσεις στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μουσουλμάνων κοριτσιών. Στην πρώτη ανήκουν εκείνες οι οποίες θεωρούν προβληματικό για την εθνική τους ταυτότητα το συνδυασμό αθλήτρια και μουσουλμάννα και άρα επιλέγουν να μην είναι αθλητικά ενεργές. Αντίθετα στη δεύτερη περίπτωση, τα κορίτσια θεωρούν το Ισλάμ σημαντικότερο παράγοντα για τη διαμόρφωση της ταυτότητας τους συγκριτικά με την εθνότητα. Συνεπώς συμμετέχουν στον αθλητισμό, αφού το Ισλάμ το επιτρέπει. Η εσωτερίκευση των κανόνων του Ισλάμ πραγματοποιείται στην αρχή της κοινωνικοποίησης των κοριτσιών και περιλαμβάνει κάποια ζητήματα σεμνότητας. Στη Δύση ωστόσο, η απουσία ξεχωριστών εγκαταστάσεων για τις γυναίκες και η μη αποδοχή της χρήσης της μαντήλας κατά την άθληση αφαιρεί από τις μουσουλμάνες το δικαίωμα να ενσωματώσουν τη πίστη τους.

Η Walseth (2015) υποστηρίζει την προσέγγιση του φεμινισμού '3^{ου} κύματος' καθώς τον θεωρεί 'ένα νέο τύπο φεμινισμού, που ηγήθηκε και προέρχεται από την πρόκληση του λευκού φεμινισμού, η οποία τέθηκε από έγχρωμες γυναίκες.' Σύμφωνα με την άποψη της ερευνήτριας, στις μελέτες που αφορούν τη Φυσική Αγωγή, πρέπει να ληφθούν υπόψη διάφοροι κοινωνικοί δείκτες όπως το φύλο, η κοινωνική τάξη και η εθνικότητα και το πως αυτοί αλληλεπιδρούν, κάτι που αναφέρεται ως 'διαθεματικότητα'.

Μέθοδος έρευνας

Η ερευνήτρια έλαβε συνεντεύξεις από 21 νεαρές μουσουλμάνες 2^{ης} γενιάς μετανάστριες. Πέντε από αυτές φορούν μαντήλα. Όλες είχαν παρακολουθήσει το μάθημα της Φυσικής αγωγής στο σχολείο, σε μεικτά κυρίως τμήματα. Κάποιες είναι αθλήτριες υψηλού επιπέδου και άλλες δεν έχουν ασκηθεί ποτέ στα πλαίσια ενός οργανωμένου προγράμματος.

Κύρια ερωτήματα της μελέτης είναι πως η αθλητική συμμετοχή επιδρά στην κοινωνική ένταξη και πως οι εμπειρίες των κοριτσιών εξελίσσονται κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

Αποτελέσματα

Οι περισσότερες συμμετέχουσες δήλωσαν ότι το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο δημοτικό σχολείο, ήταν μια πιο ευχάριστη εμπειρία εξαιτίας της απουσίας της

πίσης που τους δημιουργούσε η εξέταση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Δεν θεωρούν απαραίτητη τη δημιουργία τμημάτων μόνο για κορίτσια, αλλά εκτιμούν ότι άλλες μουσουλμάνες θα το επιθυμούσαν. Στο μάθημα της κολύμβησης ωστόσο, ορισμένα από τα κορίτσια δεν είναι πρόθυμα να εκθέσουν το σώμα τους σε αγόρια. Τα κορίτσια που δε συμμετέχουν στη φυσική αγωγή λόγω υψηλού βαθμού θρησκευτικότητας χαρακτηρίζονται σαν ‘οι άλλες μουσουλμάνες’ από τις ερωτώμενες. Η Walseth (2015) θεωρεί ότι αυτό είναι απόρροια της αφομοίωσης των στερεοτυπικών αντιλήψεων των δυτικών για τη θηλυκότητα των μουσουλμάνων και καταλήγει στο ότι οι ερευνητές και οι επαγγελματίες της εκπαίδευσης οφείλουν να σεβαστούν τις διαφορετικές απόψεις των μουσουλμάνων γυναικών καθώς και το πώς επιλέγουν να συμμετάσχουν στη φυσική αγωγή.

Συμπεράσματα

Οι μουσουλμάνες της έρευνας της Walseth (2015) στην πλειοψηφία τους είναι ενεργές αθλητικά και προτιμούν τα μεικτά τμήματα για τη διδασκαλία της φυσικής αγωγής, συμπέρασμα που σύμφωνα με την ερευνήτρια δεν επαληθεύεται στις έρευνες Βρετανών ερευνητών. Μία πιθανή εξήγηση αποτελεί η διαφορά στις πολιτικές των δύο χωρών στον τομέα της πολυπολιτισμικότητας. Για παράδειγμα, στη Νορβηγία απαγορεύεται η κάλυψη ολόκληρου του προσώπου στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και γενικά δεν είναι μια συνήθης εικόνα στους δρόμους.

Η θρησκευτικότητα δε φάνηκε να επηρεάζει σημαντικά τη στάση των μουσουλμάνων κοριτσιών απέναντι στη φυσική αγωγή, άλλωστε η αντίδραση στην ύπαρξη μεικτών τμημάτων συναντάται και σε μελέτες με κορίτσια μη μουσουλμάνες. Παρά τη θετική στάση που διαπιστώνεται, για τη συνέχιση της ενασχόλησης των μουσουλμάνων μαθητριών με τον αθλητισμό προτείνεται η κατάργηση των εξετάσεων, της κυριαρχίας των αγοριών στο μάθημα και ο σεβασμός στην πίστη τους.

- **Walseth, K., & Fasting, K. (2004). Sport as a means of integrating minority women. *Sport in Society*, 7(1), 109-129.**

Το βασικό ερώτημα που θέτουν οι δύο ερευνήτριες είναι κατά πόσο η αθλητική συμμετοχή μπορεί να συμβάλλει στην κοινωνική ένταξη, δεδομένου ότι οι μέχρι τώρα έρευνες εμφανίζουν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Προγράμματα με στόχο την ένταξη μέσω του αθλητισμού, που έχουν υλοποιηθεί στην Ευρώπη,

βασίστηκαν στην αντίληψη ότι οι κανόνες που αφομοιώνονται από τα άτομα εντός του αθλητικού παιχνιδιού και οι δημοκρατικές διαδικασίες που ακολουθούνται θα ενίσχυαν την αφομοίωση των κανόνων και των αξιών της κοινωνίας, άρα θα διευκόλυναν την ένταξη των μειονοτήτων.

Οι Walseth και Fasting (2004) χρησιμοποιούν στη μελέτη τους μια πολυπολιτισμική προσέγγιση, λαμβάνοντας υπόψη και την έννοια του φύλου. Αναφέρουν τον όρο 'πολυπολιτισμικότητα', ο οποίος υποδηλώνει την αποδοχή των διαφορετικών κουλτούρων και όχι στην απλή ύπαρξη τους εντός της κοινωνίας. Στα πλαίσια της 'πολυπολιτισμικότητας' λοιπόν, διερωτώνται αν οι μειονότητες θα πρέπει να έχουν επιπλέον δικαιώματα και κατά πόσο κάτι τέτοιο θα εξυπηρετούσε την κοινωνική ένταξη, ιδιαίτερα στην περίπτωση των γυναικών.

Μέθοδος Έρευνας

Οι Walseth και Fasting (2004) αναζήτησαν άρθρα δημοσιευμένα από το 1990 και έπειτα, που να αναφέρονται στο ζήτημα της ένταξης μέσω του αθλητισμού ή τα συμπεράσματα των οποίων να έχουν κάποια σύνδεση με την έννοια της ένταξης. Επιδίωξαν να μελετήσουν έρευνες που έγιναν αποκλειστικά στην περιοχή της δυτικής Ευρώπης και διέκριναν τρεις φάσεις κατά τη διαδικασία ένταξης στον αθλητισμό: τα εμπόδια συμμετοχής, την τωρινή συμμετοχή και το αποτέλεσμα που προκύπτει από αυτή.

Αποτελέσματα

Τα εμπόδια συμμετοχής για τις μειονοτικές γυναίκες

Οι οικογενειακές υποχρεώσεις φαίνεται να κρατούν μακριά τις από προγράμματα άθλησης. Η ανισότητα των φύλων επιδρά αρνητικά στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου από την πλευρά των γυναικών. Ωστόσο, κοινωνικο-οικονομικές παράμετροι ίσως διαφοροποιούν αυτή την κατάσταση για ορισμένες μουσουλμάνες, ενώ για τις Walseth και Fasting (2004) χρήζει έρευνας το αν οι νεότερες ή οι 2^{ης} γενιάς μετανάστριες διαχειρίζονται διαφορετικά τις ευθύνες της οικογένειας.

Η έλλειψη 'αθλητικών' φίλων από την άλλη, δεν ωθεί τις γυναίκες να ασχοληθούν με κάποια αθλητική δραστηριότητα. Οι ερευνήτριες εντόπισαν ελάχιστες έρευνες που να αφορούν το ρατσισμό και το πώς αυτός εκδηλώνεται κατά την αθλητική συμμετοχή μειονοτικών γυναικών. Αναφέρουν βέβαια τις στερεοτυπικές αντιλήψεις ορισμένων δασκάλων, οι οποίοι θεωρούν τις Ασιάτισσες 'παθητικές' και αδιάφορες για τη φυσική αγωγή.

Ένας άλλος βασικός παράγοντας που δυσκολεύει την αθλητική ενασχόληση των μουσουλμάνων, είναι η απουσία αθλητικών εγκαταστάσεων μόνο για γυναίκες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι γονείς δεν επέτρεπαν στις κόρες τους την συμμετοχή σε αθλητικούς συλλόγους για να αποφευχθούν τυχόν συναντήσεις με αγόρια. Φαίνεται όμως ότι και οι μεγαλύτερες γυναίκες δεν επιδιώκουν να βρεθούν σε χώρους όπου υπάρχει η πιθανότητα να έρθουν σε επαφή με το άλλο φύλο. Οι Walseth και Fasting (2004) θεωρούν ότι αυτό που οδηγεί τις γυναίκες στο να υιοθετήσουν αυτό τον τρόπο συμπεριφοράς είναι ο όλο και μεγαλύτερος βαθμός ενσωμάτωσης στην εθνική τους κουλτούρα με τη πάροδο του χρόνου. Στη περίπτωση των νεαρότερων κοριτσιών, η εξήγηση που δίνεται από τις ίδιες, ότι δε συμμετέχουν λόγω θρησκείας δεν επιβεβαιώνεται από τη βιβλιογραφία. Ωστόσο κάποιες πρακτικές του Ισλάμ, όπως η χρήση της μαντήλας δε συμφωνούν με τον τρόπο που οργανώνεται ο αθλητισμός στις δυτικές κοινωνίες. Συνεπώς το ζήτημα δεν είναι θρησκευτικό αλλά έχει να κάνει με τη δομή του αθλητισμού.

Η τωρινή συμμετοχή

Γενικά, διαπιστώνεται ότι οι μειονοτικές γυναίκες συμμετέχουν λιγότερο σε αθλητικά προγράμματα συγκριτικά με τις ημεδαπές. Διαφορετικά επίπεδα συμμετοχής διακρίνονται ωστόσο και μεταξύ των μειονοτήτων.

Στην Ολλανδία, τα μειονοτικά κορίτσια προτιμούν να ασκούνται σε ιδιωτικά γυμναστήρια και να συμμετέχουν σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες σε δημόσιους χώρους, ενώ αντίθετα οι Ολλανδές προτιμούν τους οργανωμένους αθλητικούς συλλόγους και επιλέγουν συνήθως ένα μόνο άθλημα.

Στη Νορβηγία μειονοτικές και ημεδαπές ασκούνται σε παρόμοιο ποσοστό σε ιδιωτικά γυμναστήρια όπως επίσης και σε μη οργανωμένες δραστηριότητες σε δημόσιους χώρους. Εξάιρεση αποτελεί το ελαφρώς πιο αυξημένο ποσοστό των γυναικών με καταγωγή από την Ασία, που επιλέγουν το χορό. Οι νορβηγίδες συνήθως χορεύουν σε οργανωμένους χώρους, ενώ οι Ασιάτισσες στο σπίτι με φίλους. Ίσως ο χορός αποτελεί μέσο διατήρησης της πολιτιστικής τους ταυτότητας. (Walseth & Fasting, 2004)

Η δημιουργία μειονοτικών αθλητικών συλλόγων και τμημάτων μόνο για γυναίκες δεν ενισχύει την κοινωνική αλληλεπίδραση μειονοτικών και ντόπιων και οφείλεται στην αδυναμία των τοπικών συλλόγων να εντάξουν αποτελεσματικά στα προγράμματα τους μετανάστες. Στη Νορβηγία η τακτική της δημιουργίας τμημάτων άθλησης ίδιου φύλου συμβαδίζει με την πολιτική της κυβέρνησης για τις μειονότητες

και αρκετές μετανάστριες προσέγγισαν μέσω αυτών τον αθλητισμό. Παρότι η νορβηγική και η ολλανδική κυβέρνηση χρηματοδοτούν εθελοντικούς αθλητικούς οργανισμούς, με στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση των μειονοτήτων, οι μετανάστριες προτιμούν τα ιδιωτικά γυμναστήρια και τις μη οργανωμένες δραστηριότητες. Άραγε, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν οι δημόσιοι οργανισμοί τους καθιστά κατάλληλο πεδίο για τη διαδικασία ένταξης; Διερωτώνται οι Walseth και Fasting (2004).

Το αποτέλεσμα της αθλητικής συμμετοχής όσον αφορά την ένταξη

Οι ερευνήτριες αναφέρονται σε τρεις τύπους ένταξης: τη ‘δομική’, τη ‘κοινωνικο-πολιτισμική’ και τη ‘κοινωνικο-συναισθηματική’.

Γυναίκες που συμμετείχαν σε τμήμα aerobic, βρήκαν εργασία μέσω των γνωριμιών που έκαναν εκεί. Αυτό θεωρείται ανοδική κοινωνική κινητικότητα και αφορά το κομμάτι της ‘δομικής’ ένταξης.

Η ενασχόληση κοριτσιών στη Νορβηγία με τον αθλητισμό άλλαξε τις αντιλήψεις περί πατριαρχικής καταπίεσης και παθητικότητας των μουσουλμάνων γυναικών. Η ‘κοινωνικο-πολιτισμική’ περιλαμβάνει αυτή τη μεταφορά των αξιών από το αθλητικό περιβάλλον στην κοινωνία.

Η ‘κοινωνικο-συναισθηματική’ πλευρά αναφέρεται στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων. Έρευνα έδειξε ότι οι Ολλανδές δεν έκαναν πολλές προσπάθειες προσέγγισης των κοριτσιών των μειονοτήτων. Επομένως πρακτικά η ένταξη δεν εκλαμβάνεται σαν διαδικασία διπλής κατεύθυνσης.

Συμπεράσματα

Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας στον αθλητισμό προβληματίζει ορισμένους ερευνητές, οι οποίοι θεωρούν πως αν γίνει αποδεκτή η εθνική κουλτούρα που διαμορφώθηκε από τους άντρες αυτό θα είναι εις βάρος των γυναικών. Αντίστοιχα η αποδοχή της μαντήλας, για κάποιους, υποστηρίζει τους γονείς των κοριτσιών που τους της επέβαλαν. Οι Walseth και Fasting (2004) αντικρούουν αυτή την άποψη βασιζόμενες σε έρευνα που υποστηρίζει ότι κορίτσια στη Νορβηγία αποφάσισαν από μόνες τους να φορέσουν τη μαντήλα. Ο διαχωρισμός των φύλων κατά την άθληση και η απουσία ανδρών θεατών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως λύση για την αθλητική ένταξη, αλλά από την άλλη πλευρά, ίσως θεωρηθεί ότι υποστηρίζεται έτσι η άποψη ότι τα κορίτσια δεν ‘πρέπει’ να συναναστρέφονται με αγόρια και συνεπώς να στιγματίσει κορίτσια που δεν ‘υπακούουν’ σε αυτό. Η

διατήρηση της κουλτούρας φαίνεται πράγματι να επιδρά αρνητικά στις γυναικών, αφού τα περισσότερα εμπόδια για την αθλητική συμμετοχή αφορούν της γυναίκες.

Οι Walseth και Fasting (2004) επισημαίνουν την έλλειψη έρευνας στο κομμάτι της ένταξης των μεταναστών μέσω της άθλησης και θεωρούν ότι ακόμα δεν μπορεί να ειπωθεί κάποιο συμπέρασμα σχετικά με το αν η ενασχόληση με τον αθλητισμό ενισχύει ή όχι την κοινωνική ενσωμάτωση. Δε διαπιστώνεται η δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ μειονοτικών και ημεδαπών και οι γυναίκες που βρήκαν εργασία μέσω γνωριμιών από τα μαθήματα γυμναστικής ήταν μόνο μια μερίδα του γκρουπ. Τέλος, το αν η ένταξη σχετίζεται με το είδος του αθλητικού οργανισμού που επιλέγουν οι μειονότητες πρέπει να ερευνηθεί περαιτέρω.

Σύγκριση-Συζήτηση

Κατά την έρευνα μας, εντοπίσαμε μια δυσκολία στην εξεύρεση άρθρων που να θίγουν το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης μεταναστών μέσω του αθλητισμού. Πολλοί οργανισμοί διοργανώνουν προγράμματα άθλησης για πρόσφυγες και μετανάστες. Το Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe) αναφέρει στην ιστοσελίδα του (www.coe.int) διάφορες δράσεις που λαμβάνουν χώρα στην Ευρώπη, με σκοπό την ενσωμάτωση προσφύγων και μεταναστών μέσω του αθλητισμού. Στη Γαλλία, για παράδειγμα, το 'Futbol Mas France' απευθύνεται σε νέους και παιδιά αιτούντες άσυλο και στις οικογένειες τους, παρέχοντας τους τη δυνατότητα οργανωμένης άθλησης, βοήθεια στην εκμάθηση της γλώσσας, ψυχολογική υποστήριξη, αλληλεπίδραση και συνεργασία με νεαρούς Γάλλους, ώστε να αναπτυχθεί ένα αίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Το πρόγραμμα απευθύνεται και σε γυναίκες, χωρίς να αναφέρεται αν γίνεται κάποιος διαχωρισμός από τους άντρες κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων.

Το πρόγραμμα 'Plymouth Hope' παρέχει σε άντρες και γυναίκες, πρόσφυγες και μετανάστες στη Βρετανία, αθλητικές δραστηριότητες καθώς και θεωρητική εκπαίδευση στις αξίες του αθλητισμού, μαθήματα γλώσσας και προετοιμασίας για την αγορά εργασίας (COE, n.d.).

Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε την αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων δράσεων στη διαδικασία ενσωμάτωσης στην τοπική κοινωνία. Για το λόγο αυτό, θα ήταν χρήσιμη η διεξαγωγή ερευνών με τη συμμετοχή προσφύγων και μεταναστών που έλαβαν μέρος σε κάποια από αυτά τα προγράμματα, ώστε να εξεταστεί η επίδραση τους. Οι μελέτες που έχουμε στη διάθεση μας προσπαθούν να

διατυπώσουν κάποια συμπεράσματα για την ένταξη των γυναικών. Ωστόσο, συχνά οι μουσουλμάνες επιλέγουν να αθλούνται σε μειονοτικούς αθλητικούς συλλόγους ή σε τμήματα γυμναστικής που απευθύνονται μόνο σε εκείνες (Strandbu, 2005; Walseth & Fasting, 2004), γεγονός που καθιστά πιο δύσκολη την αλληλεπίδραση τους με ημεδαπές γυναίκες και κατ' επέκταση με την τοπική κουλτούρα (Walseth & Fasting, 2004). Την επιλογή τους αυτή ίσως επεξηγεί ο ισχυρισμός της Pfister (2000), ότι το σώμα αποτελεί μέρος του κοινωνικού κεφαλαίου και μέσω της κουλτούρας της κίνησης οι μειονότητες ταυτίζονται με την κοινότητα τους.

Η φεμινιστική προσέγγιση που υποστηρίζει ότι η 'συμμόρφωση' της πλειονότητας με τις ανάγκες και την κουλτούρα των μειονοτήτων, έχει αρνητική επίδραση στις γυναίκες αναφέρεται και στα δύο άρθρα (Strandbu, 2005; Walseth & Fasting, 2004). Επιπλέον, το συμπέρασμα των Walseth και Fasting (2004) ότι μεγαλώνοντας οι μετανάστριες μουσουλμάνες ενσωματώνονται όλο και περισσότερο στην εθνική τους κουλτούρα, συνδέεται ενδεχομένως με τον ισχυρισμό της Strandbu (2005) ότι 'οι ταυτότητες έρχονται στο προσκήνιο όταν απειλούνται..'

Επιπλέον, μέσω των ερευνών της Strandbu (2005) και της Pfister (2000), διαπιστώνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις τα μειονοτικά κορίτσια εσωτερικεύουν τον έλεγχο που τους ασκούν οι γονείς τους και δρουν 'φαινομενικά μόνο' σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Στην πραγματικότητα, οι ίδιες περιορίζουν τη συμπεριφορά τους, ώστε αυτή να είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις των 'σημαντικών άλλων'.

Τα ζητήματα του φύλου, της κοινωνικής τάξης και της εθνικότητας και το πώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους είναι κάτι που θα πρέπει να εξεταστεί σύμφωνα με τη Walseth (2015) για την κατανόηση των αναγκών των μειονοτικών γυναικών. Η Pfister (2000) από την πλευρά της, εστιάζει επίσης στο ζήτημα της κοινωνικής τάξης, υποστηρίζοντας ότι το ποσοστό άθλησης των Γερμανίδων χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων είναι αντίστοιχα χαμηλό με αυτό των μειονοτικών γυναικών της Γερμανίας. Πράγματι, οι Μουσουλμάνες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων συμμετέχουν περισσότερο σε οργανωμένα προγράμματα άθλησης, είτε ζουν στη χώρα καταγωγής τους, είτε στην Ευρώπη (Pfister, 2000; Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Koca & Hacisoftaoglu, 2010). Οι γυναίκες στο Ηνωμένο Βασίλειο αναφέρουν ανισότητα στις ευκαιρίες για άθληση σε σχέση με τους άνδρες, η οποία οφείλεται στους χαμηλότερους μισθούς των γυναικών, στη δυσκολία πρόσβασης σε αθλητικές εγκαταστάσεις, σε θέματα ασφάλειας και στις οικογενειακές υποχρεώσεις τους (N.I. Assembly, 2010). Ακριβώς δηλαδή τα ίδια εμπόδια που επισημαίνονται και από τις

Μουσουλμάνες (Walseth & Fasting, 2004; Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei, 2012; Imani, Elahi & Yazdi, 2014).

Συμπερασματικά, το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης των μειονοτικών γυναικών εξετάζεται σε ελάχιστα από τα άρθρα που μελετήσαμε. Φαίνεται όμως, ότι η δημιουργία προγραμμάτων άθλησης αποκλειστικά για μειονότητες δεν φέρνει ιδιαίτερα αποτελέσματα στην ενσωμάτωσή τους στην τοπική κοινωνία (Walseth & Fasting, 2004). Αυτός είναι ίσως και ο λόγος που το Συμβούλιο της Ευρώπης συμπεριλαμβάνει και άλλες δράσεις στα προγράμματα του και εξασφαλίζει την αλληλεπίδραση των μεταναστών-ασκουμένων με ημεδαπούς ασκούμενους.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ένα βασικό κενό που διαπιστώσαμε κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας, αφορά την έλλειψη άρθρων που να συσχετίζουν τον αθλητισμό με την κοινωνική ένταξη των μειονοτήτων και ιδιαίτερα των μειονοτικών γυναικών. Επιπλέον, εντοπίσαμε μόνο μία έρευνα που να εξετάζει τις εμπειρίες Μουσουλμάνων φοιτητριών σε τμήμα Φυσικής Αγωγής ευρωπαϊκού πανεπιστημίου.

Εμπόδια συμμετοχής για τα κορίτσια και τις γυναίκες Μουσουλμάνες

Η ανισότητα των φύλων συνεπάγεται με ανισότητα ευκαιριών άθλησης για τις Μουσουλμάνες γυναίκες (Walseth & Fasting, 2004; Koca & Haciosoftaoglu, 2010; Harkness, 2012; Bozyigit & Dugan, 2017), βασικό εμπόδιο για τη συμμετοχή των οποίων αποτελεί η απουσία εγκαταστάσεων που να είναι προσβάσιμες μόνο από γυναίκες (Pfister, 2000; Walseth & Fasting, 2004; Imani, Elahi & Yazdi, 2014; Walseth, 2015).

Γενικότερα, οι αντιλήψεις για το γυναικείο σώμα, ο αποκλειστικός ρόλος της συζύγου και μητέρας που ανατίθεται στη γυναίκα (Dagkas, Benn & Jawad, 2011; Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Imani, Elahi & Yazdi, 2014) και οι κανόνες ενδυμασίας συμπεριλαμβανομένης της χρήσης της μαντήλας δε διευκολύνουν την ένταξη των γυναικών σε προγράμματα άσκησης (Pfister, 2000; Walseth & Fasting, 2004; Dagkas & Benn, 2006; Dagkas, Benn & Jawad, 2011; Harkness, 2012; Benn & Pfister, 2013; Imani, Elahi & Yazdi, 2014; Walseth, 2015). Πολλές γυναίκες, επικαλούνται σαν αιτία μη συμμετοχής τους στον αθλητισμό τις οικογενειακές τους

υποχρεώσεις (Walseth & Fasting, 2004; Koca & Hacisoftaoglu, 2010; Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei, 2012; Imani, Elahi & Yazdi, 2014)

Ο φόβος της αρνητικής κριτικής από τον κοινωνικό περίγυρο (Snape & Binks, 2008; Koca & Hacisoftaoglu, 2010; Harkness, 2012;), η έλλειψη συντροφιάς με την οποία θα μπορούσαν να ακολουθήσουν μαζί ένα πρόγραμμα άσκησης (Walseth & Fasting, 2004; Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei, 2012), κοινωνικο-οικονομικές παράμετροι (Pfister, 2000; Walseth & Fasting, 2004; Snape & Binks, 2008) όπως το κόστος συμμετοχής σε έναν αθλητικό σύλλογο (Imani, Elahi & Yazdi, 2014), οι περιορισμένες δυνατότητες οργανωμένης άθλησης για τους κατοίκους της επαρχίας (Pfister, 2000; Kamberidou & Al Zyoud, 2010) και τέλος η έλλειψη γνώσης για τα οφέλη της άσκησης (Snape, 2005; Heydarinejad, Boushehri, Saemi & Amraei, 2012), είναι ζητήματα που επηρεάζουν την απόφαση μιας Μουσουλμάνας να ασκηθεί.

Τέλος, οι απόψεις και η στάση των γονέων είναι από τους ισχυρότερους παράγοντες που καθορίζουν τη συμμετοχή των κοριτσιών στη Φυσική Αγωγή και τις εξωσχολικές δραστηριότητες (Pfister, 2000; Walseth & Fasting, 2004; Harkness, 2012; Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Benn & Pfister, 2013; Walseth, 2015).

Περισσότεροι οι περιορισμοί για τις Μουσουλμάνες μετανάστριες

Για τις Μουσουλμάνες μαθήτριες των ευρωπαϊκών σχολείων, η διδασκαλία του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής σε μεικτά τμήματα ή/και με άνδρα γυμναστή αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις πρόβλημα τόσο για τις ίδιες όσο και για τους γονείς τους (Benn & Dagkas, 2006; Dagkas, Benn & Jawad, 2011; Kamberidou & Al Zyoud, 2010; Benn & Pfister, 2013).

Η δραστηριότητα του χορού και η χρήση της πισίνας είναι ζητήματα που δυσκολεύουν την πλήρη ένταξη ορισμένων κοριτσιών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής (Dagkas & Benn, 2006; Benn & Dagkas, 2006; Snape & Binks, 2008; Benn & Pfister, 2013). Πολλές μαθήτριες αναφέρθηκαν στην έλλειψη κατανόησης των αναγκών τους από τους καθηγητές της Φυσικής Αγωγής (Dagkas & Benn, 2006; Benn & Pfister, 2013), ενώ οι Walseth και Fasting (2004) κάνουν λόγο για στερεοτυπικές αντιλήψεις των δασκάλων περί ‘παθητικότητας’ και αδιαφορίας των Μουσουλμάνων κοριτσιών για το μάθημα. Τέτοιου είδους απόψεις ενδέχεται να λειτουργούν σαν ‘αυτοεκπληρούμενη προφητεία’ για τα κορίτσια, αποτρέποντας έτσι τη συμμετοχή τους στη Φυσική Αγωγή (Benn & Pfister, 2013). Άλλα ζητήματα και

εμπόδια που έχουν να αντιμετωπίσουν οι νεαρές Μουσουλμάνες είναι η άσκηση κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού (Dagkas & Benn, 2006; Walseth, 2015) και η χρήση των αποδυτηρίων (Benn & Dagkas, 2006).

Πολλοί γονείς εξέφρασαν ανησυχία για τυχόν απώλεια της εθνικής ταυτότητας και της πολιτισμικής κληρονομιάς τους, καθώς φοβούνται ότι η ενασχόληση των κοριτσιών τους με τον αθλητισμό θα τις φέρει σε επαφή με τις συνήθειες και της αξίες των δυτικών κοινωνιών (Snape & Binks, 2008; Dagkas, Benn & Jawad, 2011; Benn & Pfister, 2013; Kamberidou & Al Zyoud, 2010). Επιπλέον, η Pfister (2000) θεωρεί ότι οι μειονοτικές γυναίκες χρησιμοποιούν την κουλτούρα της κίνησης για να ταυτιστούν με την κοινότητα τους και ο Snape (2005) εντοπίζει την ανάγκη ταύτισης με την τοπική κουλτούρα, καθώς οι γυναίκες μεγαλώνουν. Η τάση αυτή των γονιών δε φαίνεται να ενισχύει την συμμετοχή των κοριτσιών τους στον αθλητισμό, ενώ η ανάγκη ταυτοποίησης των γυναικών με τη μειονότητα τους, ίσως να τις ωθεί και στην επιλογή προγραμμάτων άθλησης για μειονοτικές γυναίκες, κάτι που σύμφωνα με τις Walseth και Fasting (2004), δεν ενισχύει την αλληλεπίδραση τους με την τοπική κοινωνία και κατά συνέπεια την ένταξη τους σε αυτή.

Για τις μετανάστριες Μουσουλμάνες προστίθεται και η πιθανότητα να μην είναι σε θέση να παρακολουθήσουν ένα οργανωμένο πρόγραμμα άσκησης, εξαιτίας ελλιπούς γνώσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής (Snape, 2005; Snape & Binks, 2008).

Στρατηγικές αποτελεσματικής ένταξης

Οι Dagkas, Benn & Jawad (2011) θεωρούν ότι η παρουσία προτύπων θα παρακινούσε περισσότερες Μουσουλμάνες να συμμετάσχουν στη Φυσική Αγωγή, μάλιστα ο Snape (2005) υποστηρίζει ότι οι γυναίκες της κοινότητας θα αποτελούσαν πιο 'ισχυρά' πρότυπα από ότι οι επαγγελματίες αθλήτριες. Η προώθηση της άσκησης ως μέσου προάσπισης της υγείας και όχι βελτίωσης της εξωτερικής εμφάνισης φάνηκε ότι μπορεί να προσεγγίσει αρκετές Μουσουλμάνες, καθώς συμβαδίζει με τις νόρμες του Ισλάμ (Snape & Binks, 2008).

Ο διαχωρισμός ανδρών-γυναικών κατά την άθληση είναι βασικό στοιχείο της Ισλαμικής κουλτούρας (Kamberidou & Al Zyoud, 2010) και η ύπαρξη ανδρών θεατών κατά την αγωνιστική προσπάθεια δεν είναι θεμιτή για πολλές Μουσουλμάνες αθλήτριες (Walseth & Fasting, 2004; Harkness, 2012). Πολλοί ερευνητές λοιπόν, συνιστούν τη δημιουργία ξεχωριστών εγκαταστάσεων για τις γυναίκες και τμημάτων

θηλέων για τη διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής (Pfister, 2000; Benn & Dagkas, 2006; Snape & Binks, 2008; Kamberidou & Al Zyoud, 2010). Ωστόσο, οι Walseth και Fasting (2004) εκφράζουν την ανησυχία ότι ο διαχωρισμός αυτός, μπορεί να εκληφθεί σαν υποστήριξη της αντίληψη των Μουσουλμάνων ότι τα κορίτσια δεν ‘πρέπει’ να συναναστρέφονται με αγόρια και να επιφέρει τον ‘στιγματισμό’ των κοριτσιών που δεν εφαρμόζουν τον συγκεκριμένο ‘κανόνα’.

Η απουσία οποιουδήποτε περιορισμού στην ενδυμασία των γυναικών (Pfister, 2000; Snape & Binks, 2008), η στελέχωση των εγκαταστάσεων με προσωπικό που μιλάει τη γλώσσα της μειονότητας (Snape & Binks, 2008), η εύκολη πρόσβαση των γυναικών σε αυτές και η δυνατότητα να παίρνουν μαζί τα παιδιά ή τα μικρότερα αδέρδια τους (Pfister, 2000) προτείνονται σαν λύσεις από τους ερευνητές/τριες.

Για την αποτελεσματικότερη ένταξη των κοριτσιών στη σχολική Φυσική Αγωγή κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία του σχολείου με την κοινότητα καθώς και η επαρκής κατάρτιση των δασκάλων, ώστε να είναι σε θέση να προσαρμόζουν το μάθημα τους στις ανάγκες των Μουσουλμάνων μαθητριών (Benn & Pfister, 2013).

Προτάσεις για την προσέλκυση περισσότερων Μουσουλμάνων γυναικών στον αθλητισμό

Αξιοποιώντας τα στοιχεία που προέκυψαν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, μπορούμε να προβούμε σε κάποιες προτάσεις, η εφαρμογή των οποίων πιθανόν να διευκόλυνε την ένταξη ακόμη περισσότερων Μουσουλμάνων γυναικών στον αθλητισμό.

Η παροχή κινήτρων στις Μουσουλμάνες, ώστε να ασχοληθούν επαγγελματικά με τη Φυσική Αγωγή θα ήταν πολύ σημαντική. Θα αποτελούσε ένα πρώτο βήμα για την κατάρριψη του στερεοτύπου ότι ‘δεν συμβαδίζει ο αθλητισμός με τους κανόνες του Ισλάμ’ ενώ οι Μουσουλμάνες γυμνάστριες θα συνιστούσαν πρότυπα για τις υπόλοιπες γυναίκες της μειονότητας. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο θα καλύπτονταν οι ανάγκες για προσωπικό σε προγράμματα αθλητισμού για Μουσουλμάνες, με καθηγήτριες Φυσικής Αγωγής που θα γνωρίζουν τη γλώσσα της μειονότητας, εφόσον θα προέρχονται από αυτή. Για την απρόσκοπτη φοίτησης τους στα Πανεπιστημιακά Τμήματα Φυσικής Αγωγής, προτείνεται η ο διαχωρισμός τους από τους άντρες φοιτητές κατά τα πρακτικά μαθήματα, η εξασφάλιση επιεικότερων κριτηρίων εισαγωγής τους σε αυτά καθώς και η παροχή υποτροφίας στις περιπτώσεις που η Τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι ιδιωτική.

Για την προσέγγιση των μεγαλύτερων γυναικών στην άθληση, προτείνεται η δημιουργία προγραμμάτων άθλησης για μειονοτικές γυναίκες σε εγκαταστάσεις που θα εξασφαλίζουν την απουσία ανδρών ασκουμένων κατά τις ώρες των προγραμμάτων. Η δωρεάν μετακίνηση των γυναικών στις εγκαταστάσεις και η δυνατότητα δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών τους όσο αυτές ασκούνται θα αποτελούσε σημαντική διευκόλυνση για πολλές από αυτές.

Μία άλλη λύση θα ήταν η οργάνωση τμημάτων γυμναστικής ‘μαμάς και παιδιού’ με δραστηριότητες παιγνιώδους μορφής που θα συμβάλλουν στην ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών και θα δίνουν στις Μουσουλμάνες μητέρες τη δυνατότητα να ασκούνται ήπια. Στα τμήματα αυτά θα μπορούσαν να συμμετέχουν και ημεδαπές μαμάδες που επιθυμούν να ασκούνται με τα παιδιά τους ή δεν έχουν κάποιον να τα προσέχει ώστε να απευθυνθούν σε ιδιωτικά γυμναστήρια. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η αλληλεπίδραση ντόπιων και μειονοτικών, οι Μουσουλμάνες ασκούνται χωρίς να συγκρούεται η επιλογή τους αυτή με το ρόλο τους ως μητέρες και σε όλες τις γυναίκες-μητέρες προσφέρεται μια εναλλακτική μέθοδος άσκησης που καλύπτει τις ανάγκες τους, αν αναλογιστούμε ότι Μουσουλμάνες και δυτικές συχνά αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα στο κομμάτι της αθλητικής ενασχόλησης (N.I. Assembly, 2010).

Η προώθηση δραστηριοτήτων όπως αυτή της πεζοπορίας, όπου θα μπορούσε να λάβει μέρος η γυναίκα Μουσουλμάνα με την οικογένεια και τις φίλες της θα ήταν μια καλή αρχή για την επαφή της με τον αθλητισμό.

Για τα κορίτσια μικρότερης ηλικίας, που δεν μπορούν να ενταχθούν στο μάθημα της σχολικής Φυσικής Αγωγής, επειδή το σχολείο δεν δύναται ή δεν επιθυμεί να διαχωρίσει τα κορίτσια από τα αγόρια για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, συνιστάται η δημιουργία τμημάτων άθλησης για τις Μουσουλμάνες μαθήτριες στο τέλος του ημερήσιου σχολικού προγράμματος. Το μάθημα θα γίνεται στο κλειστό γυμναστήριο του σχολείου, από γυναίκα γυμνάστρια και θα είναι ευπρόσδεκτες σε αυτό και όσες από τις μαθήτριες του σχολείου επιθυμούν να ασκηθούν επιπλέον ώρες, εκτός του σχολικού προγράμματος. Και σε αυτή την περίπτωση ενισχύονται οι σχέσεις μειονοτικών και ημεδαπών κοριτσιών και δίνονται ευκαιρίες άθλησης σε όλες τις μαθήτριες.

Τέλος, η συνεργασία κρατικών και πανεπιστημιακών φορέων με τους εκπροσώπους των μειονοτικών κοινοτήτων κρίνεται απαραίτητη. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας εκστρατείας ενημέρωσης (Kamberidou & Al Zyoud, 2010) για τα

οφέλη της άσκησης και για τις δράσεις που θα διοργανώνει η πολιτεία για τις μειονότητες θα έφερνε ενδεχομένως περισσότερες γυναίκες κοντά στον αθλητισμό και θα καθιστούσε τις ανησυχίες των γονέων στο θέμα της αθλητικής εκπαίδευσης των κοριτσιών τους.

Αν και η συγκεκριμένη έρευνα επικεντρώνεται στα ζητήματα που αφορούν τις Μουσουλμάνες γυναίκες, η μειωμένη αθλητική συμμετοχή των μεταναστών σε σχέση με εκείνη των κατοίκων της χώρας υποδοχής (Snape & Binks, 2008; Sporting Equals, 2013) και η ‘μετ’ εμποδίων’ άθληση των γυναικών ακόμα και σε δυτικές χώρες (Pfister, 2000; Northern Ireland Assembly, 2010) γεννούν προβληματισμούς. Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα αυτών των κοινωνικών ομάδων και κυρίως ο επαναπροσδιορισμός της Φυσικής Αγωγής και η τοποθέτηση της σε ένα άλλο πλαίσιο, ώστε να μην αποτελεί ‘προνόμιο’ των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, του αντρικού φύλου, του ημεδαπού πληθυσμού.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Assembly, N. I. (2010). *Barriers to Sports and Physical Activity Participation*. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://archive.niassembly.gov.uk/researchandlibrary/2010/1810.pdf> Ανακτήθηκε στις 2/9/2018.

Benn, T., & Dagkas, S. (2006). Incompatible? Compulsory mixed-sex Physical Education Initial Teacher Training (PEITT) and the inclusion of Muslim women: a case-study on seeking solutions. *European Physical Education Review*, 12, (2), 181-200. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://eprints.bham.ac.uk/284/1/Benn_EPER_2006.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Benn, T., & Pfister, G. (2013). Meeting needs of Muslim girls in school sport: Case studies exploring cultural and religious diversity. *European journal of sport science*, 13(5), 567-574. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://www.researchgate.net/publication/256835959_Meeting_needs_of_Muslim_girls_in_school_sport_Case_studies_exploring_cultural_and_religious_diversity (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Benn T, Pfister G, Jawad H, Editör (2010). *Muslim women and sport* UK: Routledge, 2010. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/35607035/Turkish_Country_Chapter-Son.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1535915820&Signature=ENrmh6nqy2O0xyQmW99O2DNZFCM%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DSport_participation_of_women_and_girls_i.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Bozyigit, E., & Dugan, O. (2017). Women in sport management: case study of Turkey. *International Journal of Recent Scientific Research*, 8(5), 17159-17164. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://www.academia.edu/33837955/Women_in_Sport_Management_Case_Study_of_Turkey (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

COE (χ.χ.έ.) Projects. Fútbol Más France Specific action dedicated to newly-arrived migrants. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://www.coe.int/en/web/sport-migrant-integration-directory/futbol-mas-france> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

- COE (χ.χ.έ.) Projects. Sports4Integration. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://www.coe.int/en/web/sport-migrant-integration-directory/sports4integration> Ανακτήθηκε στις 2/9/2018.
- Dagkas, S., & Benn, T. (2006). Young Muslim women's experiences of Islam and physical education in Greece and Britain: a comparative study. *Sport, Education and Society*, 11(1), 21-38. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://eprints.bham.ac.uk/287/2/benn_ses_2006.pdf(Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Dagkas, S., Benn, T., & Jawad, H. (2011). Multiple voices: improving participation of Muslim girls in physical education and school sport. *Sport, Education and Society*, 16(2), 223-239. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://scholar.google.gr/scholar?hl=el&as_sdt=0%2C5&q=Dagkas%2C+S.%2C+Benn%2C+T.%2C+%26+Jawad%2C+H.+%282011%29.+Multiple+voices%3A+improving+participation+of+Muslim+girls+in+physical+education+and+school+sport.+Sport%2C+Education+and+Society%2C+16%282%29%2C+223-239.&btnG (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Farooq, S., & Parker, A. (2009). Sport, physical education, and Islam: Muslim independent schooling and the social construction of masculinities. *Sociology of Sport Journal*, 26(2),277-295. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://scholar.google.gr/scholar?hl=el&as_sdt=0%2C5&q=Farooq%2C+S.%2C+%26+Parker%2C+A.+%282009%29.+Sport%2C+physical+education%2C+and+Islam%3A+Muslim+independent+schooling+and+the+social+construction+of+masculinities.+Sociology+of+Sport+Journal%2C+26%282%29%2C+277-295.+&btnG (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Green, K., Hardman, K. (2005). 'Race' and Physical Education, Sport and Dance. In T. Benn (Ed.), *Physical Education: Essential Issues* (pp. 207-219). UK, Sage Publications. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PHED153/%CE%92%CE%99%CE%92%CE%9B%CE%99%CE%91/Physical%20Education.pdf#page=216> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Hackett, C., Connor, P., Stonawski, M. & Potancokova, M. (2017). "Europe's growing Muslim Population: Muslims are projected to increase as a share of Europe's population-even with no future migration". Demographic Study. *Pew Research Center, Religion and Public Life*, pp. 1-58, November 29, 2017: Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (Ανακτήθηκε στις 2/10/2018).

- Harkness, G. (2012). Out of bounds: Cultural barriers to female sports participation in Qatar. *The international journal of the history of sport*, 29(15), 2162-2183. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/37900352/Harkness_-_Out_of_Bounds.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1535918109&Signature=kThVvWkci2f1La0s4nNeJf3AnD8%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DOut_of_Bounds_Cultural_Barriers_to_Femal.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Heydarinejad, S., Boushehri, S. N. S., Saemi, E., & Amraei, M. (2012). A ranking of barrier factors affecting the participation of Iranian females in sport activities. *Studies in Physical Culture & Tourism*, 19(3). http://www.wbc.poznan.pl/Content/239653/11_Studies_2012_3_160.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Hornby-Turner, Y. C., Hampshire, K. R., & Pollard, T. M. (2014). A comparison of physical activity and sedentary behaviour in 9–11 year old British Pakistani and White British girls: a mixed methods study. *International journal of behavioral nutrition and physical activity*, 11(1), 74. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://scholar.google.gr/scholar?hl=el&as_sdt=0%2C5&q=Hornby-Turner%2C+Y.+C.%2C+Hampshire%2C+K.+R.%2C+%26+Pollard%2C+T.+M.+%282014%29.+A+comparison+of+physical+activity+and+sedentary+behaviour+in+9%E2%80%9311+year+old+British+Pakistani+and+White+British+girls%3A+a+mixed+methods+study.+International+journal+of+behavioral+nutrition+and+physical+activity%2C+11%281%29%2C+74.&btnG= (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Imani, B., Elahi, A., & Yazdi H. (2014). Investigate barriers to participation of women and girls on recreational sport activities on Tehran city. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 4(S3), 1010-1014. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://www.cibtech.org/sp.ed/jls/2014/03/JLS-133-S3-150-BANAFSHE-INVESTIGATE.pdf> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Kamberidou, I. (2007). The Social Gender and Sport Identity: a Bio-socio-cultural Interpretation. In B. Kratzmuller, M. Marschik, R. Mullner, H. Szemethy, E. Trinkl (Eds.), *Sport and the Construction of Identities* (pp. 584-501). Vienna: Turia & Kan. In *Sport and the Construction of Identities*. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2775372> (Ανακτήθηκε 8/10/2018).
- Kamberidou, I. (2009). "The Anachronistic Gender-Sport Imbalance: The Construction of Identities, or Beyond the Glass Ceiling to the Glass Escalator",

- Presentation for 16th IAPESGW Congress, *Parallel Session on Diversity*, Stellenbosch, South Africa. Copy at <http://www.tinyurl.com/jow3pp3>, and <https://www.researchgate.net/publication/273917273> THE ANACHRONISTIC SPORT-GENDER IMBALANCE THE GLASS ESCALATOR OR BEYOND THE GLASS CEILING(Ανακτήθηκε στις 8/10/2018).
- Kamberidou, I. (2011). Athlete Activism and Peace Education: Bridging the Social Inequality Gap through Sports. *NEBULA 8.1*, a Journal of Multidisciplinary Scholarship, 168–180 Australia. <http://www.nobleworld.biz/images/Kamberidou2.pdf>
- Kamberidou, I. (2012a). Athletes United for Peace: Reconciliation through Sport. Proceedings of the international conference *SPORT AS A MEDIATOR BETWEEN CULTURES*, pp. 187–202. International Council of Sport Science and Physical Education (ICSSPE/CIEPSS), Hanns-Braun-Strase Friesenhaus II D-14053 Berlin. Editors Ronnie Lidor, Karl-Heinz Schneider & Katrin. <https://www.researchgate.net/publication/260601167> Athletes United for Peace Reconciliation through Sport pp 187-202
- Kamberidou, I. (2012b). New Realms of Agency: Promoting Peace Education and Gender Equity through Sport. In *Sport Science and Physical Education*, [Ed. Luminita Georgescu], *Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)*, Eolss Publishers, Oxford, UK: Developed under the Auspices of UNESCO, Eolss pub <http://www.eolss.net/sample-chapters/c03/E1-12-89-14.pdf>
- Kamberidou, I. (2013). Women entrepreneurs: ‘we cannot have change unless we have men in the room’. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 2, 6. Springer Berlin Heidelberg: <https://link.springer.com/article/10.1186/2192-5372-2-6>, <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/track/pdf/10.1186/2192-5372-2-6> (Ανακτήθηκε στις 8/10/2018).
- Kamberidou, I., & Chroni, S. (2016). The Greek Experience: Outstanding Women in the Social Space of Sport. In *Inspirational Women in Europe: making a difference in Physical Education, Sport and Dance* (pp. 224–242). Juiz de Fora, Brazil. Rosa Diketmüller (editor). Juiz de Fora : NGIME/UFJF. Publication of the International Association of Physical Education and Sport for Girls and Women(IAPESGW)<https://www.researchgate.net/publication/305316457> THE GREEK EXPERIENCE OF OUTSTANDING WOMEN IN THE SOCIAL SPACE OF SPORT In Inspirational Women in Europe making a difference in Physical Education Sport and Dance pp 224-242 R Diketmuller editor Juiz de F
- Kamberidou, I. (2008). Promoting a culture of peacemaking: peace games and peace education. *International Journal of Physical Education (IJPE)*, (4), 176–187.

https://www.researchgate.net/publication/261175372_Kamberidou_Irene_2008_Promoting_a_Culture_of_Peacemaking_Peace_Games_and_Peace_Education_International_Journal_of_Physical_Education_IJPE_Issue_42008_176-188

Megheirkouni, M. (2014). Women-only leadership positions in the Middle East: exploring cultural attitudes towards Syrian women for sport career development. *Advancing Women in Leadership*, 34, 64-78: https://scholar.google.gr/scholar?hl=el&as_sdt=0%2C5&q=megheirkouni+syria&btnG= (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

New York Times (July 2017). Saudi Arabia to offer physical education classes for girls: <https://www.nytimes.com/2017/07/11/world/middleeast/saudi-arabia-girls-islam-physical-education.html> Ανακτήθηκε στις 2/9/2018.

Patsantaras, N., Kamberidou, I., Panagiotopoulos, P. (2008). Sports: Social Inclusion or Racism and Xenophobia? *International Sports Law Review Pandektis* (I.S.L.R.), vol. 7, issue 304: 394-401. In: https://www.researchgate.net/publication/261175475_Patsantaras_Nikolaos_Kamberidou_Irene_Panagiotopoulos_Panagiotis_2008_Sports_social_inclusion_or_racism_and_xenophobia_In_I_SLR_Pandektis_Vol_83-4_pp_404-413 http://iaslorgpagesensports_law_indexpandektis (Ανακτήθηκε στις 8/10/2018).

Patsantaras, N. (2013). Using global sport ceremonies to activate human rights: an approach prompted by the Beijing Olympic Games. *International Sports Law Review Pandektis*, Vol. 10 Issue 1/2,

Patsantaras, N. (2015). Can Sports Law Contribute to Regulating the Underrepresentation of Women in Sport-governing Bodies? A Case Study in Greece. *Pandektis International Sports Law Review*, 11: 1-2, 128-138.

Patsantaras, N., & Kamberidou, I. (2006). Gender Equity in Olympic Sports: Absenteeism and Invisibility. *Pandektis International Sports Law Review*, 6, (3,4), 361-375. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2775505> full text in: https://www.researchgate.net/publication/281970186_Gender_Equity_in_Olympic_Sports_Absenteeism_and_%27Invisibility%27

Pfister, G. (2000). Doing sport in a headscarf? German sport and Turkish females. *Journal of Sport History*, 27(3), 497-524. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://library.la84.org/SportsLibrary/JSH/JSH2000/JSH2703/JSH2703h.pdf> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Pfister, G., & Radtke, S. (2009). Sport, women, and leadership: Results of a project on executives in German sports organizations. *European Journal of Sport*

- Science*, 9(4), 229-243. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://www.idrottsforum.org/articles/pfister/pfister_radtke050503.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Sfeir, L. (1985). The status of Muslim women in sport: conflict between cultural tradition and modernization. *International Review for the Sociology of Sport*, 20(4), 283-306. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.968.6373&rep=rep1&type=pdf> (Ανακτήθηκε στις 12/10/2017).
- Snape, R. (2005). Steps to health: An evaluation of a project to promote exercise and physical activity amongst Asian women in a post-industrial town in England. *Managing Leisure*, 10(3), 145-155: http://ubir.bolton.ac.uk/407/1/socsci_journalspr-7.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Snape, R., & Binks, P. (2008). Re-thinking sport: physical activity and healthy living in British South Asian Muslim communities. *Managing Leisure*, 13(1), 23-35. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο http://ubir.bolton.ac.uk/406/1/socsci_journalspr-6.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Sporting Equals (2013). Culturally Excluded Guide. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://www.sportspartnershiphw.co.uk/uploads/38736-sporting-equals-culturally-excluded-a4-18pp-v5-12.pdf> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Strandbu, Å. (2005). Identity, embodied culture and physical exercise: Stories from Muslim girls in Oslo with immigrant backgrounds. *Young*, 13(1), 27-45. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1026.9084&rep=rep1&type=pdf> (στις 2/9/2018).
- UNHCR (χ.χ.έ.). Ύπατη Αρμοσσία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (Mission Statement). UNHCR, the UN Refugee Agency Greece <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).
- Walseth, K. (2015). Muslim girls' experiences in physical education in Norway: What role does religiosity play?. *Sport, education and society*, 20(3), 304-322. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο [79](https://oda-</p>
</div>
<div data-bbox=)

hioa.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/10642/1671/1022673
postprint.pdf?sequence=2 (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Walseth, K., & Fasting, K. (2004). Sport as a means of integrating minority women. *Sport in Society*, 7(1), 109-129. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/41076272/sport_as_a_mean_of_integrating_women_2004.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1535916647&Signature=cvspY%2BdmpAPnMq9eTvCfqO0PLD8%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DSport_as_a_Means_of_Integrating_Minority.pdf (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

WSF (χ.χ.έ.). WSF Factsheet. Muslim women in sport: a minority within a minority. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://equalityinsport.org/wp-content/uploads/2015/12/wsf-muslim-women-in-sport-a-minority-within-a-minority.pdf> (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

Ελληνική

Βλάχου, Π. (2018). Μια διαθεματική διαπολιτισμική προσέγγιση της διδασκαλίας σε μια πολυπολιτισμική τάξη. *Φιλοσοφία και Παιδεία*, Περιοδική Έκδοση της Ε.Κ.Δ.ΕΦ., τεύχος 75-76, Ιαν.-Ιούνιος 2018, σελ. 43-45.

Βλάχου, Π. (2010) (Επιμέλεια). «Του Κόσμου ... τα ΘρυλοΠαραμυθοΜπερδέματα». Έκδοση: Οι μαθητές του 1^{ου} τμήματος της Δ'τάξης του 93^{ου} Δ.Σχ.Αθηνών. Σχολικό Έτος 2009-2010. Επιμέλεια: η δασκάλα της τάξης, Π. Βλάχου.

Γιοβάνη, Χ. (2018). *Επανεξετάζοντας την κοινωνική σημασία της Φυσικής Αγωγής και τη θέση της στο σημερινό σχολείο*. Πρακτικά του 6^{ου} Συνεδρίου της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας (ΕΚΕ) «Η Κοινωνιολογία και ο δημόσιος ρόλος της στην εποχή της μεταμόρφωσης του κόσμου», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Γιοβάνη, Χ., Καμπερίδου, Ε., & Πατσαντάρας, Ν. (2018). *Επανεξετάζοντας την κοινωνική σημασία της Φυσικής Αγωγής και τη θέση της στο σημερινό σχολείο* Εισήγηση στη Συνεδρία: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ στο 6^ο Συνεδρίου της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας (ΕΚΕ) «Η Κοινωνιολογία και ο δημόσιος ρόλος της στην εποχή της μεταμόρφωσης του κόσμου», 29/03/2018, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Eurostat (2016). Στατιστικές για την μετανάστευση και τον μεταναστευτικό πληθυσμό. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>

[explained/index.php?title=Migration and migrant population statistics/el](https://www.researchgate.net/publication/265732766) (Ανακτήθηκε στις 2/9/2018).

- ΕΚΚΕ (2012). Ένταξη των Μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές. Επιμέλεια: Αφουξενίδης, Α., Σαρρής, Ν., Τσακιρίδη, Ο. Έκδοση του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα
- Καμπερίδου, Ε. (2012). *Κοινωνικό Φύλο, Κοινωνικό Κεφάλαιο, Πολυπολιτισμικότητα και Αθλητισμός*. Εκδόσεις ΤΕΛΕΘΡΙΟ, Α. Πιπέρης & ΣΙΑ ΕΕ.
- Καμπερίδου, Ε. (2011). Ο Γυναικείος Αθλητισμός Από Ισλαμική Σκοπιά και η Θέση της Γυναίκας στην «Κορανική Κοινωνία»: Γυναίκα και Αθλητισμός στην Ιορδανία, Κοινωνικό Φύλο, Κοινωνικό Κεφάλαιο, Πολυπολιτισμικότητα & Αθλητισμός (σελ. 107-129). Αθήνα, Εκδόσεις ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ
- Καμπερίδου & Al Zyoud, 2010. Γύναικα και Αθλητισμός στην Ιορδανία και στην «Κορανική Κοινωνία». *Γυναίκα & Αθληση*, VII, 54-72. Έκδοση της Πανελλήνιας Ένωσης για την Προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και τα Σπορ(ΠΕΠΓΑΣ): Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://www.researchgate.net/publication/265732766> *Gynaika kai Athletismos sten Iordania kai sten Koranike Koinonia*, *Gynaika Athlese*, VII 54-72 *Ekdose tes Panellenias Enoses gia ten Proothese ton Gynaikon ston Athletismo kai ta Spor* PEPGAS
- Καμπερίδου, Ε. (2013). "Ολυμπιακοί Αγώνες Γυναικών" - Διαχρονική Προσέγγιση του Γυναικείου Αποκλεισμού: ο Αθλητισμός ως Πεδίο Κοινωνικής Χειραφέτησης. Εισήγηση στο πλαίσιο του Προγράμματος Ημερίδων και Επιμορφωτικών Διαλέξεων 2013 του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού ΤΕΦΑΑ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών <http://scholar.uoa.gr/sites/default/files/ikamper/files/gynaika.simerae.newsletter2013.pdf> (Ανακτήθηκε στις 8/10/2018).
- Καμπερίδου, Ε. (2016). ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ. *Αναρτημένη Ανακοίνωση (με προφορική παρουσίαση) στο 2ο Διεθνές Συνέδριο Αθλητικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη 25-27 Νοεμβρίου 2016*. Abstract, Copy at <http://www.tinyurl.com/hlp83xh> (Ανακτήθηκε στις 8/10/2018).
- Καμπερίδου, Ε. (2016β). «Επιχειρώντας Αλλιώς» στην εποχή της κρίσης: Η γυναικεία αθλητική επιχειρηματικότητα, ανεκμετάλλευτη πηγή κοινωνικού κεφαλαίου. Εισήγηση στην ημερίδα "Γυναίκα και Αθλητισμός – Επιχειρώντας Αλλιώς" της Κυπριακής Ολυμπιακής Επιτροπής (ΚΟΕ), Επιτροπή "Γυναίκα και Αθλητισμός" της ΚΟΕ, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, 9 Μαρτίου 2016, Ολυμπιακό Μέγαρο, αίθουσα Ευ Αγωνίζεσθαι,

Λευκωσία. DOI:10.13140/RG.2.1.5054.6322. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο https://www.researchgate.net/publication/299250152_Epicheirontas_Allios_sten_epoche_tes_krises_E_gynaikcia_athletike_epicheirematikoteta_anekmetalleute_pege_koinonikou_kephalaiou

Κέφη Χατζηχαμπέρη, Ε. (2017). Ενδέχεται η αθλητική δραστηριότητα να δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις διασφάλισης της ενσωμάτωσης των γυναικών στα Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα στην Ελλάδα; *Γυναίκα και Άθληση, τόμος Χ 2015/2016, Έκδοση της Πανελληνίας Ένωσης για την προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και στα Σπορ* (Π.Ε.Π.Γ.Α.Σ.).

Κέφη Χατζηχαμπέρη, Ε., Καμπερίδου, Ε., & Πατσαντάρας, Ν. (2018). "Προωθώντας την έμφυλη ουδετερότητα στις Ένοπλες Δυνάμεις δια της κοινής συμμετοχής ανδρών και γυναικών σε αθλητικές δραστηριότητες". Εισήγηση στο 6^ο Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας (ΕΚΕ) «Η Κοινωνιολογία και ο δημόσιος ρόλος της στην εποχή της μεταμόρφωσης του κόσμου», 28/03/2018, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Πατσαντάρας, Ν. (2014). *Αθλητισμός και κοινωνιολογική σκέψη*. Εκδόσεις ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ.

ΥΠΥ (2014). Ετήσια Έκθεση 2013. Συντονισμός και Εποπτεία Τσουρτή, Σοφία. Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (ΥΠΥ), Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Απρίλιος 2014, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα: [http://www.firstreception.gov.gr/PRIImages/Prints/11_FORYOU_NONSPREADS%20\(3\).pdf](http://www.firstreception.gov.gr/PRIImages/Prints/11_FORYOU_NONSPREADS%20(3).pdf) Ανακτήθηκε στις 2/9/2018.

UNHCR (2012). Οι Πρόσφυγες του Κόσμου: Σε Αναζήτηση Αλληλεγγύης. Ύπατη Αρμοστία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. UNHCR, the UN Refugee Agency: https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/General/publications/OI_PROSFYGES_TOY_KOSMOY.pdf (Ανακτήθηκε στις 12/10/2017)